

ONDERZOEK VOOR DE ADVIESCOMMISSIE VOOR VREEMDELINGENZAKEN

JURIDISCHE ASPECTEN VAN GEDWONGEN HUWELIJKEN

UITGEVOERD DOOR
MR. GUUS E. SCHMIDT
MET MEDEWERKING VAN MR. CONNY R.J.J. RIJKEN

EINDRAPPORT

DEN HAAG, MEI 2005

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Hoofdstuk 1 Definitie	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Nadere afbakening van het onderzoeksterrein	7
1.2.1 Referentiekader; casuïstiek	7
Huwelijksdwang in de familiesfeer	7
Huwelijksdwang in de familiesfeer: wat voor dwang?	8
Huwelijksdwang in de familiesfeer: wie oefent dwang uit?	8
Huwelijksdwang in de familiesfeer: rol van de aanstaande echtgenoot	8
Huwelijksdwang in de familiesfeer: motieven	8
Huwelijksdwang in de familiesfeer: internationale aspecten	9
Huwelijksdwang buiten de familiesfeer	9
1.2.2 Juridische afbakening	10
Alleen in Nederland geldend recht	10
Zowel Nederlandse als buitenlandse huwelijken	10
Absolute nietigheid of niet-erkenning heeft geen gevolg voor onderzoeksterrein	10
Alleen dwang tot het aangaan van een huwelijk	10
Huwelijk en andere samenlevingsvormen	10
Onderscheid gedwongen huwelijk - gearrangeerd huwelijk	11
Onderscheid gedwongen huwelijk – schijnhuwelijk	11
"Dwang" door wetgeving	11
Andere wilsgebreken; kinderhuwelijken	11
Bedrog van een huwelijkspartner	12
Kinderhuwelijken	12
1.3 Reikwijdte van het begrip "dwang" in het geldende recht	12
1.4 Juridische definitie?	13
Hoofdstuk 2 Mensenrechtelijke bepalingen	14
2.1 Inleiding	14
2.2 Relevante mensenrechtelijke bepalingen in verdragen en andere documenten	14
2.2.1 Vrije en volledige toestemming	14
2.2.2 Kinderhuwelijken	16
2.3 Gevolgen van de mensenrechtelijke bepalingen voor het nationale recht	17

Hoofdstuk 3 Nederlands burgerlijk recht en internationaal privaatrecht	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Beschrijving van het geldende recht	19
3.2.1 Materieel burgerlijk recht	19
3.2.2 Internationaal privaatrecht	20
a: Wanneer kan een huwelijk worden gesloten ten overstaan van de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand?	21
b: Welk recht is, bij de sluiting van een huwelijk in Nederland, toepasselijk op de huwelijksvereisten?	21
c: Onder welke voorwaarden wordt een buitenlands huwelijk in Nederland erkend?	22
d: Wanneer is de Nederlandse rechter bevoegd om van een verzoek tot nietigverklaring kennis te nemen?	22
e: Welk recht past de Nederlandse rechter toe bij de beoordeling van een verzoek tot nietigverklaring?	23
f: Onder welke voorwaarden wordt een buitenlandse nietigverklaring in Nederland erkend?	24
3.3 (Interpretatie-)vragen, mogelijkheden, knelpunten	26
3.3.1 Wanneer is er sprake van dwang?	26
3.3.1.1 Art. 1:71 BW: onrechtmatige ernstige bedreiging	26
3.3.1.2 Bedrieglijke huwelijkssluiting	29
3.3.1.3 Kinderhuwelijken	30
3.3.1.4 Bewijsproblemen	31
3.3.1.5 Termijn van art. 1:71 lid 3 BW?	32
3.3.2 Rechtsgevolgen van en remedies tegen gedwongen huwelijken	32
3.3.2.1 Rechtsgevolgen van in Nederland gesloten gedwongen huwelijken en kinderhuwelijken	32
3.3.2.2 Rechtsgevolgen van in het buitenland gesloten gedwongen huwelijken en in het buitenland gesloten kinderhuwelijken.	32
3.3.2.3 Gevolgen van nietigheid, niet-erkenning, nietigverklaring en echtscheiding	37
Nietigheid en niet-erkenning	37
Nietigverklaring	37
Echtscheiding	38
3.3.2.4 Vrije keuze tussen echtscheiding en andere remedies?	39
3.3.2.5 Onrechtmatige daad	39
3.3.2.6 Nietigverklaring als schijnhuwelijk	40
3.3.3 Overige opmerkingen	40
3.3.3.1 Processuele onduidelijkheden	40
3.3.3.2 Ingrijpen door functionarissen of omstanders?	41
Hoofdstuk 4 Strafrecht	43
4.1 Inleiding	43
4.2 Is ieder die een ander tot een huwelijk dwingt, strafbaar?	43
4.3 Overige delicten in relatie tot gedwongen huwelijken	45
4.3.1 Vrijheidsberoving, schaking	46
4.3.2 Zedendelicten	48
4.3.3 Delicten in relatie tot mensenhandel	49

4.4 Overige kwesties	50
4.4.1 Strafbaarheid van feiten in het buitenland gepleegd	50
4.4.2 Deelnemingsvormen	51
4.4.3 Bewijsproblematiek	51
Hoofdstuk 5 Vreemdelingenrecht	52
5.1 Inleiding	52
5.2 Positie van het slachtoffer dat vóór het huwelijk in het buitenland woonde en binnen drie jaar de relatie beëindigt	52
5.2.1 Verkrijging van een zelfstandige verblijfstitel	52
5.2.2 De B9-procedure	57
5.3 Positie van degene die geen slachtoffer is	57
5.3.1 Inleiding	57
5.3.2 Positie van de huwelijkspartner die geen slachtoffer is en die voorafgaand aan het huwelijk in het buitenland woonde	58
5.3.2.1 Toelating tot Nederland	58
5.3.2.2 Het huwelijk wordt binnen drie jaar beëindigd	59
5.3.2.3 Het huwelijk wordt na drie jaar of later beëindigd	59
Intrekking/niet verlenging van de verblijfsvergunning voor bepaalde tijd	59
Intrekking van de verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd	60
5.3.3 Positie van de derde die dwang heeft uitgeoefend	61
5.3.4 Europeesrechtelijke aspecten	61
5.4 Verlies van een Nederlandse verblijfstitel door gedwongen uithuwelijking in het buitenland – terugkeeroptie	61
5.5 Gedwongen huwelijk als grond voor vluchtelingenschap	62
Hoofdstuk 6 Sociaal recht	66
Hoofdstuk 7 Conclusie	67

INLEIDING

Het beginsel dat twee personen uitsluitend zelf kunnen en mogen bepalen of zij een huwelijk met elkaar aangaan, is niet alleen vastgelegd in het Nederlandse recht maar ook in een aantal mensenrechtelijke verdragen waarbij Nederland partij is. Dat betekent niet dat er op huwelijkskandidaten geen enkele druk wordt uitgeoefend. Een afgewezen kandidaat kan op de ander aandrang uitoefenen om haar of zijn standpunt te herzien en ook ouders, andere familieleden en vrienden kunnen zich, uit belangstelling, bezorgdheid of bemoeizucht, met de partnerkeuze inlaten. Zij kunnen er op aandringen dat iemand wel of juist niet op zoek gaat naar een huwelijkspartner en zij kunnen bepaalde kandidaten afraden of aanraden. Uiteindelijk berust de keuze echter bij de beide betrokkenen zelf: een huwelijk mag slechts tot stand komen met de volledige en vrije instemming van beide kandidaten.

De wetgever heeft voorzien dat het ook anders kan lopen. Bij de regeling van het huwelijk in titel 5 van Boek 1 BW zijn niet alleen bepalingen opgenomen over de vorm van huwelijksluiting die mede moeten helpen waarborgen dat geen huwelijk wordt gesloten zonder dat de kandidaten daar controleerbaar hun toestemming voor hebben gegeven, maar er is ook voorzien in de sanctie van nietigverklaring wanneer, bijvoorbeeld, het huwelijk is gesloten onder de invloed van een onrechtmatige ernstige bedreiging of wanneer een van de partijen in dwaling verkeerde.

Die laatste bepalingen kwamen echter gedurende lange tijd slechts uiterst sporadisch in de rechtspraak aan de orde en ook in de literatuur werd er aan de mogelijkheid van dwang of misleiding vrijwel geen aandacht besteed. In een uit 1975 daterend rapport met de titel "Het gedwongen huwelijk in Nederland. Een voortgezette analyse"¹ werd geen definitie van een gedwongen huwelijk gegeven, maar zonder meer bekend verondersteld dat er sprake is van een "gedwongen huwelijk" wanneer een huwelijk (naar aan te nemen valt: met instemming van beide partijen) gesloten wordt omdat de vrouw onbedoeld zwanger is geraakt.

In de laatste decennia is er meer aandacht gekomen voor huwelijken die onder dwang plaats hebben gevonden.² Veelal gaat het daarbij om huwelijken waarbij een of beide partijen van buitenlandse afkomst zijn. Soms laten de rechtsregels van het betrokken land toe dat de toestemming voor het huwelijk niet door de kandidaten persoonlijk gegeven wordt, maar dat een der kandidaten, veelal de vrouw, vertegenwoordigd wordt door een derde die bij het verlenen van die toestemming geheel naar eigen inzicht kan handelen. In andere landen moet de toestemming weliswaar door de kandidaten persoonlijk gegeven worden, maar komt het met enige regelmaat voor dat een der partijen (of beiden) door familieleden of door de andere kandidaat zo onder druk wordt (worden) gezet dat een weigering redelijkerwijs niet meer mogelijk is. Voorbeelden zijn onder meer bekend uit Marokko, Pakistan en Turkije. Ook zijn voorbeelden bekend waarbij een van de partners zelf dwang uitoefent op de ander, hetzij door schaking of ontvoering, hetzij door chantage van het slachtoffer.

De mogelijkheden om langs juridische weg actie te ondernemen tegen het verschijnsel van gedwongen huwelijken zijn helaas beperkt. Vanzelfsprekend is het van belang om de mogelijkheden die er zijn, optimaal te gebruiken. In de onderstaande rapportage geven wij de bevindingen weer van ons onderzoek naar de juridische aspecten van gedwongen huwelijken, in het bijzonder ten aanzien van de mensenrechten, het burgerlijk recht en het internationaal privaatrecht, het strafrecht, het vreemdelingenrecht en het sociaal recht. Wij hopen dat deze rapportage aan de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken behulpzaam zal zijn bij de voorbereiding van haar advies aan de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie.

---

¹ C.J. Cramwinckel-Weeda, Het gedwongen huwelijk in Nederland. Een voortgezette analyse; Rapport uitgebracht ten behoeve van de Staatscommissie Bevolkingsvraagstuk, 1975.

² Een van de eerste publicaties in de Nederlandse juridische literatuur was waarschijnlijk het artikel van J. Doomen en R. Kottling, Gearrangeerde en geforceerde Turkse huwelijken, *NJB* 1983, p. 1409-1415.

De onderzoeksvragen

Bij de verstrekking van de opdracht om onderzoek te verrichten naar de juridische aspecten van gedwongen huwelijken, heeft de Commissie de volgende vragen geformuleerd:

1. Welke juridische definitie van een gedwongen huwelijk is, mede in internationaal verband, gangbaar respectievelijk bruikbaar?
2. Wat zijn in het recente verleden in Nederland in civiel-, straf-, en bestuursrechtelijke procedures de problemen respectievelijk de mogelijkheden met betrekking tot het bewijzen van dwang terzake van huwelijkssluiting?
3. Welke juridische factoren zijn relevant voor het ontwikkelen van een beleid om gedwongen huwelijken tegen te gaan en de negatieve gevolgen van dergelijke huwelijken te bestrijden?
4. Bij de beantwoording van de voorgaande vragen dient te worden uitgegaan van een daartoe op te stellen beknopte beschrijving van:
  - Internationaal-rechtelijke -waaronder internationaal privaatrechtelijke- bepalingen die verband houden met gedwongen huwelijken;
  - Grondwettelijke bepalingen, straf-, bestuurs-, en civielrechtelijke bepalingen op nationaal niveau en EU-bepalingen die verband houden met gedwongen huwelijken;
  - Jurisprudentie met betrekking tot gedwongen huwelijken.
5. Welke knelpunten kent het huidige Nederlandse juridische instrumentarium om gedwongen huwelijken adequaat tegen te gaan en het beschermen van slachtoffers van dergelijke huwelijken te optimaliseren?

Deze vragen zullen op de volgende wijze in het rapport verwerkt worden:

Definitie (onderzoeksvraag 1): Na de inleiding zal het eerste hoofdstuk gewijd worden aan de vraag naar de definitie van gedwongen huwelijken.

Bewijs (onderzoeksvraag 2): Bewijskwesities verschillen sterk, naar gelang het gaat om burgerlijke zaken, om strafzaken of om administratieve zaken. Zij zullen daarom in eerste instantie niet integraal worden besproken, maar er zal bij elk afzonderlijk rechtsgebied aandacht aan eventuele bewijsproblemen worden besteed. In de conclusies zal wel een afzonderlijke paragraaf aan de bewijsproblematiek besteed worden.

Relevante juridische factoren; knelpunten (onderzoeksvragen 3, 4 en 5): Er zullen hoofdstukken worden besteed aan

- Mensenrechten
- Burgerlijk recht (inclusief internationaal privaatrecht)
- Strafrecht (inclusief internationaal strafrecht)
- Vreemdelingenrecht
- Sociaal recht

Dit leidt tot de volgende hoofdstukindeling:

Inleiding

1. Definitie van het begrip "gedwongen huwelijken"
2. Mensenrechten
3. Burgerlijk recht (inclusief internationaal privaatrecht)
4. Strafrecht (inclusief internationaal strafrecht)
5. Vreemdelingenrecht
6. Sociaal recht
7. Samenvatting en conclusies

HOOFDSTUK 1 DEFINITIE

1.1 Inleiding

De eerste onderzoeksvraag luidt:

Welke juridische definitie van een gedwongen huwelijk is, mede in internationaal verband, gangbaar respectievelijk bruikbaar?

Bij de beantwoording van deze vraag moeten wij in het oog houden dat de afbakening van het begrip "gedwongen huwelijk" op twee niveaus moet plaatsvinden.

Enerzijds moet de vraag beantwoord worden, wat wij in dit onderzoek onder "gedwongen huwelijk" zullen verstaan. Deze vraag gaat aan het onderzoek vooraf en is gebaseerd op de vraagstelling zoals die door de opdrachtgever is geformuleerd en door de onderzoekers is begrepen.

Anderzijds moet de vraag beantwoord worden, wat er in de relevante regelgeving en rechtspraak onder een gedwongen huwelijk wordt verstaan. Deze vraag is deel van het onderzoek zelf.

Hoewel deze vragen principieel van verschillende aard zijn, is het voor een goed begrip wenselijk om ze direct aansluitend aan elkaar te behandelen. Wij zullen daarom in de volgende paragrafen allereerst bespreken wat wij, vanuit ons begrip van de onderzoeksopdracht, voor dit onderzoek als "gedwongen huwelijk" zullen beschouwen (1.2). Vervolgens zullen wij, anticiperend op de bespreking van de voor Nederland geldende verdrags- en wettelijke bepalingen, bespreken welke inhoud het begrip "gedwongen huwelijk" in het geldende recht heeft en welke vragen naar geldend recht onbeantwoord blijven (1.3). De bespreking in § 1.3 zal tevens aanvullende consequenties hebben voor de afbakening van het onderzoeksterrein.

1.2 Nadere afbakening van het onderzoeksterrein

1.2.1 Referentiekader; casuïstiek

Alvorens het onderzoeksterrein in juridische termen af te bakenen, is het nuttig om de problematiek op een zo feitelijk mogelijke wijze te omschrijven. Wij willen hier een korte beschrijving geven van de casuïstiek zoals die ons ter ore is gekomen, deels via gegevens van het antropologische onderzoek dat tegelijk met ons onderzoek in opdracht van de ACVZ is verricht, deels via rechtspraak en literatuur, deels via andere kanalen.

Huwelijksdwang in de familiesfeer

Uit deze gegevens blijkt dat huwelijksdwang vaak, maar niet altijd, plaatsvindt in de familiesfeer. De betrokkenen maken deel uit van een cultuur waarin huwelijken vaak worden gearrangeerd door de ouders van de huwelijkskandidaten. In het antropologisch onderzoek worden verschillende gradaties van arrangeren genoemd: in de meest sterke vorm wordt het gehele proces door de ouders gepland, in de minder sterke vormen kunnen de kinderen zelf een grotere of kleinere mate van invloed op het proces uitoefenen en in de zwakste vorm nemen de kinderen zelf het initiatief en vragen zij hun ouders om toestemming.

Het arrangeren van het huwelijk door de ouders levert op zich geen dwang op. Blijkt echter dat de kinderen niets voor het voorgestelde huwelijk voelen en dat de ouders druk op hen uitoefenen, dan kan er, afhankelijk van de wijze waarop en de mate waarin er druk is uitgeoefend, sprake zijn van dwang.

Huwelijksdwang in de familiesfeer: wat voor dwang?

In de wijze waarop en de mate waarin dwang wordt uitgeoefend, kunnen veel gradaties bestaan. In een enkel geval gaat de huwelijksdwang gepaard met opsluiting, ontvoering of geweld (vgl. de stellingen van eiseres in Rb. Arnhem 6 juni 1991, besproken in § 3.3.1.1.). Die feiten zullen vaak moeilijk bewezen kunnen worden. Vaker wordt echter de druk verbaal uitgeoefend en dan ligt het bewijs nog moeilijker. Niet alleen wat er gezegd is, maar ook met welke intonatie het gezegd is, wat er door de dader mee bedoeld is, hoe het slachtoffer die uitlatingen heeft opgevat en hoe zij of hij deze uitlatingen heeft mogen opvatten, zijn vragen waarop derden achteraf moeilijk of niet een antwoord zullen kunnen vinden. Uit de in het antropologisch onderzoek gegeven gevalsbeschrijvingen blijkt bovendien dat de aanstaande huwelijkspartners vaak niet tegen hun ouders durven te zeggen dat zij het voorgestelde huwelijk niet wensen aan te gaan. Indien zij uiteindelijk toch weigeren met de voorgestelde kandidaat te trouwen, blijkt vaak dat de ouders niet langer aandringen. In dergelijke gevallen is er geen huwelijk tot stand gekomen en dus ook geen gedwongen huwelijk, maar men kan zich afvragen wat dit gegeven betekent voor situaties waarin de huwelijkskandidaat met het voorgestelde huwelijk instemt zonder geprotesteerd te hebben. Hoewel het antwoord op de vraag of er dwang heeft plaatsgevonden, steeds in sterke mate zal afhangen van de omstandigheden van het geval, lijkt de kans dat dwang bewezen wordt indien de huwelijkskandidaat zich niet openlijk tegen het huwelijk heeft uitgesproken, zeer klein.

Huwelijksdwang in de familiesfeer: wie oefent dwang uit?

Zoals gezegd, zijn het veelal de ouders die druk uitoefenen op de kandidaten. Ook anderen, vaak familieleden, kunnen een belangrijke rol spelen. Zo was er in de zaak die leidde tot HR 16 oktober 1998 (besproken in § 3.2.2 sub e) sprake van dat de betrokken vrouw bij thuiskomst niet alleen haar vader, maar ook een aantal familieleden van de beoogde echtgenoot aantrof en zich door deze personen gezamenlijk onder druk gezet voelde.

Huwelijksdwang in de familiesfeer: rol van de aanstaande echtgenoot

Ook de echtgenoot van het slachtoffer kan degene (of een van degenen) zijn die dwang heeft (of hebben) uitgeoefend. Dat is echter niet nodig. Er zijn verschillende gradaties van betrokkenheid of bewustheid denkbaar:

- de aanstaande echtgenoot heeft mede dwang uitgeoefend;
- de aanstaande echtgenoot heeft geen dwang, maar wel druk uitgeoefend;
- de aanstaande echtgenoot heeft geen druk uitgeoefend, maar was er wel van op de hoogte dat zijn of haar beoogde partner gedwongen werd of onder druk werd gezet (waarbij weer veel gradaties denkbaar zijn van "op de hoogte zijn");
- de aanstaande echtgenoot was er niet van op de hoogte dat zijn of haar beoogde partner gedwongen werd of onder druk werd gezet;
- de aanstaande echtgenoot werd zelf ook onder druk gezet of gedwongen.

Huwelijksdwang in de familiesfeer: motieven

Het kan van belang zijn, te weten welke motieven er bij de huwelijksdwang hebben gespeeld. Uit het antropologisch onderzoek blijkt, dat de volgende motieven vaak een belangrijke rol spelen:

- de wens van de ouders om ongewenst gedrag van hun kind te corrigeren; bij meisjes is dat vaak dat zij te vrij zijn in het contact met jongens, voor jongens is dat vaak dat zij crimineel gedrag vertonen; in beide gevallen verwachten de ouders dat een huwelijk hun kind tot beter gedrag zal brengen;
- afkeuring door de ouders van de door hun kind zelf aangedragen huwelijkskandidaat;

- het willen helpen van familie, vaak familie uit het land van herkomst, teneinde een huwelijkskandidaat uit dat land in de gelegenheid te stellen met een partner in Nederland te trouwen.

Huwelijksdwang in de familiesfeer: internationale aspecten

Omdat huwelijksdwang veelal plaatsvindt binnen niet-Nederlandse culturen, zijn er aan gedwongen huwelijken vaak internationale aspecten te onderkennen. In het bijzonder moet worden genoemd: de plaats van sluiting en de woonplaats van de huwelijkspartners.

De plaats van sluiting kan Nederland zijn of het buitenland. In Nederland moeten de huwelijkskandidaten persoonlijk voor de ambtenaar van de burgerlijke stand verschijnen. Daarmee worden bepaalde vormen van dwang tegengegaan, maar volledige zekerheid dat de huwelijks toestemming door de kandidaten vrij wordt gegeven, wordt ook op deze manier niet geboden. Blijft, bij huwelijksluiting in het buitenland, de medewerking van (een van) de huwelijkskandidaten beperkt tot de ondertekening van een akte buiten aanwezigheid van de ambtenaar van de burgerlijke stand (zoals, volgens de stellingen van de vrouw, in het huwelijk dat ter discussie stond in het hierboven genoemde arrest HR 16 oktober 1998), dan bestaat er een groter risico dat deze ondertekening niet in vrijheid plaatsvindt. Is de handtekening van een van de kandidaten (in het bijzonder de vrouw) niet vereist omdat het huwelijk namens haar wordt gesloten door een huwelijksvoogd, dan bestaat een nog groter risico dat het huwelijk tegen de wil van betrokkene tot stand komt.

Of de partners voorafgaand aan het huwelijk in Nederland woonden of in het buitenland, kan om verschillende redenen van belang zijn. Woonde een van hen in Nederland en de ander in het buitenland, dan kunnen verblijfsrechtelijke motieven een rol hebben gespeeld. Dit is echter betrekkelijk. Ook bij huwelijken die geheel zonder dwang tot stand komen kunnen verblijfsrechtelijke motieven een rol spelen en ook wanneer beide partners voorafgaand aan het huwelijk in Nederland woonden, kan de versterking van de verblijfsrechtelijke positie van een van hen een rol spelen bij de totstandkoming van het huwelijk. Een huwelijk waarbij beide huwelijkspartners ten tijde van het aangaan van het huwelijk buiten Nederland woonden, kan voor de Nederlandse rechtssfeer van belang worden wanneer een van hen of beiden later naar Nederland komen. Bij de bespreking van het vreemdelingenrecht zal bijvoorbeeld aan de orde komen of in het buitenland uitgeoefende huwelijksdwang (mede) een rol kan spelen bij toelating in Nederland als vluchteling.

Huwelijksdwang buiten de familiesfeer

Ook buiten de familiesfeer kunnen gedwongen huwelijken voorkomen. Gedacht kan worden aan gevallen van schaking (zoals aan de orde geweest in HR 27 februari 1990, NJ 1991, 109 en HR 2 juli 1990, NJ 1991, 110, hierna te bespreken in § 4.3.1) of aan huwelijken waarbij gezagsdragers in bijvoorbeeld Iran of Afghanistan hun slachtoffer chanteren door hen voor de keus te stellen om een huwelijk aan te gaan of een zware straf te ondergaan (zie bijv. Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Haarlem, 4 mei 2000, AWB 96/96, hierna te noemen in § 5.5). Ook zal aan de orde komen dat er signalen zijn dat een toenemend aantal buitenlandse prostituees wordt aangetroffen met een van een partner afhankelijke verblijfsvergunning; de vraag kan rijzen of zij door mensenhandelaren tot dergelijke huwelijken worden gedwongen om hun verblijf in Nederland veilig te stellen.

Hoewel huwelijksdwang in de familiesfeer en daarbuiten als belangrijke overeenkomst heeft dat het om dwang gaat, zijn er ook belangrijke verschillen. Huwelijksdwang in de familiesfeer kan voortkomen uit egoïstische motieven, maar zij kan ook ingegeven zijn door een mogelijk oprechte wens om traditie en culturele waarden na te leven en/of om te handelen in het bestwil van de betrokken dochter of zoon. Buiten de familiesfeer zal er, naar wij veronderstellen, slechts sprake zijn van egoïstische motieven. Binnen de familiesfeer kan de dwang worden uitgeoefend door geweld (waartoe mede te rekenen valt: opsluiting en ontvoering) of bedreiging, maar zoals hierboven reeds werd vermeld, is er ook vaak sprake van het uitoefenen van druk die mogelijk minder dwingend is dan zij door de betrokkenen wordt ervaren. Aangenomen mag worden dat buiten de familiesfeer de huwelijksdwang slechts wordt uitgeoefend door de betrokkenen te confronteren met geweld of bedreiging.

1.2.2 Juridische afbakening

Wij willen de volgende opmerkingen maken over wat wij wel en niet tot het onderzoeksterrein zullen rekenen.

Alleen in Nederland geldend recht

Op grond van de onderzoeksopdracht wordt alleen het in Nederland geldende recht onderzocht, waartoe naast (en boven) het nationale recht ook de in Nederland geldende internationale verdragen en het Europese recht gerekend worden.

Zowel Nederlandse als buitenlandse huwelijken

Het onderzoek heeft zowel betrekking op in Nederland gesloten huwelijken als op huwelijken die in het buitenland gesloten zijn en die op enige wijze raakvlakken verkrijgen met Nederland, bijvoorbeeld doordat een van de partners in Nederland woont of na de huwelijksluiting komt wonen.

Absolute nietigheid of niet-erkenning heeft geen gevolg voor onderzoeksterrein

Indien een in het buitenland onder dwang gesloten huwelijk naar het buitenlandse recht absoluut nietig is, of indien men van oordeel is dat een dergelijk huwelijk in Nederland niet moet worden erkend wegens strijd met de openbare orde (nader te bespreken in § 3.3.2.2), is er sprake van een non-existent huwelijk. Het eventuele oordeel dat er geen huwelijk tot stand is gekomen neemt uiteraard niet weg dat de problematiek valt binnen het begrip "gedwongen huwelijk" zoals bedoeld in dit onderzoek.

Alleen dwang tot het aangaan van een huwelijk

Het onderzoek is beperkt tot gevallen waarin dwang wordt uitgeoefend bij het *sluiten* van een huwelijk (in Nederland of in het buitenland). Gevallen waarin dwang wordt uitgeoefend om partners van het aangaan van een huwelijk te *weershouden* blijven in beginsel buiten beschouwing.

Huwelijk en andere samenlevingsvormen

Dit onderzoek heeft betrekking op gedwongen huwelijken. Wij hebben niet vernomen van, bijvoorbeeld, geregistreerde partnerschappen die onder dwang zijn aangegaan. Het "gedwongen geregistreerd partnerschap" zal daarom niet nader aan de orde komen. Zou op enig moment blijken dat er geregistreerde partnerschappen onder dwang worden aangegaan, dan valt te verwachten dat veel van het hieronder besprokene daarvoor mutatis mutandis zal gelden maar dat zich ook verschillen zullen voordoen. Voor een bevestiging van die verwachting zou nader onderzoek nodig zijn.

Onderscheid gedwongen huwelijk - gearrangeerd huwelijk

Het enkele feit dat de aanstaande huwelijkspartner is geselecteerd door personen in de omgeving van de betrokkene, maakt het gesloten huwelijk niet tot een gedwongen huwelijk. Stemmen de partners volledig in met een dergelijke keuze, bijvoorbeeld omdat zij van mening zijn dat hun ouders beter dan zichzelf een partner kunnen uitkiezen, of omdat zij sympathie voor de aangeboden partner voelen, dan is er geen sprake van een gedwongen huwelijk. Stemt een van beide partners (of beiden) slechts in met de door anderen gedane keuze omdat zij of hij zich onder druk gezet voelt, dan kan er sprake zijn van dwang. Hoeveel druk er uitgeoefend moet zijn om van een gedwongen huwelijk te spreken, komt uiteraard in het onderzoek nader aan de orde.

Onderscheid gedwongen huwelijk - schijnhuwelijk

Een schijnhuwelijk is een huwelijk dat niet is gericht op de vervulling van de aan de huwelijkse staat verbonden plichten, maar slechts op het verkrijgen van toelating tot Nederland. Bij het aangaan van een schijnhuwelijk kan dwang worden uitgeoefend op een van de partners, maar nodig is dat niet. Omgekeerd is niet elk gedwongen huwelijk een schijnhuwelijk. Ook wanneer de toelating tot Nederland één van de motieven voor het huwelijk is, maar de betrokkene daarnaast tevens beoogt met de wederpartij bij het huwelijk als man en vrouw samen te leven, is er geen sprake van een schijnhuwelijk.

"Dwang" door wetgeving

Men kan zich afvragen of er sprake is van "dwang" ten aanzien van het sluiten van een huwelijk indien (beweerdelijk) discriminerende wetgeving ertoe leidt dat levenspartners hun rechtsverhouding tot elkaar of tot hun kinderen alleen kunnen regelen door een huwelijk aan te gaan. Deze vraag zal in het onderzoek buiten beschouwing blijven omdat het hier niet gaat om het opdringen van een ongewenste huwelijkspartner door personen in de omgeving van betrokkenen.³

Andere wilsgebreken; kinderhuwelijken

Behalve dwang kunnen zich andere wilsgebreken voordoen bij de sluiting van een huwelijk. Bijvoorbeeld: dwaling ten aanzien van de persoon van de huwelijkspartner of dwaling ten aanzien van de betekenis van de afgelegde verklaring. Het laatste doet zich bijvoorbeeld voor wanneer een van de huwelijkspartners achteraf beweert zich er niet van bewust te zijn geweest dat de ondergane plechtigheid een huwelijksceremonie was.⁴

Doet zich bij de huwelijkssluiting een dergelijk wilsgebrek voor, dan behoeft er geen sprake te zijn van dwang. Gezien het verband dat er tussen de verschillende wilsgebreken en hun remedies bestaat, zullen zij bij de bespreking van het Nederlandse recht wel genoemd worden. Twee vormen van wilsgebrek willen wij bovendien wel met gedwongen huwelijken op één lijn stellen: gevallen van bedrog van een der huwelijkspartners en kinderhuwelijken.

---

³ Hierover wel: Deirdre van Grunderbeeck, *Beginselen van personen- en familierecht*, Een mensenrechtelijke benadering, Intersentia, 2003, § 274.

⁴ Zoals bij Hof Amsterdam 17 september 1998, NIPR 2001, 1.

Bedrog van een huwelijkspartner

Indien A en C verschijnen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand of bij een buitenlandse autoriteit om een huwelijk te sluiten waarbij C zich voordoet als B, zodat een akte wordt opgemaakt van een tussen A en B gesloten huwelijk, vindt een ondeugdelijke huwelijkssluiting plaats. Er is echter onzes inziens geen sprake van dwang indien A en B beiden van de persoonsverwisseling op de hoogte zijn en daarmee instemmen. Het kan echter ook voorkomen dat A in de veronderstelling verkeert dat degene die naast hem staat, werkelijk B is, of dat B er niet van op de hoogte is dat er elders een huwelijk wordt gesloten waarbij C zich voor hem uitgeeft (of, in ieder geval, dat B daar niets tegen kan ondernemen). In een dergelijk geval wordt hetzij aan A of aan B (of aan beiden) een huwelijkspartner opgedrongen door personen in hun omgeving. Er moet daarom onzes inziens in dergelijke gevallen van een gedwongen huwelijk worden gesproken.

Kinderhuwelijken

Ook bij kinderhuwelijken⁵ behoeft er strikt genomen geen sprake te zijn van dwang, maar de vraag mag gesteld worden of bij dergelijke huwelijken geen sprake is van een zodanige beïnvloeding dat deze met dwang op één lijn gesteld kan worden. Bij de bespreking van de mensenrechten zal blijken dat er goede gronden zijn om dit wel te doen.

1.3 Reikwijdte van het begrip "dwang" in het geldende recht

Noch in de relevante mensenrechtenverdragen, noch in de Grondwet, noch in het Nederlandse burgerlijke of strafrecht wordt de term "gedwongen huwelijk" expliciet gebruikt.

Wel wordt in een aantal mensenrechtenverdragen bepaald dat een huwelijk slechts met vrije instemming van beide partners mag worden gesloten. Ook het Nederlandse burgerlijk recht en internationaal privaatrecht zijn op dit beginsel gebaseerd. Voor het Nederlandse burgerlijk recht kan in het bijzonder gewezen worden op de "onrechtmatige ernstige bedreiging" die blijkens art. 1:71 BW grond oplevert voor nietigverklaring van een gesloten huwelijk.

De vraag rijst uiteraard hoe deze bepalingen worden geïnterpreteerd en toegepast, en met name, welke mate van dwang er bij de huwelijkssluiting moet zijn uitgeoefend om de genoemde bepalingen toepasselijk te doen zijn. Het is zeer goed mogelijk dat er voor de toepassing van verschillende bepalingen een verschillende mate van dwang wordt vereist.

Zoals uit het vervolg van het onderzoek zal blijken, hebben wij geen rechtspraak gevonden van hoogste rechters als het Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg en van het VN-Comité voor de Mensenrechten over de vraag wanneer dwang bij de huwelijkssluiting leidt tot strijdigheid met de te bespreken mensenrechtelijke bepalingen. Met betrekking tot het Nederlandse recht zal blijken dat het strafrecht enkele bepalingen kent waarin dwang en bedreiging een belangrijk element vormen en die ook op gedwongen huwelijken van toepassing kunnen zijn, maar dat geen van die bepalingen specifiek op gedwongen huwelijken is gericht. Voor een definiëring van gedwongen huwelijken kunnen die bepalingen dus niet richtinggevend zijn. In het burgerlijk recht kennen we art. 1:71 BW, dat nietigverklaring mogelijk maakt van een huwelijk dat onder een "onrechtmatige ernstige bedreiging" is gesloten. Het zal blijken dat de aanwezigheid van een dergelijke bedreiging in de zin van art. 1:71 BW niet te snel mag worden aangenomen. Blijkens de wetsgeschiedenis kan er slechts sprake zijn van een onrechtmatige ernstige bedreiging wanneer zij door de bedreigde niet of slechts door toegeven onder voor hem zeer nadelige gevolgen kan worden opgeheven. Over de toepassing van art. 1:71 BW hebben wij een beperkte hoeveelheid rechtspraak gevonden.

---

⁵ Onder kinderhuwelijken behoeft niet elk huwelijk van een minderjarige begrepen te worden, maar wel de huwelijken van minderjarigen die een bepaalde leeftijd nog niet hebben bereikt; vgl. art. 1:31 BW en art. 3 Wet conflictenrecht huwelijk, in welke laatste bepaling de leeftijd van 15 jaar is genoemd als absolute ondergrens.

In de bespreking onder § 3.3.1.1 zal blijken dat een beroep op art. 1:71 BW in ieder geval één maal is gehonoreerd, maar dat het ook enkele malen is afgewezen. Voorts zal een vonnis worden besproken waarin een declaratoir geweigerd is dat een in het buitenland gesloten huwelijk niet in Nederland kan worden erkend. In deze laatste zaak, alsmede in één van de zaken waarin een beroep op art. 1:71 BW werd afgewezen, moet de druk die op partijen was uitgeoefend, volgens hun stellingen zeer groot geweest zijn. De vraag zal rijzen of de eisen die gesteld zijn aan de mate van uitgeoefende dwang niet te hoog geweest zijn.

1.4 Juridische definitie?

Uit het bovenstaande blijkt dat dwang bij huwelijkssluiting vele gradaties kent en dat er, indien dergelijke dwang wordt uitgeoefend, uiteenlopende verdrags- en wettelijke bepalingen van toepassing kunnen zijn; voorts blijkt dat er over de reikwijdte van de bepalingen die zich het meest specifiek tegen dwang bij huwelijkssluiting keren - te weten een aantal mensenrechtelijke bepalingen en art. 1:71 BW - slechts weinig informatie uit gezaghebbende bron te geven valt. Een duidelijke juridische definitie, in die zin dat omschreven is hoe sterk de uitgeoefende dwang moet zijn om van een gedwongen huwelijk te kunnen spreken, valt dan ook niet te geven. Voor dit onderzoek willen wij daarom uitgaan van een ruim begrip "gedwongen huwelijk", waaronder elke vorm van beïnvloeding valt die zo sterk is dat er niet gezegd kan worden dat het huwelijk in vrijheid is aangegaan. Dat betekent dat wij ook huwelijken waarbij een of beide partners jonge kinderen zijn tot het onderzoeksterrein zullen rekenen, en hetzelfde geldt voor huwelijken die niet door geweld of bedreiging maar door misleiding tot stand komen. Uit het vervolg van het onderzoek zal moeten blijken welke bepalingen er bij de verschillende gradaties van dwang toepasselijk kunnen zijn.

HOOFDSTUK 2 MENSENRECHTELIJKE BEPALINGEN

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen, in § 2.2, de relevante mensenrechtelijke bepalingen worden beschreven, alsmede relevante andere documenten van de instellingen van de Raad van Europa en het VN-Comité voor de Mensenrechten. In § 2.3 zal besproken worden welke consequenties deze mensenrechtelijke bepalingen hebben voor het nationale (i.c. Nederlandse) recht.

Vooraf zij opgemerkt dat de vrijheid van huwelijk niet expliciet wordt genoemd in de in de Nederlandse Grondwet opgenomen grondrechten. Wel geldt uiteraard dat dwang bij huwelijkssluiting in strijd kan komen met andere grondrechten, zoals in het bijzonder de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (art. 10 GW). Ook bij de bespreking van de mensenrechtelijke bepalingen in internationale verdragen geldt dat wij ons beperken tot de bepalingen die specifiek op de vrijheid van huwelijk gericht zijn, maar dat dwang bij huwelijken daarnaast een schending kan opleveren van andere bepalingen.

2.2 Relevante mensenrechtelijke bepalingen in verdragen en andere documenten

2.2.1 Vrije en volledige toestemming

Het beginsel dat een huwelijk slechts met vrije en volledige toestemming van beide partijen mag worden aangegaan, is neergelegd in de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (UVRM) en in verschillende bepalingen van in Nederland geldende mensenrechtenverdragen. In het bijzonder kan gewezen worden op

- art. 16 lid 2 Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (UVRM);⁶
- art. 1 Verdrag inzake de huwelijkstoestemming, de minimum-leeftijd waarop een huwelijk mag worden aangegaan en de registratie van huwelijken; New York, 10 december 1962 (hierna: VHML);
- art. 23 lid 3 Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (hierna: BUPO);
- art. 10 lid 1 Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (hierna: Ivesc);
- art. 16 lid 1 (b) Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen (hierna: IVDV);

Art. 12 Europees verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) bepaalt dat mannen en vrouwen van huwbare leeftijd het recht hebben om te huwen en een gezin te stichten volgens de nationale wetten welke de uitoefening van dit recht beheersen. Uit deze bepaling vloeit in ieder geval voort dat de overheid geen huwelijk mag verbieden voorzover dat verbod niet uit de toepasselijke wetgeving voortvloeit. Anders dan in de andere genoemde bepalingen wordt echter niet expliciet vastgesteld dat het uitoefenen van dwang tot het aangaan van een huwelijk verboden is. Een dergelijk verbod tot het uitoefenen of toelaten van dwang lijkt echter wel uit het artikel te volgen.⁷

Hetzelfde geldt voor art. 9 Handvest Grondrechten EU (HGEU), dat niet letterlijk gelijklopend is aan art. 12 EVRM maar er inhoudelijk wel mee overeenstemt.⁸

---

⁶ Zoals bekend, heeft deze bepaling geen formele rechtskracht, doch is zij materieel zeer gezaghebbend.

⁷ Zo ook Van Grunderbeeck, *Beginselen van personen- en familierecht*, Een mensenrechtelijke benadering, Intersentia, 2003, § 260, 274 e.v.

⁸ Het Handvest is nog niet in werking getreden.

De vraag is ons gesteld of art. 12 EVRM een belemmering kan zijn voor de bestrijding van gedwongen huwelijken, nu art. 12 EVRM de nationale overheid mogelijkheden ontnemt om huwelijken te verbieden. Het antwoord is, dat dat niet het geval is. Mannen en vrouwen hebben volgens art. 12 de vrijheid om met elkaar te huwen "volgens de nationale wetten die de uitoefening van dit recht beheersen" en die beperking laat, voorzover zich thans laat overzien, voldoende ruimte aan de wetgever om tegen gedwongen huwelijken op te treden.

Ook andere dan de hier genoemde mensenrechtelijke bepalingen kunnen van belang zijn. Genoemd kunnen worden de verdragen ter bestrijding van slavernij en mensenhandel die aan de orde zullen komen bij de bespreking van de strafrechtelijke aspecten.

De rechtspraak over de genoemde mensenrechten heeft, voorzover wij hebben kunnen nagaan, vooral betrekking op beperkingen van de vrijheid om te huwen met de partner die men zelf gekozen heeft (bijvoorbeeld een verbod voor transseksuelen om te huwen, of een verbod om na echtscheiding op grond van schuld binnen een zekere periode te hertrouwen) en niet op de problematiek van ons onderzoek: dwang om in het huwelijk te treden met een partner die men zelf niet wenst.

Wel kan gewezen worden op enkele andere documenten van gezaghebbende instellingen van de Raad van Europa en van het VN-Comité voor de Mensenrechten.

Zo heeft het Comité van Ministers in zijn aanbeveling over bescherming van vrouwen tegen geweld⁹ in zijn definitie van geweld tegen vrouwen mede begrepen gedwongen huwelijken. Dat betekent dat de in de aanbeveling genoemde maatregelen mede betrekking hebben op gedwongen huwelijken. Bovendien worden in de aanbeveling onder het hoofd "Additional measures concerning early marriages" twee aanbevelingen gedaan: "Member states should: 84. prohibit forced marriages, concluded without the consent of the persons concerned; 85. take the necessary measures to prevent and stop practices related to the sale of children". Ook de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa heeft zich enkele malen uitgelaten over gedwongen huwelijken.

In zijn aanbeveling over "achieving real progress in women's rights as from 1995" wordt van de lidstaten gevraagd om (onder meer) gedwongen huwelijken op te nemen in de criteria van politieke of religieuze vervolging die een asiolverzoek van vrouwen kunnen rechtvaardigen.¹⁰

In zijn aanbeveling betreffende geweld tegen vrouwen in Europa betreurt de Parlementaire Vergadering dat er in sommige lidstaten nog steeds (onder meer) gedwongen huwelijken voorkomen en onderstreept zij de noodzaak om actie te ondernemen om alle strafbare feiten te bestraffen die in de naam van traditie en religie worden begaan.¹¹

In zijn resolutie over genitale verminking van vrouwen heeft de Parlementaire Vergadering mede het toenemende aantal gedwongen huwelijken veroordeeld¹² en de regeringen van lidstaten onder meer opgeroepen "to adopt specific time limits for prosecution that enable the victims to go to court when they reach the age of majority, and to grant organisations the right to bring action".¹³

---

⁹ Rec (2002) 5.

¹⁰ Recommendation 1269 (1995), viii.

¹¹ Recommendation 1450 (2000), 6.

¹² Resolutie 1247 (2001) nr. 9.

¹³ Resolutie 1247 (2001) nr. 11.

Het VN-Comité voor de Mensenrechten besteedt in zijn General Comment nr 28 onder meer aandacht aan art. 23 BULO. Het Comité wijst op een aantal factoren die voor vrouwen in de weg kunnen staan aan het nemen van een vrije beslissing om een huwelijk aan te gaan. Genoemd worden onder meer:

- de minimumleeftijd voor het aangaan van een huwelijk; deze moet, aldus het Comité, voor mannen en vrouwen op grond van gelijke criteria worden vastgesteld, op zodanige wijze dat verzekerd is dat de vrouw in staat is om een geïnformeerde en niet afgedwongen beslissing te nemen;
- het gegeven dat in sommige staten, op grond van de wet of van het gewoonterecht, een (meestal mannelijke) voogd de toestemming verleent voor het huwelijk in plaats van de vrouw zelf, als gevolg waarvan de vrouw wordt verhinderd zelf haar keuze te bepalen;
- het bestaan van sociale opvattingen waarbij slachtoffers van verkrachting worden gemarginaliseerd en onder druk gezet om te trouwen; dit wordt eens te meer versterkt indien de verkrachter aanspraak kan maken op vermindering van straf of strafuitsluiting indien hij met het slachtoffer trouwt.

Het recht om slechts met vrije en volledige toestemming een huwelijk aan te gaan is dus een fundamenteel recht dat in een aantal mensenrechtenverdragen is opgenomen. Uit de documenten van de instellingen van de Raad van Europa blijkt, dat er meer van de nationale overheden wordt verlangd dan het zich onthouden van inbreuken.

De bijzondere aandacht die de Raad van Europa en van het VN-Comité voor de Mensenrechten voor gedwongen huwelijken aan de dag leggen, staat in de context van hun optreden tegen geweld tegen vrouwen. Dit hangt kennelijk samen met het gegeven dat meestal vrouwen het slachtoffer zijn van gedwongen huwelijken. Dat neemt uiteraard niet weg dat er juridisch geen verschil bestaat tussen gevallen waarin een vrouw het slachtoffer is en (de uitzonderings)gevallen waarin een man tot een huwelijk gedwongen wordt.

2.2.2 Kinderhuwelijken

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind kent geen expliciet verbod op kinderhuwelijken.¹⁴ In de meeste van de andere hierboven genoemde mensenrechtelijke verdragen worden de vrijheid van huwelijk en de te stellen eisen aan de minimumleeftijd van de huwelijkskandidaten in één artikel of in direct opeenvolgende artikelen genoemd.¹⁵ Ook uit de hierboven genoemde documenten van de instellingen van de Raad van Europa en van het VN-Comité voor de Mensenrechten blijkt dat kinderhuwelijken worden beschouwd als een deel van het probleem van gedwongen huwelijken.

---

¹⁴ Wel kunnen kinderen op grond van het Verdrag aanspraak maken op bescherming tegen een aantal misstanden. Relevant kunnen zijn: het recht op de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn of haar welzijn (art. 3 lid 2), het recht om niet te worden onderworpen aan een willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn of haar privéleven, in zijn of haar gezinsleven, [...], noch aan enige onrechtmatige aantasting van zijn of haar eer en goede naam (art. 16 lid 1), het recht op bescherming door de wet tegen zodanige inmenging of aantasting (art. 16 lid 2), het recht op bescherming tegen, kort gezegd, kindermishandeling (art. 19), exploitatie (art. 32), seksueel misbruik (art. 34) en kinderhandel (art. 35).

¹⁵ Alleen in de artt. 12 EVRM en 9 HGEU wordt niet expliciet vastgesteld dat er aan huwelijksluiting een minimumleeftijd verbonden moet zijn; wel wordt verwezen naar "huwbare leeftijd" (art. 12 EVRM) en naar "de nationale wetten die de uitoefening van deze rechten beheersen" (art. 9 HGEU).

Uit de besproken mensenrechtelijke bepalingen blijkt niet, welke minimumeisen aan de leeftijd van huwelijkspartners moeten worden gesteld. Wel blijkt, dat de nationale wetgevers verplicht zijn, minimumeisen in hun wetgeving op te nemen.¹⁶ De Internationale Commissie voor de Burgerlijke Stand (Commission Internationale de l'État Civil, CIEC) heeft zijn lidstaten aanbevolen een absolute minimumgrens van vijftien jaar te hanteren:

"Ne doivent être admises à contracter mariage que les personnes dont l'âge fait présumer qu'elles ont atteint un stade suffisant de maturité physique et intellectuelle; cet âge ne peut être inférieur à 15 ans".¹⁷

2.3 Gevolgen van de mensenrechtelijke bepalingen voor het nationale recht

Duidelijk is, dat de nationale overheden niet mogen meewerken aan de totstandkoming van gedwongen huwelijken. Wetgeving die toelaat dat een huwelijk tot stand komt zonder de vrije en volledige toestemming van de huwelijkspartners, is in strijd met de genoemde mensenrechtelijke bepalingen. Van de nationale overheden wordt voorts door het Comité van Ministers en door de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa gevraagd om actief beleid te voeren ter bestrijding van het verschijnsel van gedwongen huwelijken.

Door het ontbreken van rechtspraak is echter onduidelijk wat de reikwijdte van het begrip dwang is: welke mate van beïnvloeding van de huwelijkskandidaten mogen de nationale wetgever en de nationale autoriteiten aanvaarden?

Ook blijkt slechts in zeer beperkte mate welke eisen er aan de nationale wetgeving worden gesteld ter voorkoming van gedwongen huwelijken. Wel blijkt uit art. 1 lid 1 VHML dat de huwelijkstoestemming gegeven moet worden

- nadat daaraan voldoende bekendheid is gegeven;
- door de kandidaten persoonlijk, ten overstaan van de tot het voltrekken van het huwelijk bevoegd autoriteit;
- en van getuigen;
- een en ander zoals voorgeschreven door de wet.

Uitzonderingen zijn toegelaten "indien de bevoegde autoriteit bewezen acht, dat er sprake is van buitengewone omstandigheden en dat die partij ten overstaan van een bevoegde autoriteit en op zodanige wijze als bij de wet is voorgeschreven haar toestemming tot uitdrukking heeft gebracht en deze niet heeft ingetrokken" (art. 1 lid 2 VHML).

Uit art. 3 VHML en uit art. 16 lid 2 IVDV blijkt dat huwelijken in een officieel register moeten zijn ingeschreven.

Of er aan de nationale wetgeving eisen worden gesteld, en zo ja welke, ten aanzien van de rechtsgevolgen die wel of niet aan gedwongen huwelijken mogen of moeten worden toegekend, blijkt niet uit de tekst van de verdragen.

Toetsing van de Nederlandse wetgeving aan de verdragsbepalingen is daarom maar zeer beperkt mogelijk.

---

¹⁶ Voor de minimumeisen van het Nederlandse recht zie vooral art. 1:31 BW en art. 3 WCH.

¹⁷ Recommandation relative au droit du mariage, adoptée par l'Assemblée Générale de Vienne, le 8 septembre 1975 (recommandation CIEC no 2), aanbeveling no. 5.

Dat de kandidaten persoonlijk bij de huwelijkssluiting aanwezig moeten zijn (art. 1:65 BW) voldoet aan de eis van art. 1 lid 1 VHML; de uitzondering van art. 1:66 BW (vrijstelling van dit vereiste door toestemming van de Minister van Justitie om het huwelijk door een bijzondere bij authentieke gevolmachtigde te voltrekken) voldoet aan de criteria die art. 1 lid 2 VHML aan uitzonderingen stelt. Ook aan het vereiste dat er getuigen bij het huwelijk aanwezig moeten zijn, voldoet het Nederlandse recht (artt. 1:63 en 1:64 BW). Eveneens is voldaan aan de eis dat huwelijken in een officieel register moeten worden ingeschreven (artt. 1:17 e.v. BW; art. 1:67 lid 2 BW).

Zoals gezegd, kan bij gebreke van rechtspraak over de reikwijdte van het begrip "vrije en volledige toestemming" in de verdragen niet worden gecontroleerd of het Nederlandse recht in alle opzichten aan deze bepalingen voldoet. Bij de bespreking van het Nederlandse recht zal enkele malen de vraag rijzen of een wettelijke bepaling dan wel een rechterlijke uitspraak niet met het vereiste van vrije en volledige toestemming op gespannen voet staat.

HOOFDSTUK 3

NEDERLANDS BURGERLIJK RECHT EN INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT

3.1 Inleiding

In § 3.2 zal een beschrijving gegeven worden van het geldende Nederlandse recht: de relevante bepalingen van het BW worden kort beschreven in § 3.2.1, en vervolgens worden, in § 3.2.2, verschillende vragen van internationaal privaatrecht geformuleerd, waarna wordt aangegeven door welke bepalingen uit verdragen, verordeningen en wetten en door welke ongeschreven regels zij worden beantwoord.

Interpretatievragen, mogelijkheden tot bestrijding en voorkoming van gedwongen huwelijken en knelpunten van het Nederlands burgerlijk recht en ipr komen aan de orde in § 3.3.

3.2 Beschrijving van het geldende recht

3.2.1 Materieel burgerlijk recht

Het huwelijk is geregeld in titel 5 van Boek 1 BW (art. 1:30 - 1:80 BW). Voor de vrijheid tot het aangaan van een huwelijk zijn vooral de volgende bepalingen van belang.

In de eerste plaats zijn er uiteraard de bepalingen waaruit blijkt dat de vrije en volledige toestemming van de huwelijkskandidaten een voorwaarde is voor de geldige (en niet vernietigbare) sluiting van een huwelijk.

Art. 1:67 BW bepaalt dat de aanstaande echtgenoten ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand moeten verklaren, dat zij elkander aannemen tot echtgenoten en dat zij getrouw alle plichten zullen vervullen, die door de wet aan de huwelijkse staat worden verbonden.

Art. 1:71 lid 1 BW bepaalt dat een echtgenoot de nietigverklaring van zijn huwelijk kan verzoeken, wanner dit onder invloed van een onrechtmatige ernstige bedreiging is gesloten. Deze bevoegdheid vervalt, op grond van art. 1:71 lid 2 BW, wanneer de echtgenoten zes maanden hebben samengewoond nadat de bedreiging is opgehouden, zonder dat het verzoek is gedaan.

Art. 1:31 BW stelt eisen aan de minimumleeftijd van de huwelijkskandidaten. Zij moeten minimaal 18 jaar oud zijn (lid 1), of minimaal 16 jaar indien de vrouw zwanger is dan wel het kind reeds ter wereld heeft gebracht (lid 2). De Minister van Justitie kan om gewichtige redenen ontheffing verlenen van het in lid 1 genoemde vereiste (lid 3).

Art. 1:32 BW bepaalt dat een huwelijk niet mag worden aangegaan, wanneer de geestvermogens van een partij zodanig zijn gestoord, dat deze niet in staat is haar wil te bepalen of de betekenis van haar verklaring te begrijpen.

Art. 1:49 BW bepaalt dat trouwbeloften niet in rechte kunnen worden afgedwongen en dat verbreking ervan geen recht op schadevergoeding doet ontstaan, behalve een aanspraak op werkelijke vermogensschade indien de belofte verbroken wordt nadat de huwelijksaangifte is gedaan.

In de tweede plaats zijn er bepalingen die moeten helpen voorkomen dat kandidaten instemmen met een door hen niet gewenst huwelijk.

Te denken valt vooral aan de eisen van aanvullende huwelijkstoestemming voor minderjarigen en onder curatele gestelden (artt. 1:35 - 1:39 BW) en aan een aantal vormvereisten. De artt. 1:43 e.v. (huwelijksaangifte) dienen niet alleen om de benodigde documenten te overleggen en om de ambtenaar van de burgerlijke stand de gelegenheid te geven te controleren wiens toestemming vereist is, maar kunnen mede helpen te voorkomen dat betrokkenen overhaast een huwelijk aangaan. Tussen huwelijksaangifte en huwelijksluiting moeten minimaal veertien dagen verlopen, behoudens vrijstelling om gewichtige redenen, te verlenen door het openbaar ministerie (art. 1:62 BW).

De artt. 50 e.v. regelen de stuiting van huwelijken. De gronden voor stuiting zijn, dat partijen niet de vereisten in zich verenigen om een huwelijk aan te gaan, dan wel dat het oogmerk van een of beide aanstaande echtgenoten niet is gericht op de vervullen van de door de wet aan de huwelijkse staat verbonden plichten, doch op het verkrijgen van toelating tot Nederland. Onder de vereisten die, indien er niet aan is voldaan, grond voor stuiting kunnen opleveren, behoren onder meer de vereisten van de artt. 1:31 en 1:32 BW.

Enkele andere vormvereisten (persoonlijke verschijning, aanwezigheid van getuigen, registratie) zijn reeds genoemd bij de bespreking van art. 1 VHML.

In de derde plaats zijn de bepalingen van belang die de rechtsgevolgen regelen van huwelijken die niet aan de hierboven genoemde vereisten voldoen.

Een in Nederland gesloten huwelijk is slechts dan absoluut nietig, indien het gesloten is ten overstaan van een ander dan de ambtenaar van de burgerlijke stand of indien een der huwelijkskandidaten geen verklaring heeft afgelegd in overeenstemming met art. 1:67 BW. Is het huwelijk gesloten ten overstaan van een onbevoegde ambtenaar van de burgerlijke stand, heeft een huwelijkskandidaat wel een verklaring afgelegd in overeenstemming met art. 1:67 BW maar is die verklaring gebrekkig of kleven er andere gebreken aan het huwelijk, dan kan de nietigverklaring worden uitgesproken door de rechter. De artt. 1:69 - 1:76 BW regelen door wie en op welke gronden nietigverklaring kan worden verzocht. Art. 1:77 BW regelt de gevolgen van de nietigverklaring. Op grond van lid 1 van dit artikel werkt de nietigverklaring terug tot aan het tijdstip van de huwelijksvoltrekking; lid 2 geeft hierop enkele uitzonderingen door te bepalen dat de nietigverklaring het effect van een echtscheiding heeft ten aanzien van de kinderen van de echtgenoten, ten aanzien van de te goeder trouw zijnde echtgenoot en ten aanzien van te goeder trouw zijnde derden.

Enkele van de wilsgebreken worden niet expliciet genoemd bij de vereisten tot het aangaan van een huwelijk, maar wel bij de gronden voor nietigverklaring. Dat is onder meer het geval voor de "onrechtmatige ernstige bedreiging" (art. 1:71 BW).

3.2.2 *Internationaal privaatrecht*

In het internationaal privaatrecht rijzen de volgende vragen over de sluiting en geldigheid van huwelijken:

- a. Wanneer kan een huwelijk worden gesloten ten overstaan van de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand?
- b. Welk recht is, bij de sluiting van een huwelijk in Nederland, toepasselijk op de huwelijksvereisten?
- c. Onder welke voorwaarden wordt een buitenlands huwelijk in Nederland erkend?
- d. Wanneer is de Nederlandse rechter bevoegd om van een verzoek tot nietigverklaring kennis te nemen?
- e. Welk recht past de Nederlandse rechter toe bij de beoordeling van een verzoek tot nietigverklaring?
- f. Onder welke voorwaarden wordt een buitenlandse nietigverklaring in Nederland erkend?

a: Wanneer kan een huwelijk worden gesloten ten overstaan van de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand?

Een huwelijk kan in Nederland worden gesloten wanneer partijen in Nederland aangifte kunnen doen van hun voornemen tot het aangaan van een huwelijk. Dit is mogelijk indien ten minste een van de huwelijkskandidaten in Nederland woont of de Nederlandse nationaliteit heeft (art. 1:43 BW). Daarnaast zijn buitenlandse diplomatieke en consulaire ambtenaren in Nederland bevoegd om conform het recht van de zendstaat mee te werken aan de sluiting van huwelijken, indien geen der partijen uitsluitend of mede de Nederlandse nationaliteit bezit (art. 4 WCH).

b: Welk recht is, bij de sluiting van een huwelijk in Nederland, toepasselijk op de huwelijksvereisten?

Bij de sluiting van een huwelijk in Nederland zijn de vormvereisten van het Nederlandse recht van toepassing (art. 4 WCH). Ten aanzien van de vereisten die aan partijen worden gesteld, is meestal Nederlands, maar soms buitenlands recht van toepassing. Art. 2 WCH bepaalt dat het huwelijk wordt voltrokken

a. indien ieder der aanstaande echtgenoten voldoet aan de vereisten tot het aangaan van een huwelijk van het Nederlandse recht en een van hen de Nederlandse nationaliteit bezit of in Nederland zijn gewone verblijfplaats heeft; of

b. indien ieder der aanstaande echtgenoten voldoet aan de vereisten tot het aangaan van een huwelijk van de Staat waarvan hij de nationaliteit bezit. Bij het bezit van meer dan een nationaliteit geldt het recht van de Staat waarvan de betrokkene de nationaliteit bezit, waarmee hij alle omstandigheden in aanmerking genomen, de sterkste band heeft.

Omdat, gezien art. 1:43 BW, altijd een der partijen de Nederlandse nationaliteit bezit of in Nederland woont, zal dus een huwelijksluiting vrijwel altijd mogelijk zijn indien aan de eisen van Nederlands recht is voldaan.¹⁸ Is niet aan de eisen van Nederlands recht voldaan, dan kan een huwelijk op grond van art. 2 sub b WCH niettemin worden gesloten wanneer ieder van de echtgenoten aan de eisen van zijn nationale recht voldoet. De wens om huwelijksluiting in een zo ruim mogelijk aantal gevallen mogelijk te maken, brengt mee dat uit de regels onder a) en b) gekozen kan worden.¹⁹

Aan de toepassing van art. 2 sub b WCH wordt een grens gesteld door art. 3 WCH. Dit artikel bepaalt dat geen huwelijk kan worden voltrokken indien die voltrekking onverenigbaar zou zijn met de openbare orde. Daarmee wordt bedoeld: de Nederlandse internationaal privaatrechtelijke openbare orde. Buitenlands recht blijft op grond van dit artikel buiten toepassing voorzover het in strijd komt met beginselen en waarden die in de Nederlandse rechtsorde als fundamenteel worden aangemerkt. Om duidelijkheid te verschaffen worden in art. 3 lid 1 onder a tot en met d enkele criteria genoemd van huwelijken die in ieder geval in strijd zijn met de openbare orde. Voor ons onderzoek zijn daarvan vooral van belang de criteria onder a), te weten dat de aanstaande echtgenoten de leeftijd van vijftien jaren niet hebben bereikt en onder c), namelijk dat de vrije toestemming van een der aanstaande echtgenoten ontbreekt of de geestvermogens van een van hen zodanig zijn gestoord, dat hij niet in staat is zijn wil te bepalen of de betekenis van zijn verklaring te begrijpen.

---

¹⁸ Alleen wanneer geen der aanstaande echtgenoten de Nederlandse nationaliteit bezit en de begrippen "woonplaats" van art. 1:43 BW en "gewone verblijfplaats" van art. 2 WCH uiteenlopen, is denkbaar dat de ambtenaar van de burgerlijke stand de huwelijksvereisten van partijen niet op grond van art. 2 sub a WCH mag beoordelen naar Nederlands recht. Dit kan zich in uitzonderingsgevallen voordoen: art. 1:43 WCH verwijst naar het woonplaatsbegrip van art. 1:10 BW en die laatste bepaling kent een (subsidiar) woonplaatsbegrip wanneer er sprake is van "werkelijk verblijf". Werkelijk verblijf levert echter geen gewone verblijfplaats op in internationaal privaatrechtelijke zin.

¹⁹ Kamerstukken II, 20 507, nr. 3 (Memorie van Toelichting), p. 4.

De opsomming van art. 3 lid 1 WCH is niet limitatief, maar het is van belang dat de openbare orde-exceptie steeds zeer restrictief moet worden toegepast.

c: Onder welke voorwaarden wordt een buitenlands huwelijk in Nederland erkend?

Op grond van art. 5 lid 1 WCH wordt een buiten Nederland gesloten huwelijk dat ingevolge het recht van de Staat waar van de huwelijksvoltrekking plaatsvond rechtsgeldig is of nadien rechtsgeldig is geworden, als zodanig erkend. Art. 5 lid 2 WCH bepaalt dat een huwelijk dat buiten Nederland gesloten is ten overstaan van een diplomatieke of consulaire ambtenaar erkend wordt indien het voldoet aan de vereisten van het recht van de zendstaat, tenzij de voltrekking door het recht van de gaststaat niet was toegestaan. Het in lid 1 en 2 bepaalde geldt, blijkens lid 3, ook wanneer de buitenlandse autoriteiten niet hun eigen recht maar vreemd recht hebben toegepast: onder "recht" wordt in de leden 1 en 2 begrepen het internationaal privaatrecht.

Het is voor Nederlandse autoriteiten uiteraard moeilijk vast te stellen of een buitenlands huwelijk voldoet aan de daar geldende voorschriften. Daarom wordt op grond van art. 5 lid 4 WCH een huwelijk vermoed rechtsgeldig te zijn, indien een huwelijksverklaring is afgegeven door een bevoegde autoriteit. Dit vermoeden is weerlegbaar.²⁰

Art. 6 WCH bepaalt dat, in afwijking van het in art. 5 bepaalde, erkenning aan een buiten Nederland gesloten huwelijk wordt onthouden indien die erkenning onverenigbaar zou zijn met de openbare orde. Ook hier geldt, dat het begrip "openbare orde" zeer restrictief moet worden toegepast. De vraag of aan een gedwongen huwelijk of kinderhuwelijk in Nederland erkenning moet worden onthouden of dat een dergelijk huwelijk in Nederland moet worden erkend (en eventueel voor vernietiging in aanmerking moet komen), wordt besproken in § 3.3.2.2.

d: Wanneer is de Nederlandse rechter bevoegd om van een verzoek tot nietigverklaring kennis te nemen?

Een verzoek tot nietigverklaring valt op grond van art. 1a van de Verordening (EG) nr. 2201/2003 van de Raad van 27 november 2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1347/2000 binnen het materiële toepassingsgebied van die verordening (hierna: Brussel II-bis).²¹ Dat betekent dat de Nederlandse rechter op grond van art. 3 Brussel II-bis rechtsmacht heeft tot de nietigverklaring van een huwelijk, ook indien het in het buitenland gesloten is, in de volgende gevallen:

- de echtgenoten hebben hun gewone verblijfplaats in Nederland; of
- de laatste gewone verblijfplaats van de echtgenoten bevindt zich in Nederland, indien een van hen hier nog verblijft; of
- de verweerder heeft zijn gewone verblijfplaats in Nederland; of
- het betreft een gemeenschappelijk verzoek en de gewone verblijfplaats van een van de echtgenoten bevindt zich in Nederland; of
- de verzoeker heeft zijn gewone verblijfplaats in Nederland gedurende ten minste een jaar; of
- de verzoeker heeft zijn gewone verblijfplaats in Nederland gedurende ten minste zes maanden en hij bezit tevens de Nederlandse nationaliteit; of
- beide echtgenoten bezitten de Nederlandse nationaliteit.

²⁰ Kamerstukken II, 20 507, nr. 3 (Memorie van Toelichting), p. 7.

²¹ Deze verordening heeft betrekking op verzoeken tot nietigverklaring ingediend na 1 maart 2005. De voorloper van de verordening, EG-Verordening 1347/2000, "Brussel II", blijft van toepassing op verzoeken tot nietigverklaring ingediend voor 1 maart 2005. Brussel II verschilt op het punt van bevoegdheid inzake nietigverklaringen van huwelijken niet wezenlijk van Brussel II-bis.

Art. 4 Brussel II-bis bepaalt dat de Nederlandse rechter tevens bevoegd is wanneer het om een tegenvordering gaat tegen een vordering die ook binnen het bereik van de Verordening valt. Bijvoorbeeld: een der echtgenoten verzoekt echtscheiding, de ander dient een tegenverzoek tot nietigverklaring in.

Op grond van art. 6 Brussel II-bis kan een echtgenoot die de nationaliteit heeft van of zijn gewone verblijfplaats heeft in een EU-lidstaat (behalve Denemarken)²² alleen in een andere lidstaat worden gedaagd op de gronden van de artt. 3, 4 en 5 Brussel II-bis.²³ Omstreden is, wat er dient te geschieden indien de verweerder noch de nationaliteit van een lidstaat heeft, noch zijn gewone verblijfplaats in een lidstaat heeft. Kan in dat geval de Nederlandse rechter rechtsmacht aannemen op grond van Brussel II-bis indien de verzoeker zijn gewone verblijfplaats gedurende meer dan een jaar in Nederland heeft? Voor de rechtsmacht van de Nederlandse rechter is het antwoord op deze vraag niet van belang. Art. 4 Rv. maakt duidelijk dat ook indien Brussel II(-bis)²⁴ niet van toepassing is, de rechtsmacht van de Nederlandse rechter uitsluitend wordt bepaald overeenkomstig de verordening.

Zou er echter nergens ter wereld een bevoegde rechter gevonden kunnen worden, dus ook niet in bijvoorbeeld het woonland van de verweerder, dan kan de verzoeker zich wel tot de Nederlandse rechter wenden op grond van art. 9 sub b Rv. Art. 9 sub c Rv. kent rechtsmacht toe aan de Nederlandse rechter indien de zaak in voldoende mate met de Nederlandse rechtssfeer verbonden is en het onaanvaardbaar zou zijn om van de verzoeker te vergen dat zij of hij de zaak aan het oordeel van een rechter van een vreemde staat onderwerpt. Deze bepaling is echter beperkt tot dagvaardingsprocedures en komt daarom in beginsel niet voor toepassing in aanmerking (zie echter de nadere bespreking hiervan in § 3.3.2.2.).

e: Welk recht past de Nederlandse rechter toe bij de beoordeling van een verzoek tot nietigverklaring?

Over het recht dat moet worden toegepast op de nietigverklaring van huwelijken bestaan geen wettelijke bepalingen. In de recente literatuur is de vraag slechts incidenteel aan de orde gekomen. Volgens A-G Strikwerda, in zijn conclusie bij HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 6, is de vraag of een huwelijk kan worden vernietigd en wie de nietigheid op welke gronden en met welke gevolgen kan inroepen, naar algemene opvatting onderworpen aan het rechtsstelsel dat van toepassing is op de vraag of het huwelijk formeel en materieel geldig tot stand is gekomen. Of anders gezegd: het rechtsstelsel dat de formele en materiële huwelijksvereisten stelt, bepaalt ook de sanctie op overtreding daarvan. Op grond van de artt. 2 en 5 WCH wordt de formele en materiële geldigheid in beginsel beoordeeld naar het recht van de plaats van sluiting van het huwelijk, zodat dat recht ook op de nietigverklaring zou moeten worden toegepast. Van den Eeckhout werpt de vraag op of niet bepaalde Nederlandse gronden voor nietigverklaring als voorrangregel moeten worden toegepast.²⁵

---

²² De verordeningen Brussel II en Brussel II-bis gelden niet voor Denemarken. Wordt in het vervolg over lidstaten gesproken in verband met de toepassing van deze verordeningen, dan worden steeds alle lidstaten bedoeld met uitzondering van Denemarken.

²³ Art. 5 is hier verder niet aan de orde: het heeft betrekking op de omzetting van een scheiding van tafel en bed in een echtscheiding.

²⁴ Ten tijde van het afronden van dit rapport (maart 2005) wordt nog verwezen naar de toepasselijkheid van de Brussel II-verordening. Wetsvoorstel 29980 voorziet in een wijziging waardoor naar de Brussel II-bis-verordening verwezen zal worden.

²⁵ V. van den Eeckhout, Aanvechting in Nederland van internationale 'gedwongen' huwelijken, FJR 2000, 141-148, op p. 144-145.

De rechtspraak schijnt zich van deze debatten weinig bewust. In een kort onderzoekje vonden wij negen uitspraken van rechtbanken en gerechtshoven uit de periode 1989 tot heden waarin het toepasselijk recht op een vordering of verzoek tot nietigverklaring moest worden vastgesteld (waarbij overigens de grond voor nietigverklaring niet in alle gevallen dwang bij de huwelijksluiting was; in de meeste gevallen ging het om polygame huwelijken). Vier daarvan betroffen buitenlandse huwelijken. In twee van die vier zaken werd nietigverklaring uitgesproken op grond van art. 1:33 BW zonder ipr-overwegingen.²⁶ In een andere zaak werd zonder ipr-overwegingen de nietigverklaring uitgesproken van een in Marokko gesloten huwelijk omdat de man ten tijde van het sluiten van het huwelijk niet in Marokko was.²⁷ In één zaak, die uiteindelijk leidde tot het reeds eerder genoemde arrest van de Hoge Raad van 16 oktober 1998, betrof het een Pakistaans huwelijk. Hier werd door Rechtbank en Hof, zonder overwegingen inzake het toepasselijke recht, getoetst aan de Nederlandse grond "onrechtmatige ernstige bedreiging". In cassatie kwam de vraag naar het toepasselijke recht niet meer aan de orde.

Één zaak had betrekking op een huwelijk gesloten op het Turkse consulaat in Nederland. Hier werd op het verzoek tot nietigverklaring het Turkse recht toegepast, omdat dat het gemeenschappelijke nationale recht was van de echtgenoten.²⁸

Vier zaken hadden betrekking op in Nederland gesloten huwelijken. In één daarvan werd de vordering tot nietigverklaring beoordeeld naar het Nederlandse recht "omdat partijen een verschillende nationaliteit hebben en hun gewone verblijfplaats in Nederland hebben",²⁹ in een andere werd geoordeeld dat de beoordeeld moest worden of de huwelijksvoltrekking voldoet aan de nationale wet van ieder der echtgenoten.³⁰ Hier werd wellicht wel beoogd de vordering tot nietigverklaring te beoordelen naar het recht dat de huwelijksluiting beheerst, doch werd op die laatste vraag de WCH niet juist toegepast.³¹ In weer een ander geval werd nietigverklaring uitgesproken op grond van art. 1:33 BW, "welke laatste bepaling van toepassing is op elk hier te lande te voltrekken huwelijk ongeacht de nationaliteit van hen die het huwelijk willen aangaan".³² In één zaak werd Nederlands recht werd toegepast "krachtens ongeschreven regels van internationaal privaatrecht afgeleid van" de Wet conflictenrecht echtscheiding (WCE).³³

Tot slot blijkt in één zaak niet waar het huwelijk gesloten is. Hier overwoog de Rb. 's-Gravenhage dat de vordering tot nietigverklaring beoordeeld moest worden naar het nationale recht van ieder der echtgenoten, op dezelfde wijze als in de in noot 30 bedoelde uitspraak.³⁴

De rechtspraak hanteert dus zeer verschillende criteria bij de aanwijzing van het recht dat toegepast wordt op verzoeken tot nietigverklaring. Hieronder (§ 3.3.2.2) zullen wij nader terugkomen op kwesties van toepasselijk recht.

f: Onder welke voorwaarden wordt een buitenlandse nietigverklaring in Nederland erkend?

Nietigverklaring van een huwelijk, uitgesproken door de rechter van een EU-lidstaat (behalve Denemarken) na de inwerkingtreding van de Verordening Brussel II, wordt in Nederland erkend en tenuitvoergelegd op de voet van die verordening of op de voet van Brussel II-bis.

---

²⁶ Rb. 's-Gravenhage 19 september 1989, NIPR 1990, 232; Hof Amsterdam 26 september 1996, NIPR 1997, 299.

²⁷ Rb. Amsterdam, 6 oktober 1993, NIPR 1993, 414.

²⁸ Rb. Arnhem 17 mei 1990, NIPR 1990, 414.

²⁹ Rb. 's-Hertogenbosch 20 oktober 1989, NIPR 1990, 442.

³⁰ Rb. 's-Gravenhage, 9 november 1993, NIPR 1993, 434.

³¹ Het huwelijk was gesloten in 1992, dus na de inwerkingtreding van de WCH.

³² Rb. Alkmaar 16 februari 1984, NIPR 1984, 183.

³³ Rb. 's-Gravenhage 10 maart 1987, NIPR 1987, 234.

³⁴ Rb. 's-Gravenhage, 19 september 1989, NIPR 1990, 231; in dit geval was het huwelijk, anders dan in de eerdergenoemde zaak, gesloten vóór de inwerkingtreding van de WCH.

Nietigverklaring van een huwelijk door de rechter van een staat die partij is bij het Haags echtscheidingserkenningsverdrag 1970³⁵ wordt erkend en tenuitvoergelegd op basis van dat Verdrag. Is een nietigverklaring uitgesproken door de rechter van een staat die partij is bij het Luxemburgse echtscheidingserkenningsverdrag, dan wordt deze erkend op de voet van dat Verdrag.³⁶

Over andere uitspraken tot nietigverklaring kan onzekerheid bestaan. Omdat de erkenning van dergelijke uitspraken in de rechtspraak slechts zeer sporadisch aan de orde is geweest,³⁷ willen wij slechts kort de overwegingen schetsen die hier een rol kunnen spelen.

Is de uitspraak gedaan door de rechter van het land waar het huwelijk gesloten is of wordt de uitspraak in dat land erkend, dan is wellicht verdedigbaar dat de uitspraak tot gevolg heeft dat het huwelijk in het land van herkomst niet meer als geldig wordt beschouwd en dat het derhalve ook in Nederland niet meer kan worden erkend. Deze benadering, waarbij niet gekeken wordt naar de erkenning in Nederland van de nietigverklaring maar naar de erkenning van het huwelijk zelf, kan vermoedelijk zonder meer worden gevolgd indien het gaat om een buitenlands declaratoir waarbij het huwelijk absoluut nietig wordt verklaard, maar niet als het gaat om een uitspraak die vergelijkbaar is met de Nederlandse nietigverklaring. Die leidt weliswaar tot een vernietiging van het huwelijk met werking ex tunc, maar net als in het Nederlandse recht (art. 1:77 BW) blijven waarschijnlijk veelal bepaalde gevolgen van het huwelijk in stand.

De Wet conflictenrecht echtscheiding (WCE) is (mede) van toepassing op de erkenning van buitenlandse huwelijksontbindingen, maar niet op de erkenning van nietigverklaringen.

Relevant is daarom art. 431 Rv., dat de tenuitvoerlegging van buitenlandse beslissingen zonder basis in verdrag of wet verbiedt. Deze bepaling wordt echter restrictief uitgelegd: een verbod tot tenuitvoerlegging betekent niet een verbod tot erkenning. Erkenning van een buitenlandse uitspraak is derhalve mogelijk op grond van in het ongeschreven ipr geformuleerde regels, waarvan de belangrijkste zijn

- dat de bevoegdheid van de rechter die de uitspraak gedaan heeft, internationaal aanvaardbaar is;
- dat een behoorlijke procedure is gevolgd (m.n. dat het beginsel van hoor en wederhoor is gerespecteerd);
- dat de erkenning van de beslissing niet in strijd is met de Nederlandse internationaal privaatrechtelijke openbare orde;
- dat er geen strijd is met een Nederlandse beslissing of met een eerder gegeven andere buitenlandse beslissing.

In voorkomende gevallen kan duidelijkheid verkregen worden door de Nederlandse rechter te verzoeken om een declaratoir op basis van art. 1:26 BW.

---

³⁵ Verdrag inzake de erkenning van echtscheidingen en scheidingen van tafel en bed, 's-Gravenhage 1 juni 1970. Momenteel zijn, naast Nederland, partij: Australië, Cyprus, Denemarken, Egypte, Estland, Finland, Italië, Luxemburg, Noorwegen, Polen, Portugal, Slowakije, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk, Zweden en Zwitserland.

³⁶ Verdrag inzake de erkenning van beslissingen betreffende de huwelijksband, met bijlagen (ICBS); Luxemburg, 8 september 1967; in werking tussen Nederland, Oostenrijk en Turkije.

³⁷ De enige ons bekende uitspraak is Rb. 's-Gravenhage 8 juni 1988, NIPR 1988, 491, waarin een Belgische nietigverklaring werd erkend "nu van onbevoegdheid van deze rechter en het ontbreken van een behoorlijke rechtsgang niet is gebleken". Op de gevolgen van de erkende nietigverklaring voor naam en wettigheid van het kind werd geen Belgisch maar Nederlands recht toepasselijk geacht.

3.3 (Interpretatie-)vragen, mogelijkheden, knelpunten

Op het terrein van het burgerlijk recht rijzen een aantal vragen over de interpretatie van wettelijke bepalingen, over de mogelijkheden die het recht biedt om gedwongen huwelijken te voorkomen of de gevolgen ervan te bestrijden en over mogelijke knelpunten en eventuele oplossingen daarvoor. Deze kwesties willen wij hier bespreken. Achtereenvolgens komen aan de orde: de vraag wanneer er sprake is van dwang (§ 3.3.1), de rechtsgevolgen van en remedies tegen gedwongen huwelijken (§ 3.3.2) en enkele overige opmerkingen (§ 3.3.3).

3.3.1 Wanneer is er sprake van dwang?

3.3.1.1 Art. 1:71 BW: onrechtmatige ernstige bedreiging

Bij de parlementaire behandeling van Boek 1 BW is er vanuit het parlement op aangedrongen om in het latere art. 1:32 BW (waarin is vastgesteld dat een huwelijk niet mag worden gesloten wanneer de geestvermogens van een partij zodanig zijn gestoord dat hij niet in staat is zijn wil te bepalen of de betekenis van zijn verklaring te begrijpen) een bepaling op te nemen dat de vrije toestemming van de echtgenoten noodzakelijk is. De bedoeling was, om huwelijken nietig te kunnen verklaren waarbij de toestemming onder druk van ouders of omgeving was gegeven, in welk geval de toestemming niet als vrij kan worden gekwalificeerd. De minister heeft dit geweigerd uit vrees dat huwelijken dan op grond van iedere subjectieve onvrijheid zouden kunnen worden nietigverklaard.³⁸

Voor nietigverklaring op grond van een onrechtmatige ernstige bedreiging (art. 1:71 lid 1 BW) is dan ook nodig dat de bedreiging door de bedreigde niet of slechts door toegeven onder voor hem zeer nadelige gevolgen kon worden opgeheven.³⁹

Is de bedreiging voorbij, dan moet het slachtoffer binnen relatief korte tijd actie ondernemen: de bevoegdheid om nietigverklaring te verzoeken op grond van art. 1:71 BW vervalst wanneer de echtgenoten zes maanden hebben samengewoond sedert het ophouden van de bedreiging of de ontdekking van de dwaling (art. 1:71 lid 3 BW).

Vorderingen en, sinds 1995, verzoeken tot nietigverklaring wegens onrechtmatige ernstige bedreiging zijn slechts enkele malen ingediend. Wij hebben vier procedures gevonden waarin (mede) op grond van art. 1:71 BW nietigverklaring werd verzocht, alsmede één zaak waarin een verklaring voor recht werd gevorderd dat een buitenlands huwelijk niet in Nederland diende te worden erkend wegens uitgeoefende dwang. In twee van de procedures waarin nietigverklaring werd verzocht, ging het erom dat de door de man gedane beloftes na de huwelijksluiting vals waren gebleken of dat na de huwelijksluiting was gebleken dat de man valse bedoelingen had gehad met het huwelijk, zoals het verkrijgen van toelating tot Nederland. In beide gevallen was de vordering tot nietigverklaring primair gebaseerd op een ander wilsgebrek: geestelijke stoornis (waardoor de vrouw voor de beloftes gezwicht was) of dwaling, en in beide gevallen was subsidiair aangevoerd dat er druk op de vrouw was uitgeoefend. Beide vorderingen werden afgewezen. In één zaak had de vrouw, naast haar emotionele onevenwichtigheid, geen feiten aangevoerd die konden onderbouwen dat zij onrechtmatig ernstig bedreigd was.⁴⁰ In de andere zaak oordeelde het Hof te 's-Hertogenbosch dat onbekendheid met de bedoeling van de andere echtgenoot om het aangaan van het huwelijk slechts te bezigen als mogelijkheid hier te lande een verblijfsvergunning te verkrijgen, geen dwaling oplevert die grond kan zijn voor nietigverklaring.

³⁸ Hierover Asser-de Boer nr. 113.

³⁹ Parlementaire Geschiedenis, p. 216).

⁴⁰ Rb. 's-Gravenhage 9 november 1993, NIPR 1993, 434. Niet alle passages die betrekking hebben op de inhoudelijke beoordeling van de vordering zijn opgenomen in het NIPR. Een copie van het vonnis is in het bezit van het T.M.C. Asser Instituut, maar ook daaruit blijkt niet van nadere stellingen van de vrouw die een beroep op onrechtmatige ernstige bedreiging zouden kunnen onderbouwen.

Dat is, aldus het Hof, ook niet het geval als de betrokken echtgenoot onder zware druk is gezet en zijn verklaring niet in vrijheid heeft afgelegd.⁴¹ Dit laatste roept vragen op. Indien een echtgenoot door zware druk zijn verklaring niet in vrijheid heeft afgelegd, levert dat inderdaad geen dwaling op, maar had het Hof de stelling niet toch moeten onderzoeken en indien zij juist bevonden was, ambtshalve de rechtsgronden moeten aanvullen? Uit een eerdere passage van het arrest blijkt echter dat de hier aangehaalde overweging wellicht slechts ongelukkig geformuleerd is. De vrouw had onder meer aangevoerd dat zij, indien de bedoelingen van de man haar bekend waren geweest, "er nimmer mee [zou] hebben ingestemd met hem in het huwelijk te treden, althans zou zij zich er door hem niet toe hebben laten bewegen met hem in het huwelijk te treden". Daarmee geeft zij aan dat de door de man uitgeoefende druk kennelijk niet zo groot was dat er sprake was van dwang.

Een andere maal werd een vordering toegewezen. De vrouw had aangevoerd dat de man had bedreigd zich van het leven te beroven indien zij niet met hem zou trouwen. Zij achtte zich voor een eventueel overlijden van de man moreel en strafrechtelijk verantwoordelijk en stelde dat er sprake was geweest van een onrechtmatige ernstige bedreiging. Daarnaast stelde zij dat er sprake was van een geestelijke stoornis aan haar kant, hierin bestaande dat zij mede onder invloed van alcohol en kalmeringsmiddelen niet in staat was haar wil te bepalen. De Rb. oordeelde dat de vordering noch onrechtmatig, noch ongegrond voorkwam en sprak de nietigverklaring uit.⁴²

De Rechtbank Arnhem oordeelde in 1991 over een vordering tot het verklaren voor recht dat een in Marokko gesloten huwelijk in Nederland niet voor erkenning in aanmerking komt.

De vrouw had onder meer aangevoerd dat zij in 1989 door haar vader was ontvoerd, mishandeld en onder bedreiging van geweld gedwongen uitgehuwelijkt in Marokko; dat de mishandeling bevestigd werd in een rapport van de gemeente-arts, welk rapport zij overlegde; dat zij in augustus 1989 door de politie was bevrijd; dat partijen nooit hebben samengeleefd; dat volgens haar het vermoeden gerechtvaardigd was dat het huwelijk heeft plaatsgevonden om voor de man een verblijfsvergunning in Nederland te realiseren; dat aan de vader een bruidsschat was betaald; en dat er onder deze omstandigheden van haar kant geen vrije en bewuste keuze voor het huwelijk was gedaan. Zij meende dat het huwelijk in strijd was met het Marokkaanse recht en dat het op grond hiervan naar Marokkaans recht vernietigbaar was en, mocht het huwelijk naar Marokkaans recht wel geldig zijn, dat het op grond van art. 6 WCH niet in Nederland moest worden erkend wegens strijd met de openbare orde.

De Rechtbank oordeelde dat, gelet op de datum van het huwelijk, niet de WCH van toepassing was maar het voordien geldende *commune internationaal privaatrecht*, en dat er naar dat recht, ook indien de stellingen van de vrouw juist waren, onvoldoende feiten en omstandigheden waren gebleken op grond waarvan kunnen worden aangenomen dat de erkenning van het Marokkaanse huwelijk van partijen op zich in strijd was met de Nederlandse openbare orde. De subsidiaire vordering, tot echtscheiding, werd toegewezen.⁴³

De uitspraak is in de literatuur verschillende malen bekritiseerd.⁴⁴ Voor die kritiek lijken goede gronden te bestaan. In het bijzonder de gestelde ontvoering, mishandeling en bedreiging met geweld lijken omstandigheden die, indien zij vast komen te staan, in Nederland aanleiding zouden zijn voor nietigverklaring op grond van art. 1:71 BW.

---

⁴¹ Hof 's-Hertogenbosch 13 oktober 1994, NJ 1995, 358.

⁴² Rb. 's-Gravenhage 10 maart 1987, NIPR 1987, 234. Uit de formulering van de laatste overweging valt af te leiden dat het een verstekzaak betrof. Wij hebben dit niet met zekerheid kunnen achterhalen.

⁴³ Rb. Arnhem 6 juni 1991, NIPR 1991, 330.

⁴⁴ L. Jordens-Cotran, De islam in het Nederlandse rechtstelsel, in: *Recht van de Islam* 10, Rimo-Maastricht 1992, p. 30-37; H.U. Jessurun d'Oliveira, Le droit international privé néerlandais et les relations Maroc-Pays-Bas, in: *Cahiers des Droit Maghrébins*, 1995, p. 147; A.P.M.J. Vonken, De multiculturele samenleving en de bemiddelende rol van het internationaal privaatrecht en de mensenrechten. Iets over tolerantie, culturele identiteit en rechtspluralisme, in: P.B. Cliteur e.a. (red.), *Sociale cohesie en het recht*, p. 136; G.E. Schmidt, De openbare orde-exceptie: hoe maatgevend is de *lex fori*? in: R. Kottling e.a. (red.), *Voorkeur voor de lex fori*, Symposium ter gelegenheid van het afscheid van Prof. Mr. Th.M. de Boer, Kluwer, 2004, p. 103-126, op p. 116.

Het rapport van de gemeente-arts en de bevrijding door de politie lijken voldoende aanwijzing dat de door de vrouw geponeerde stellingen serieus genomen moeten worden. Was de Rechtbank van oordeel dat een in het buitenland totstandgekomen gedwongen huwelijk in Nederland moet worden erkend en eventueel nietigverklaard, dan zou vermelding daarvan het vonnis begrijpelijker hebben gemaakt. De formulering suggereert dat een huwelijk in de geschetste omstandigheden aanvaardbaar was.

In de laatste hier te noemen procedure werd nietigverklaring verzocht van een in Pakistan gesloten huwelijk.

De vrouw had het volgende gesteld. Op 27 november 1995 werd zij bij thuiskomst in Amsterdam geconfronteerd met haar vader en een vijftal familieleden van de man. Haar vader en de vijf familieleden eisten dat zij een huwelijksovereenkomst ondertekende, via welke overeenkomst zij een huwelijk zou aangaan met de man. De vrouw werd door haar vader uitgehuwelijkt aan de man, die zij nog nimmer had ontmoet en met wie zij niet wilde huwen. Zij werd door de aanwezigen onder grote psychische druk gezet. Hierdoor raakte zij in een dusdanige psychische noodsituatie dat zij geen andere uitweg zag dan het tekenen van de huwelijksovereenkomst. Op 31 januari 1996 heeft de man de huwelijksovereenkomst te Lahore (Pakistan) ondertekend, waarna op 12 februari 1996 door de terzake bevoegde autoriteiten een huwelijkscertificaat is opgemaakt. Hierdoor is het huwelijk in Pakistan geformaliseerd. De vader van de vrouw en de familieleden van de man hebben vervolgens geprobeerd de vrouw te dwingen mee te werken aan het aanvragen van een vergunning tot verblijf in Nederland ten behoeve van de man. De vrouw is het ouderlijk huis uitgevlucht omdat na het verkrijgen van een vergunning tot verblijf voor de man de huwelijksgemeenschap met hem zou kunnen worden uitgeoefend. Zij heeft daarna in een "Blijf van mijn Lijf huis" onderdak gevonden. De vrouw verzocht in de procedure nietigverklaring van het huwelijk aangezien dit onder invloed van een onrechtmatige ernstige bedreiging was gesloten.

De Rb. Maastricht oordeelde dat de vrouw onvoldoende had duidelijk gemaakt dat er sprake was van een onrechtmatige ernstige bedreiging door haar vader en de familieleden van de man.⁴⁵ De Rechtbank overwoog daarbij onder meer dat de vrouw niet direct na het geschetste voorval naar een Blijf van mijn Lijf huis was gegaan, maar pas vele maanden later. In hoger beroep bekrachtigde het Hof de beschikking,⁴⁶ met de overweging:

"De vrouw heeft aangevoerd, dat zij in 1995, toen zij 20 jaar oud was, door haar vader en haar zus, met wie zij in Nederland samenwoonde, ernstig onder druk is gezet om de litigieuze huwelijksovereenkomst te ondertekenen, dat haar vader haar alstoen heeft bedreigd dat hij haar, indien zij de overeenkomst niet zou ondertekenen, naar Pakistan zou zenden, alwaar zij alsnog zou worden uitgehuwelijkt, en dat zij onder die druk, wetende dat haar vader, indien zij zou weigeren de overeenkomst te ondertekenen, in grote problemen zou komen, de huwelijksovereenkomst uiteindelijk heeft ondertekend.
[...]

Ter zitting in hoger beroep heeft de vrouw hieraan geen nieuwe elementen toegevoegd. Wel is gebleken, dat zij vanaf haar zesde jaar in Nederland woont, in Nederland een HBO-opleiding volgde en na ondertekening van de huwelijksovereenkomst blijkbaar wel in staat was aan de druk van haar genoemde familieleden weerstand te bieden, zonder dat zij aannemelijk heeft kunnen maken, dat zij door een wijziging van omstandigheden in een andere situatie was gekomen danwel de op haar uitgeoefende druk was verminderd of opgehouden".

Het cassatieberoep tegen deze beslissing, waarin onder meer over de laatste overweging werd geklaagd, werd verworpen.⁴⁷

⁴⁵ Rb. Maastricht 3 januari 1997, NIPR 1997, 330.

⁴⁶ Hof 's-Hertogenbosch 24 september 1997, NIPR 1998, 274.

⁴⁷ HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 6.

De beslissingen van Rechtbank, Hof en Hoge Raad zijn door verschillende auteurs bekritiseerd. Het meest uitvoerige commentaar is geschreven door Van den Eeckhout.⁴⁸ Zij bekritiseert onder meer de overweging van het Hof dat de vrouw sinds haar zesde jaar in Nederland woonde en een HBO-opleiding volgde, en wijst erop dat men uit de zelfstandigheid die daar kennelijk volgens het Hof mee samengaat, ook kan afleiden dat de uitgeoefende druk dan wel zéér sterk geweest moet zijn. Inzake de overweging dat de vrouw enige tijd na de huwelijksluiting wél weerstand kon bieden zonder dat de omstandigheden gewijzigd waren, merkt Van den Eeckhout onder meer op dat het bieden van weerstand niet iets behoeft te zijn dat men kan of niet kan, maar dat het zich ook kan ontwikkelen. Tevens wijst zij erop dat het moment van vluchten het moment was waarop de komst van de man naar Nederland wel erg gevaarlijk dichtbij kwam.

In aanvulling op dit commentaar kan men de volgende vragen stellen. Dat de vader de vrouw wilde uithuwelijken, maakt het niet onaannemelijk dat zij is opgegroeid in een omgeving waarin de vrouw een zeer ondergeschikte positie inneemt. Hoe moet het in die situatie zijn voor een vrouw van twintig jaar om onverwacht in eigen huis geconfronteerd te worden met je vader en vijf anderen die er sterk op aandringen dat je een huwelijksakte ondertekent? Als het feit dat de vrouw sinds haar zesde jaar in Nederland woonde en een HBO-opleiding volgde, een aanwijzing vormt voor haar zelfstandigheid, maakt dat gegeven het dan niet juist uiterst ongeloofwaardig dat zij vrijwillig een huwelijk sluit met een man die zij nog nooit heeft ontmoet? En is het feit dat het Pakistaanse recht kennelijk, anders dan het Nederlandse recht, niet de persoonlijke verschijning van de huwelijkspartners eist geen reden om eens te meer te twifelen aan de vrije en volledige toestemming van de vrouw, mede gezien art. 1 VHML?⁴⁹

Het is hier niet de plaats om te oordelen over de juistheid van de beslissingen van Rechtbank, Hof en Hoge Raad. Wel mag uit de hier geformuleerde vragen blijken dat de rechtsoverwegingen in deze beslissingen niet zonder meer overtuigend overkomen.

Uit vijf rechterlijke beslissingen kan men niet afleiden welk beleid de rechter in het algemeen voert ten aanzien van de invulling van het begrip dwang bij huwelijksluiting. Uit de hierboven besproken beslissingen over het al of niet erkennen van een Marokkaans huwelijk en over het verzoek tot nietigverklaring van een Pakistaans huwelijk blijkt echter dat in enkele gevallen de eisen zeer streng zijn geweest. Men kan zich afvragen of daarmee wel recht gedaan is aan het gegeven dat het tot de (mede uit mensenrechtelijke verdragen blijkende) grondbeginselen van het Nederlandse familierecht behoort dat een huwelijk slechts met de vrije en volledige toestemming van de echtgenoten gesloten mag worden.

3.3.1.2 Bedrieglijke huwelijksluiting

Zoals eerder besproken, rekenen wij ook huwelijken waarin een derde zich voor een van de huwelijkskandidaten uitgeeft tot de gedwongen huwelijken, althans indien de betrokken kandidaat daar niet van op de hoogte is of er niets tegen kan ondernemen.

---

⁴⁸ Annotatie in *Nemesis* 2000 p. 10-15. Voorts is commentaar geleverd door L. Jordens-Cotran in haar annotatie van de uitspraak van de Rb. Maastricht in *Migrantenrecht* 1997, 330; en door J. Tigchelaar, Uw norm is de onze niet, *Nemesis* 2000, p. 27-29. Van den Eeckhout heeft de ipr-technische kanten besproken in "De aanvechting in Nederland van internationale 'gedwongen' huwelijken", *FJR* 2000, p. 141-148.

⁴⁹ Een reden om het Pakistaanse huwelijk niet te erkennen, is hierin onzes inziens overigens niet gelegen.

Naar Nederlands recht moet in een dergelijk geval geoordeeld worden dat er geen verklaring op grond van art. 1:67 BW is afgelegd en dat het huwelijk daarom absoluut nietig is. Nietigverklaring is dan niet nodig en zelfs niet mogelijk.⁵⁰ Gaat het om een buitenlands huwelijk, dan moet op grond van art. 5 WCH onderzocht worden of het huwelijk naar het recht van het land waar het gesloten is, geldig (doch eventueel vernietigbaar) is of, evenals naar Nederlands recht, absoluut nietig. In deze zin werd geoordeeld door de Rb. 's-Gravenhage toen bleek dat in Turkije een huwelijk was gesloten buiten aanwezigheid van de vrouw.⁵¹ De Rb. Amsterdam sprak echter in een dergelijk geval de nietigverklaring uit, nadat de man met behulp van onder meer een verklaring van zijn werkgever had aangetoond dat hij op de datum waarop in Marokko het huwelijk gesloten werd, in Nederland was geweest.⁵²

3.3.1.3 Kinderhuwelijken

In het Nederlandse recht kunnen vraagtekens worden geplaatst bij art. 1:74 BW. Dit artikel bepaalt dat geen nietigverklaring kan worden verzocht door iemand die de vereiste leeftijd tot het aangaan van een huwelijk miste, wanneer deze op de dag van het verzoek de vereiste ouderdom heeft, noch wanneer de vrouw vóór de dag van het verzoek zwanger is geworden. Hiermee wordt afgeweken van de lijn die voor een aantal andere rechtsfeiten wordt gevolgd, namelijk dat iemand juist na het bereiken van de meerderjarigheid de gelegenheid krijgt om rechtsfeiten aan te tasten die zich tijdens zijn minderjarigheid hebben voorgedaan. Te denken valt, binnen het familierecht, aan de ontkenning van vaderschap (art. 1:200 lid 6 BW), vernietiging van een erkenning (art. 205 lid 4 BW) en aan de herroeping van een adoptie (art. 1:231 BW).

De bepaling lijkt te stammen uit de tijd dat de minimumleeftijd bij het aangaan van een huwelijk zijn grond vond in de veronderstelde leeftijd waarop men geslachtsrijp wordt. In Asser-de Boer wordt opgemerkt dat het bij de huwelijksluiting aanwezige gebrek wordt opgeheven door het tijdsverloop tot het bereiken der vereiste leeftijd.⁵³ De tweede uitzondering, de zwangerschap van de vrouw, houdt, aldus Asser-de Boer, direct verband met de ratio van het leeftijdsvereiste. Het wettelijk vermoeden van onbekwaamheid tot voortplanting beneden een zekere leeftijd moet wijken als het tegendeel blijkt.

Het is opmerkelijk dat de bevoegdheid van derden wier toestemming benodigd was, om op grond van art. 1:75 nietigverklaring te verzoeken, niet vervalt door het overschrijden van de leeftijd waarop huwelijksstoestemming nog langer nodig zou zijn of door zwangerschap van de vrouw.⁵⁴

Afschaffing van art. 1:74 BW zou er geenszins toe leiden dat alle huwelijken door minderjarigen later nietigverklaard kunnen worden. Alleen wanneer niet voldaan is aan de vereisten van art. 1:31 leden 2 of 3, zou de meerderjarig geworden gehuwde nietigverklaring kunnen verzoeken.

---

⁵⁰ Dat nietigverklaring in een dergelijk geval niet mogelijk is, is uitgemaakt in HR 16 november 1990, NJ 1991, 74.

⁵¹ Rb. 's-Gravenhage 16 maart 1992, NIPR 1993, 88. In dezelfde zin: Hof 's-Gravenhage 24 november 1989, NIPR 1991, 56. In die zaak was degene op wiens naam het huwelijk gesloten werd, ten tijde van de huwelijksluiting overleden.

⁵² Rb. Amsterdam 6 oktober 1993, NIPR 1993, 414.

⁵³ Asser-de Boer, nr. 171.

⁵⁴ Zie bijv. Rb. Amsterdam 18 januari 1968, NJ 1968, 338.

Men kan zich afvragen of het ontbreken van die mogelijkheid niet op gespannen voet staat met de meer moderne ratio van het leeftijdsvereiste, namelijk dat er bij huwelijken die op een te jonge leeftijd gesloten worden, onvoldoende zekerheid over bestaat dat de partners in staat zijn om hun vrije en volledige toestemming aan het huwelijk te geven. Dat gebrek wordt immers niet hersteld door zwangerschap of door het bereiken van een bepaalde leeftijd, maar door het alsnog verlenen van toestemming of eventueel doordat de mogelijkheid van een verzoek tot nietigverklaring onbenut blijft.

Een nietigverklaring nadat de vrouw zwanger is geworden, raakt ook het belang van het kind waarvan zij zwanger is. Omdat een nietigverklaring op grond van art. 1:77 lid 2 BW ten aanzien van het kind hetzelfde gevolg heeft als een echtscheiding, lijkt dit belang zich echter niet sterk tegen een eventuele heroverweging van art. 1:74 BW te verzetten.

Over de erkenning van een buitenlands huwelijk van een minderjarige is betrekkelijk recent een uitspraak gedaan door de Rb. Almelo.⁵⁵ De Gemeente Enschede had geweigerd een huwelijk in te schrijven van een Turkse vrouw die, acht dagen voordat zij vijftien jaar zou worden, in Turkije gehuwd was met toestemming van de rechter en in overeenstemming met het Turkse recht. De Gemeente was van mening dat de erkenning van het huwelijk in Nederland, gezien deze leeftijd, in strijd was met de openbare orde en dat het huwelijk daarom op grond van art. 6 WCH niet in Nederland kon worden erkend. De Rechtbank oordeelde dat de uitspraak in Nederland wel voor erkenning in aanmerking kwam. Zij verwees onder meer naar de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel dat geleid heeft tot de Wet Conflictenrecht Huwelijk. Daarin wordt gesteld dat de specificatie die in art. 3 WCH wordt gegeven van het begrip "openbare orde", wanneer het gaat om de toepassing van buitenlands recht bij de sluiting van een huwelijk in Nederland, niet zonder meer ook kan worden gegeven voor het begrip "openbare orde" in art. 6 WCH, waar het gaat om de erkenning van huwelijken die in het buitenland gesloten worden. Ook het feit dat de vrouw acht dagen na het huwelijk vijftien jaar was geworden, het feit dat zij met het huwelijk had ingestemd en het beginsel van art. 1:74 BW speelden een rol voor de Rechtbank.

Volgens Gubbels bevestigt de Almelose beslissing de praktijk in verschillende gemeenten om een kinderhuwelijk in de GBA op te nemen, wanneer op het moment van het verzoek om inschrijving de vereiste leeftijd van 15 jaar is bereikt.⁵⁶

3.3.1.4 Bewijsproblemen

In enkele van de hierboven besproken zaken kwam bewijslevering niet aan de orde, hetzij omdat de stellingen van eiseres in de verstekzaak werden geloofd, hetzij omdat de aangelegde criteria voor niet-erkenning zo streng waren dat men aan bewijslevering niet toekwam, hetzij omdat geoordeeld werd dat de aangevoerde stellingen het verzochte niet konden dragen.

De zaak over het Pakistaanse huwelijk, die uiteindelijk leidde tot het arrest van de Hoge Raad van 16 oktober 1998, illustreert echter precies de bewijsproblemen waarvoor men kan komen te staan. Of de vrouw op de avond waarop zij de huwelijksakte tekende, werd gedwongen om dat te doen, hangt enerzijds af van objectieve omstandigheden en anderzijds van de subjectieve ervaring door de vrouw. Zelfs de objectieve omstandigheden zullen vaak moeilijk bewezen kunnen worden. Die kunnen immers niet alleen bestaan in, bijvoorbeeld, wat er gezegd is, maar ook in de intonatie daarvan, in gebaren en zelfs in stiltes.

Het lijkt echter wel van belang dat partijen in de gelegenheid worden gesteld om het bewijs van dwang te leveren. Wellicht is het voor een slachtoffer beter aanvaardbaar om niet in het leveren van een moeilijk bewijs geslaagd te zijn, dan te horen te krijgen dat je wel wat eerder "nee" had kunnen zeggen.

⁵⁵ Rb. Almelo, 20 februari 2002, NJ 2002, 237.

⁵⁶ E. Gubbels, B & R 2002, p. 145-147.

De moeilijkheid om bewijs te leveren, is wellicht in een aantal gevallen reden om geen nietigverklaring of verklaring van niet-erkenning te verzoeken maar echtscheiding. Of dat vaak gebeurt, is ons niet bekend. Het verschil in rechtsgevolg zal hieronder (§ 3.3.2.3) besproken worden.

Bij huwelijken waarbij een derde zich voor een der partijen uitgeeft, ligt de bewijsproblematiek aanzienlijk minder moeilijk. In enkele gevallen is bewezen dat degene die in de huwelijksakte als echtgenoot staat genoemd, op de datum van de huwelijksluiting niet in het land was waar die huwelijksluiting plaatsvond. Zou dat laatste niet te bewijzen zijn, dan kan wellicht bewezen worden dat de handtekening die op naam van de afwezige huwelijkskandidaat geplaatst is, vals is.⁵⁷

3.3.1.5 Termijn van art. 1:71 lid 3 BW?

De gesignaleerde problematiek bij het vaststellen van de vraag of er dwang is uitgeoefend, doet een vraagpunt rijzen ten aanzien van de termijn van art. 1:71 lid 3 BW. Daarin wordt bepaald dat een slachtoffer dat tot het aangaan van een huwelijk gedwongen is, geen verzoek tot nietigverklaring meer kan indienen wanneer partijen een half jaar hebben samengewoond nadat de bedreiging is opgeheven. Hoewel wij geen rechtspraak over deze bepaling gevonden hebben, laat het zich raden dat zij in de praktijk zeer moeilijk hanteerbaar zal zijn. Zoals het moeilijk is vast te stellen of er tijdens de huwelijksluiting een zodanige dwang is uitgeoefend, zal het ook moeilijk zijn om vast te stellen wanneer de bedreiging is opgeheven. Zeker wanneer de termijn waarbinnen de nietigverklaring moet worden verzocht, kort is, bestaat dan het risico dat de rechter zal oordelen dat er sinds het einde van de dwang meer dan een half jaar verlopen is. Er lijkt dan ook aanleiding te zijn om te heroverwegen welke termijn in art. 1:71 lid 3 BW moet zijn opgenomen, met inachtneming enerzijds van belangen als rechtszekerheid en anderzijds van het mensenrechtelijke karakter van art. 1:71 BW, dat het noodzakelijk maakt om aan het slachtoffer een voldoende ruime termijn te gunnen.

3.3.2 Rechtsgevolgen van en remedies tegen gedwongen huwelijken

3.3.2.1 Rechtsgevolgen van in Nederland gesloten gedwongen huwelijken en kinderhuwelijken

Wordt in Nederland een huwelijkskandidaat gedwongen om aan een huwelijk mee te werken, dan komt er een huwelijk tot stand dat vatbaar is voor nietigverklaring. Ook indien in Nederland een huwelijk gesloten wordt waarbij een der partijen niet aan de leeftijdsvereisten voldoet, komt een huwelijk tot stand dat nietigverklaard kan worden. Geeft een derde zich valselijk voor een der huwelijkskandidaten uit, dan komt in het geheel geen huwelijk tot stand.

3.3.2.2 Rechtsgevolgen van in het buitenland gesloten gedwongen huwelijken en in het buitenland gesloten kinderhuwelijken.

Wordt een huwelijkskandidaat gedwongen om mee te werken aan huwelijksluiting in het buitenland, dan rijst de vraag of het aldus gesloten huwelijk in Nederland voor erkenning in aanmerking komt.

Die vraag moet in ieder geval negatief worden beantwoord indien het huwelijk in het land van herkomst absoluut nietig is. In dat geval bestaat er aldaar immers in het geheel geen huwelijk en wij kunnen in Nederland niet méér erkennen dan er in het land van herkomst gegeven is.

---

⁵⁷ Of degene die in de akte als echtgenoot wordt genoemd, ervan op de hoogte is dat op zijn naam een huwelijk wordt gesloten en of hij daarmee al of niet instemt, is wel van belang voor de vraag of er sprake is van een gedwongen huwelijk in de zin van dit onderzoek, maar is voor de ongeldigheid van het huwelijk niet van belang. Dit behoeft dus niet bewezen te worden.

Vaak zal echter het huwelijk in het land waar het gesloten is, geldig zijn. Wellicht is het vatbaar voor nietigverklaring, zoals dat in Nederland het geval zou zijn, of wellicht is zelfs de vrije instemming van partijen in het land van sluiting niet benodigd en is het huwelijk geldig zonder meer. In dergelijke gevallen brengt art. 5 WCH mee dat het huwelijk in beginsel in Nederland moet worden erkend, maar indien men oordeelt dat de Nederlandse internationaal privaatrechtelijke openbare orde aan erkenning in de weg staat moet die erkenning op grond van art. 6 WCH geweigerd worden.

In de zaak die leidde tot het eerder genoemde vonnis van de Rb. Arnhem van 6 juni 1991⁵⁸ was een verklaring voor recht gevorderd dat het in Marokko gesloten huwelijk in Nederland niet kon worden erkend wegens strijd met de openbare orde. De Rechtbank oordeelde - gezien de datum van huwelijksluiting niet op grond van art. 6 WCH maar op grond van het voordien geldende commune internationaal privaatrecht - dat er, ook indien de stellingen van de vrouw juist waren, geen reden was om erkenning aan het huwelijk te onthouden. Over de vraag of er wellicht grond was voor nietigverklaring, liet de Rechtbank zich niet uit.

In de kwestie die uiteindelijk tot het arrest van de Hoge Raad van 16 oktober 1998 leidde, was juist nietigverklaring van het Pakistaanse huwelijk verzocht. De Rechtbank overwoog, kennelijk ambtshalve, of op grond van art. 6 WCH erkenning aan het huwelijk moest worden onthouden maar stelde vast dat erkenning van het huwelijk naar haar oordeel niet afstuitte op de openbare orde. Dezelfde gronden die tot dit oordeel leidden, legde zij ten grondslag aan het oordeel dat er geen grond was voor nietigverklaring. Het Hof ging niet in op de al of niet erkenning van het huwelijk maar slechts op het verzoek tot nietigverklaring maar legde aan zijn afwijzing van dat verzoek wel ten grondslag dat de gestelde omstandigheden niet waren aan te merken "als een onaanvaardbare onrechtmatige bedreiging, op grond waarvan nietigverklaring van het huwelijk tussen partijen als in strijd met de Nederlandse openbare orde zou kunnen worden uitgesproken". Dit heeft kennelijk de advocaat van de vrouw ertoe aangezet om in cassatie mede aan te sturen op de niet-erkenning van het huwelijk. De Hoge Raad ging daarop niet inhoudelijk in, omdat de vrouw immers nietigverklaring had verzocht en een eventuele niet-erkenning van het huwelijk niet tot nietigverklaring kan leiden. Waar echter het oordeel van het Hof, dat de vrouw in de gegeven omstandigheden weerstand aan haar familie had kunnen bieden, door de Hoge Raad niet onbegrijpelijk geacht werd, valt niet te verwachten dat een eventueel verzoek om een verklaring voor recht van niet-erkenning uiteindelijk wel gehonoreerd zou zijn.

Ook bij polygame huwelijken kunnen we constateren dat soms de vraag naar de erkenning gesteld wordt⁵⁹ maar dat in andere gevallen nietigverklaring wordt verzocht en uitgesproken,⁶⁰ soms onder verwijzing naar het openbare orde-karakter van art. 1:33 BW.⁶¹

---

⁵⁸ Rb. Arnhem 6 juni 1991, NIPR 1991, 330.

⁵⁹ Zie voor een bespreking van de niet-erkenning van polygame huwelijken Personen en familierecht, titel 5, ipr (Vonken), art. 6 aant. 10.

⁶⁰ Bijv. Rb. 's-Gravenhage 19 september 1989, NIPR 1990, 232.

⁶¹ Hof Amsterdam 26 september 1996, NIPR 1997, 299.

Bij de totstandkoming van de WCH is er voor gekozen om bij art. 6, anders dan bij art. 3, geen nadere invulling te geven aan het begrip openbare orde.⁶² Als argument is onder meer aangevoerd dat bij de sluiting van een huwelijk in Nederland de Nederlandse rechtsorde altijd in sterke mate betrokken is en dat die betrokkenheid in een aantal gevallen veel geringer is waar het de sluiting van een huwelijk in het buitenland betreft. In het Nederlandse internationaal privaatrecht wordt de mate van betrokkenheid van de rechtsverhouding bij Nederland vaak meegewogen bij de beoordeling van de vraag of er strijd is met de Nederlandse openbare orde. Daarnaast speelt het volgende verschil een belangrijke rol: wanneer de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand met een beroep op de openbare orde weigert een huwelijk te sluiten, komt dat huwelijk ook niet tot stand. Weigeren wij daarentegen een buitenlands huwelijk in Nederland te erkennen, dan bestaat er niettemin in het buitenland een rechtsverhouding die daar als huwelijk wordt beschouwd. Bovendien zijn partijen er in het buitenland van uitgegaan dat zij met elkaar gehuwd waren. Kortom: er is sprake van een voldongen feit en het kan, zowel voor het slachtoffer als voor het algemeen belang, onder omstandigheden gunstiger zijn om dat feit als zodanig te erkennen (dus: het buitenlandse huwelijk als huwelijk te erkennen) dan om er erkenning aan te onthouden. Recent is door Schmidt betoogd, dat bij het bepalen van de reikwijdte van de openbare orde-exceptie in het internationaal privaatrecht niet de mate van *Inlandsbeziehung* maatgevend moet zijn maar vooral de vraag in hoeverre de erkenning van buitenlandse rechtsfeiten wenselijk is na afweging van de verschillende betrokken belangen, en vooral die van de slachtoffers.⁶³ In dezelfde bijdrage is door Schmidt betoogd dat een in het buitenland gesloten, door (bedreiging met) geweld afgedwongen huwelijk onder geen omstandigheid mag worden erkend.⁶⁴ Op dit laatste wil hij als auteur van dit rapport echter terugkomen. Bij het bepalen of buitenlandse gedwongen huwelijken in Nederland kunnen of moeten worden erkend, kunnen de volgende overwegingen een rol spelen.

In de eerste plaats is van belang, dat men met de beslissing over het al of niet erkennen van een buitenlands rechtsfeit geen inhoudelijke goedkeuring uitspreekt. Men spreekt zich er, in het geval van een huwelijk, slechts over uit of dat huwelijk in Nederland als huwelijk beschouwd wordt of niet.

Niet-erkenning betekent dus, dat men het huwelijk in Nederland niet als huwelijk beschouwt. Het huwelijk is dan non-existent en het staat op gelijke voet met een in Nederland gesloten absoluut nietig huwelijk, zoals een huwelijk dat hier is gesloten ten overstaan van een ander dan een ambtenaar van de burgerlijke stand.

Dat heeft een aantal consequenties. De niet-erkenbaarheid van het huwelijk kan dan blijvend door een ieder worden ingeroepen. Hoewel het bewijs van de uitgeoefende dwang na verloop van tijd waarschijnlijk moeilijker te leveren zal zijn, is toch denkbaar dat vele jaren na sluiting van het huwelijk met succes een beroep wordt gedaan op de niet-erkenning. Niet alleen het slachtoffer, maar ook de partner of anderen kunnen dat beroep doen, zelfs wanneer partijen lange tijd hebben samengewoond.

---

⁶² Kamerstukken II 1987/88, 20 507, nr. 3, p. 8-9.

⁶³ G.E. Schmidt, De openbare orde-exceptie: hoe maatgevend is de *lex fori*? in: R. Kotting e.a. (red.), Voorkeur voor de *lex fori*, Symposium ter gelegenheid van het afscheid van Prof. Mr. Th.M. de Boer, Kluwer, 2004, p. 103-126, op p. 115.

⁶⁴ Naar aanleiding van de zaak waarin de Rb. Arnhem een in Marokko gesloten huwelijk vatbaar achtte voor erkenning, hoewel eiseres had gesteld dat het door dwang tot stand was gekomen; G.E. Schmidt, a.w. noot 53, p. 116.

Een verzoek tot nietigverklaring van een niet-erkend huwelijk is in Nederland niet mogelijk: wat niet bestaat, kan immers niet teniet worden gedaan.⁶⁵ Ook een in Nederland "gesloten" absoluut nietig huwelijk kan niet worden nietigverklaard.⁶⁶

Erkent men het huwelijk wel, dan brengt dat mee dat het huwelijk in de Nederlandse rechtsorde als een geldig gesloten huwelijk wordt beschouwd. Dat lijkt wellicht onaanvaardbaar indien het huwelijk is gesloten in strijd fundamentele grondbeginselen die in een aantal mensenrechtelijke verdragen zijn neergelegd. Men moet zich echter realiseren dat voor een in Nederland onder bedreiging gesloten huwelijk hetzelfde geldt: ook dat is geldig, totdat het door een nietigverklaring vernietigd wordt. Voor deze benadering spreken vier argumenten. Ten eerste wordt hiermee de rechtszekerheid gediend. Dat er dwang is uitgeoefend, is vaak niet algemeen kenbaar. Doordat een huwelijk geldig doch vernietigbaar is, wordt bereikt dat er over de geldigheid van het huwelijk zo min mogelijk twijfel bestaat. Ten tweede kan, naar Nederlands recht, een verzoek tot nietigverklaring niet meer worden ingediend wanneer de echtgenoten langer dan een half jaar hebben samengewoond nadat de bedreiging is opgehouden. Ook in internationale gevallen kan het wenselijk zijn dat de mogelijkheid om de gebrekkigheid van de huwelijksluiting in te roepen, niet onbeperkt blijft bestaan. Ten derde staat niet-erkenning van een huwelijk qua rechtsgevolg gelijk aan absolute nietigheid, terwijl er na nietigverklaring enkele rechtsgevolgen van het huwelijk in stand kunnen blijven ter bescherming van eventueel geboren kinderen, van de echtgenoot te goeder trouw of van eventuele derden te goeder trouw. Tot slot is denkbaar dat het slachtoffer uiteindelijk in het huwelijk wenst te berusten of de voorkeur geeft aan een ontbinding door middel van echtscheiding. Ook in dat geval is het wenselijk dat het huwelijk niet als absoluut nietig wordt beschouwd.

Indien men deze argumenten ook in een internationale context wil laten gelden, pleit dat voor erkenning van buitenlandse huwelijken ook indien die onder bedreiging gesloten zijn. Het is dan wel nodig dat het slachtoffer in de gelegenheid is om nietigverklaring van het huwelijk te verzoeken. Daarvoor geldt het volgende.

Soms zal nietigverklaring mogelijk zijn in het land waar het huwelijk gesloten is. In andere gevallen zal die mogelijkheid niet bestaan, hetzij omdat het huwelijk naar het daar geldende recht geldig is en niet voor vernietiging in aanmerking komt, hetzij omdat er geen effectieve mogelijkheid bestaat om van een onpartijdige rechter een beslissing te verkrijgen. In die laatste gevallen zal het wenselijk zijn om nietigverklaring te vragen in Nederland. Dat roept vragen op naar de rechtsmacht van de Nederlandse rechter en naar het door hem toe te passen recht.

Zoals eerder besproken, is de rechtsmacht van de Nederlandse rechter betrekkelijk ruim. Indien echter de verzoeker nog maar kort in Nederland woont, de andere echtgenoot in het buitenland woont en er in het buitenland wel een rechter te vinden is die rechtsmacht heeft maar op wie de verzoeker in redelijkheid geen beroep kan dien, doet zich de situatie voor dat de verzoeker maximaal een jaar moet wachten (of een half jaar indien hij de Nederlandse nationaliteit bezit). Dat kan voor het slachtoffer een zware belasting zijn, zeker wanneer men bedenkt dat het gedwongen huwelijk al enige tijd vóór die wachtperiode bestaan heeft en er ook na de indiening van het verzoekschrift niet meteen een uitspraak volgt.

---

⁶⁵ Vgl. A-G Strikwerda in zijn conclusie bij HR 16 oktober 1998, NJ 1999,6; anders: Van den Eeckhout, Aanvechting in Nederland van internationale 'gedwongen' huwelijken, FJR 2000, 141-148, op p. 144.

⁶⁶ HR 16 november 1990, NJ 1991, 74.

Of men daarin reden ziet om te overwegen het werkingsbereik van art. 9 sub c Rv. uit te breiden tot verzoekschriftprocedures of eventueel alleen tot verzoeken tot nietigverklaring van huwelijken, hangt er uiteraard van af hoeveel gewicht men enerzijds toekent aan het principiële belang dat de verzoeker effectieve toegang tot de rechter moet hebben, en anderzijds aan andere factoren die reden kunnen zijn om het toepassingsgebied van art. 9 sub c Rv. te beperken tot dagvaardingsprocedures. Wat dit laatste betreft: in de Memorie van Toelichting bij het huidige Boek 1 Rv. is gesteld dat art. 9 sub c Rv. tot dagvaardingsprocedures beperkt is omdat men zich moeilijk kan voorstellen dat de bepaling een rol zou spelen voor naast art. 3 sub c Rv. een rol zou kunnen spelen.⁶⁷ Of de wetgever daarbij over het hoofd heeft gezien dat art. 9 sub c Rv. wel een rol zou kunnen spelen bij verzoekschriftprocedures die onder art. 4 Rv. vallen of dat hij dat wel gezien heeft, maar gezwegen heeft over zijn motieven om art. 9 sub c Rv. niet mede op die procedures te betrekken, valt niet uit de Memorie van Toelichting af te leiden. Wel kan worden opgemerkt dat de echtscheiding, die de voornaamste procedure is die onder art. 4 Rv. valt, ook de enige procedure is waarvoor in de oude (dat wil zeggen: vóór 2002 geldende) rechtsmachtbepalingen geen forum (non) conveniensregel gold, maar een strikte regeling van de rechtsmacht.

Indien de Nederlandse rechter rechtsmacht heeft en bij hem een verzoek tot nietigverklaring wordt ingediend, moet hij vaststellen welk recht hij toepast. Hierboven is reeds besproken dat de praktijk in dit opzicht uiteenloopt, maar dat in de literatuur wel wordt geleerd dat op de nietigverklaring het recht moet worden toegepast van het land waar het huwelijk gesloten is. Deze laatste benadering lijkt als hoofdregel inderdaad het meest aangewezen. De vraag rijst echter, of men ermee kan volstaan. Wat, indien het huwelijk is gesloten in een land waar de toestemming van de vrouw in het geheel niet nodig is? Dan zou de hoofdregel ertoe moeten leiden dat dat huwelijk in Nederland niet kan worden nietigverklaard. Indien men dus kiest voor erkenning-doch-nietigverklaring van buitenlandse huwelijken, zullen er criteria moeten worden geformuleerd waaraan minstgenomen voldaan moet zijn, en waartoe in het bijzonder behoort dat beide partijen hun vrije en volledige toestemming tot het huwelijk hebben gegeven. Of men deze criteria aanduidt als voorrangsregels of dat men hun toepassing op een andere manier garandeert, kan hier onzes inziens onbesproken blijven.⁶⁸

Samenvattend kan het volgende worden gesteld over de al of niet erkenning van buitenlandse gedwongen huwelijken. Er zijn twee benaderingen mogelijk. De ene benadering houdt in dat men kiest voor niet-erkenning wegens strijd met de openbare orde op grond van art. 6 WCH. De andere benadering houdt in, dat men een buitenlands gedwongen huwelijk erkent doch vatbaar acht voor nietigverklaring. Volgt men die laatste benadering, dan rijst er een vraag naar de rechtsmacht van de Nederlandse rechter: is het aanvaardbaar dat verzoekers in incidentele gevallen een half of heel jaar moeten wachten voordat zij een verzoek tot nietigverklaring indienen, en zo nee, kan het bereik van art. 9 sub c Rv. worden uitgebreid tot, in ieder geval, procedures tot nietigverklaring van huwelijken? Voor het toepasselijk recht rijst dan voorts de vraag hoe men de toepassing garandeert van in Nederland geldende minimumnormen over de verlening van toestemming voor het huwelijk.

---

⁶⁷ Kamerstukken II, 26 855, nr. 3 (Memorie van Toelichting), p. 42.

⁶⁸ Hierover V. van den Eeckhout, Aanvechting in Nederland van internationale 'gedwongen' huwelijken, FJR 2000, 141-148, op p. 144.

Zijn deze vragen bevredigend beantwoord, dan heeft de benadering waarbij buitenlandse gedwongen huwelijken in Nederland wel worden erkend doch vatbaar zijn voor nietigverklaring, voordelen die in grote lijn overeenkomen met de redenen die in het materiële Nederlandse familierecht aanleiding zijn geweest om gedwongen huwelijken niet absoluut nietig te doen zijn, doch vatbaar voor nietigverklaring.

3.3.2.3 Gevolgen van nietigheid, niet-erkenning, nietigverklaring en echtscheiding

Voor betrokkenen is het uiteraard van groot belang wat de gevolgen zijn van nietigheid, niet-erkenning en nietigverklaring. Daarnaast is van belang wat de gevolgen zijn van echtscheiding, omdat echtscheiding de meest voor de hand liggende remedie is indien geen nietigverklaring verkregen kan worden, bijvoorbeeld omdat het bewijs van dwang niet geleverd kan worden. Ook zal hieronder nog aan de orde komen of het voor betrokkenen mogelijk is om, ook indien nietigverklaring mogelijk is, aan een echtscheiding de voorkeur te geven.

Nietigheid en niet-erkenning

De "gevolgen", zo men daar al van kan spreken, van absolute nietigheid en van niet-erkenning van een buitenlandse huwelijk zijn simpel: het huwelijk is non-existent. Het leidt niet tot rechten en verplichtingen tussen de echtgenoten, maar kan ook niet als huwelijk worden ingeroepen ten behoeve van geboren kinderen of ten behoeve van derden te goeder trouw.

Dat laat uiteraard onverlet dat degene die een ander onder druk zet om een huwelijk te sluiten, aansprakelijk kan zijn uit onrechtmatige daad, ook wanneer er geen huwelijk of slechts een absoluut nietig huwelijk tot stand komt.⁶⁹

Nietigverklaring

Naar Nederlands recht leidt nietigverklaring ertoe dat het huwelijk zijn geldigheid verliest met terugwerkende kracht tot aan de datum van de huwelijksvoltrekking (art. 1:77 lid 1 BW). Op dat uitgangspunt worden in art. 1:77 lid 2 BW enkele uitzonderingen gegeven. De nietigverklaring mist terugwerkende kracht en heeft hetzelfde gevolg als een echtscheiding

- a. ten aanzien van de kinderen der echtgenoten;
- b. ten aanzien van de te goeder trouw zijnde echtgenoot; deze kan echter niet op een gemeenschap van goederen aanspraak maken, wanneer het huwelijk wegens het bestaan van een vroeger huwelijk of een eerder geregistreerd partnerschap is nietig verklaard;
- c. ten aanzien van andere personen dan de echtgenoten en hun kinderen, voor zover zij te goeder trouw vóór de inschrijving der nietigverklaring rechten hebben verkregen.

"Goede trouw bestaat in niet toe te rekenen onbekendheid met het gebrek, hetwelk het huwelijk aankleeft."⁷⁰ De echtgenoot die tot het huwelijk gedwongen is, is uiteraard wel bekend met dat gebrek. Wij nemen echter aan dat deze echtgenoot niettemin zonder verder betoog als te goeder trouw mag worden aangemerkt.

De partner van de tot het huwelijk gedwongen echtgenoot zal vaak te kwader trouw zijn, hetzij omdat hij zelf de dwang heeft uitgeoefend, hetzij omdat hij op de hoogte was van de dwang die op het slachtoffer werd uitgeoefend vanuit diens omgeving. Zou de partner zich niet bewust zijn geweest van de dwang die vanuit de omgeving op het slachtoffer werd uitgeoefend, dan kan ook hij als te goeder trouw worden aangemerkt.

---

⁶⁹ Daarover meer in § 3.3.2.5.

⁷⁰ Asser-de Boer, 176.

Goede trouw bij een van de huwelijkspartners leidt ertoe

- dat die partner na de nietigheid (mede) het gezag over de uit het huwelijk geboren kinderen behoudt;
- dat die partner een door het huwelijk plaats gevonden hebbende boedelmenging en de gevolgen daarvan kan invoeren, uiteraard indien het huwelijksvermogensrecht wordt beheerst door Nederlands recht of door een ander rechtsstelsel dat tot enige vorm van gemeenschap van goederen leidt;
- dat die partner aanspraak kan maken op levensonderhoud, uiteraard voorzover het daarop toepasselijke recht hem een aanspraak op levensonderhoud toekent.

Wordt een in het buitenland gesloten huwelijk in Nederland nietig verklaard, dan rijst de vraag welk recht de gevolgen daarvan beheerst. Rechtspraak hierover hebben wij niet gevonden. Volgens Strikwerda worden de gevolgen van de nietigverklaring, evenals de op de nietigverklaring toepasselijke voorwaarden, beheerst door het recht dat van toepassing is op de vraag of het huwelijk formeel en materieel geldig tot stand is gekomen,⁷¹ en dat is op grond van art. 5 WCH in beginsel het recht van de staat waar het huwelijk voltrokken is. Ook hier kan men zich echter afvragen of daaraan op grond van de fundamentele grondbeginselen van het Nederlandse recht geen minimumeisen moeten worden gesteld. Een "nietigverklaring" die een te groot deel van de gevolgen van het huwelijk in stand laat, zou in strijd kunnen zijn met de Nederlandse openbare orde.

Echtscheiding

In de praktijk zullen veel gedwongen huwelijken eindigen in echtscheiding, hetzij omdat het slachtoffer niet in staat is om dwang te bewijzen, hetzij omdat de betrokkene bewust voor een echtscheiding kiest, hetzij omdat de betrokkene zich wellicht niet van de mogelijkheid van nietigverklaring bewust is.

Het belangrijkste verschil tussen de echtscheiding en de nietigverklaring is uiteraard dat de echtscheiding geen terugwerkende kracht heeft. Dat betekent in het bijzonder dat na een echtscheiding ook de echtgenoot die niet te goeder trouw is, in beginsel aanspraak kan maken op gezag over de uit het huwelijk geboren kinderen, op boedelmenging als gevolg van het huwelijk (opnieuw: indien het op het huwelijksvermogensrecht toe te passen recht die boedelmenging kent) en op levensonderhoud.

Voorts kan de hoogte van een eventuele uitkering op levensonderhoud beïnvloed worden door de vraag of echtscheiding dan wel nietigverklaring gevraagd wordt. Na echtscheiding wordt, op grond van art. 8 lid 1 Haags Alimentatieverdrag 1973, op een verzoek tot vaststelling van levensonderhoud tussen de ex-echtgenoten het recht toegepast dat op de echtscheiding is toegepast. In Nederland is dat, gelet op art. 1 Wet Conflictenrecht Echtscheiding, vrijwel altijd Nederlands recht. Na nietigverklaring wordt, op grond van art. 8 lid 2 Alimentatieverdrag, het recht toegepast dat op de nietigverklaring is toegepast. De kans is reëel dat dat buitenlands recht is.

Is het voor de betrokkene van belang of het huwelijk in het buitenland (en in het bijzonder in het land waar het huwelijk is gesloten) als geldig wordt aangemerkt, dan kan het zinvol zijn om voorafgaand aan de indiening van een verzoek te laten onderzoeken of een Nederlandse nietigverklaring dan wel echtscheiding aldaar wordt erkend. Wordt de ene beslissing wel erkend en de andere niet, dan kan dat uiteraard de keuze beïnvloeden.

---

⁷¹ Conclusie bij HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 6.

Daarnaast is denkbaar dat de keuze tussen nietigverklaring en echtscheiding consequenties heeft voor het strafrecht (met name wanneer in de delictomschrijving het bestanddeel "buiten echt" is opgenomen), voor het vreemdelingenrecht of voor het sociaal verzekeringsrecht. Deze consequenties zullen van geval tot geval moeten worden bezien.

Naast deze juridisch-technische kwesties kan het verschil tussen echtscheiding en nietigverklaring voor de betrokkenen uiteraard van grote emotionele betekenis zijn. Te kunnen zeggen dat het huwelijk nooit bestaan heeft of te moeten zeggen dat men van elkaar gescheiden is kan wellicht groot verschil maken. Ook moet de emotionele betekenis die uit kan gaan van de "officiële" erkenning door een rechterlijke uitspraak niet onderschat worden.

3.3.2.4 *Vrije keuze tussen echtscheiding en andere remedies?*

Niettemin is denkbaar dat een huwelijkspartner - om welke reden dan ook - de voorkeur geeft aan een echtscheiding, ook als nietigverklaring mogelijk zou zijn. Kan een dergelijk echtscheidingsverzoek worden toegewezen? De Rb. 's-Gravenhage heeft in een dergelijke situatie beslist dat men, indien een huwelijk vatbaar is voor nietigverklaring, "uiteraard" niet kan kiezen voor echtscheiding, in verband met het verschil in de rechtsgevolgen tussen deze beide rechtsfiguren.⁷² Dit is niet zonder meer overtuigend. De echtgenoot die echtscheiding verzoekt van een huwelijk dat ook nietigverklaard zou kunnen worden, doet over het algemeen eerder zichzelf te kort dan de andere echtgenoot of derden. Bovendien kan die andere echtgenoot zelf de nietigverklaring verzoeken, vermoedelijk zelfs nadat de echtscheiding is uitgesproken (vgl. art. 1:69 lid 1 sub c BW, waar de mogelijkheid van nietigverklaring voor bepaalde personen zelfs pas ontstaat nadat het huwelijk ontbonden is).

Is een huwelijk daarentegen absoluut nietig of wordt het in Nederland niet erkend, dan bestaat er in het geheel geen huwelijk en is dus ook geen echtscheiding mogelijk. Ook nietigverklaring is in die situatie door de Hoge Raad uitgesloten.⁷³

3.3.2.5 *Onrechtmatige daad*

Wij zijn bij het onderzoek geen gevallen tegengekomen waarin door een slachtoffer tegen degene die dwang heeft uitgeoefend, een vordering instelde uit onrechtmatige daad. Die mogelijkheid lijkt echter geenszins denkbeeldig.

Gezien het internationale karakter van veel gedwongen huwelijken rijst ook hier de vraag naar de rechtsmacht van de Nederlandse rechter en naar het toepasselijke recht.

Woont de verweerder in Nederland, dan is de Nederlandse rechter bevoegd op grond van art. 2 EEX-Vo. Woont hij buiten Nederland, dan is de Nederlandse rechter bevoegd indien het schadebrengende feit zich in Nederland heeft voorgedaan, hetzij op grond van art. 5 sub 3 EEX-Vo (verweerder woont in een andere lidstaat, maar niet in Denemarken), hetzij op grond van art. 6 sub d Rv. (verweerder woont in Denemarken of in een niet-lidstaat). Voor de toepassing van art. 5 sub 3 EEX-Vo en art. 6 sub d Rv. kan onder de "plaats waar het schadebrengende feit zich heeft voorgedaan" zowel worden verstaan de plaats waar de schade is ingetreden als de plaats van de veroorzakende gebeurtenis.⁷⁴

"De plaats waar de schade is ingetreden" wordt ook wel het *Erfolgsort* genoemd. Voor de vaststelling daarvan geldt in grote lijnen hetzelfde als voor de vaststelling van het *Erfolgsort* bij de bepaling van het toepasselijk recht, zoals in dat in de volgende alinea wordt besproken.

⁷² Rb. 's-Gravenhage 6 december 1995, NIPR 1996, 64.

⁷³ HR 16 november 1990, NJ 1991, 74.

⁷⁴ Voor art. 5 sub 3 EEX-Vo: HvJEG 30 november 1976, 21/76, NJ 1977, 494. Dit mag ook van toepassing worden geacht op art. 6 sub d Rv. gezien de voorbeeldfunctie van het EEX voor art. 6 Rv. (Polak, Tekst & Commentaar, Rechtsvordering, art. 6, aant. 2).

Het toepasselijk recht op een onrechtmatige daad wordt aangewezen door art. 3 Wet conflictenrecht onrechtmatige daad (WCOD). Wonen dader en slachtoffer in hetzelfde land, dan is het recht van dat land toepasselijk (art. 3 lid 3 WCOD). Wonen zij in verschillende landen, dan mag worden aangenomen dat dwang tot sluiting van een huwelijk een daad is die schadelijk inwerkt op een persoon, zodat op grond van art. 3 lid 2 WCOD het recht van toepassing is van de staat waar die inwerking plaatsvindt. Hoewel de formulering afwijkt van art. 5 sub 3 EEX-Vo en art. 6 sub d Rv., wordt ook met art. 3 lid 2 WCOD verwezen naar het *Erfolgsort*. "De schadelijke inwerking dient een beschadiging of letsel te zijn, een aantasting van een natuurlijke persoon of rechtspersoon, van een rechtsgoed of het natuurlijke milieu; men denke aan grensoverschrijdende aantasting van de goede naam of de klantenkring via de media en grensoverschrijdende verontreiniging van lucht of water of grensoverschrijdende aantasting van de wildstand".⁷⁵ Op welke plaats de schade zich voordoet, moet bepaald worden aan de hand van de omstandigheden in het concrete geval. Dat in veel gevallen van dwang tot huwelijksluiting in de eerste plaats sprake zal zijn van (psychisch) letsel, betekent echter niet vanzelfsprekend dat de schade zich voordoet op de plaats waar het slachtoffer woont en dat het recht van die plaats van toepassing is.⁷⁶

3.3.2.6 Nietigverklaring als schijnhuwelijk

Het spreekt vanzelf dat in voorkomende gevallen ook andere wegen gevolgd kunnen worden. Bijvoorbeeld: hoewel niet alle gedwongen huwelijken schijnhuwelijken zijn, gaat dat in een aantal gevallen wel op. Doet zich die situatie voor, dan kan het slachtoffer uiteraard het Openbaar Ministerie op de hoogte stellen en verzoeken om een procedure tot nietigverklaring te starten op grond van art. 1:71a BW.

3.3.3 Overige opmerkingen

3.3.3.1 Processuele onduidelijkheden

Bij het onderzoek valt op dat zich in een klein aantal procedures relatief veel onduidelijkheden voordoen. In het bijzonder kunnen genoemd worden de uiteenlopende verwijzingsregels die gehanteerd worden bij verzoeken tot nietigverklaring en het gegeven dat buitenlandse huwelijken die gesloten zijn in strijd met elementaire eisen als de vrije toestemming van partijen of het monogamiebeginsel, de ene keer niet erkend worden en de andere keer worden nietigverklaard.

Dit is, gezien de geringe frequentie waarmee deze betrekkelijk complexe problematiek in de rechtspraak en in de literatuur aan de orde komt, wellicht begrijpelijk maar het is wel van belang om het verschijnsel te signaleren. Het risico bestaat immers dat de advocaat van een verzoeker de ene procedure in gang zet (bijvoorbeeld een declaratoir verzoekt waarin vastgesteld wordt dat een buitenlands huwelijk in Nederland niet voor erkenning in aanmerking komt) terwijl de rechter van oordeel is dat een andere procedure gevolgd had moeten worden (bijvoorbeeld een procedure tot nietigverklaring), of dat de advocaat rekent op toepasselijkheid van rechtsstelsel A terwijl de rechter meent dat stelsel B toepasselijk is.

Wellicht kunnen sommige tekortkomingen van verzoekschriften door de rechter worden gepareerd door het vragen van nadere inlichtingen aan partijen of door de ambtshalve aanvulling van rechtsgronden, maar een verzoek tot nietigverklaring kan door de rechter niet worden "omgetoverd" tot een verzoek om een verklaring voor recht dat het huwelijk niet kan worden erkend⁷⁷ of andersom.

⁷⁵ Kamerstukken II, 26 608, nr. 3 (Memorie van Toelichting), p. 7.

⁷⁶ Zie bijvoorbeeld (over bevoegdheid) HR 7 december 2001, NJ 2002, 539, NIPR 2002, 35; zie ook J. Pontier, Feit en rechtsnorm: moeilijke gevallen van lokaliseren van de internationale onrechtmatige daad: Hoge Raad 12 oktober en 7 december 2001, in: NIPR 2002, p. 274-282.

⁷⁷ HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 6.

Het lijkt daarom verstandig voor advocaten om, zolang de rechtspraak hierover niet eenduidig is, in voorkomende gevallen beide verzoeken te doen, subsidiair aan elkaar.

Het belang van een zorgvuldige motivering van rechterlijke beslissingen spreekt vanzelf, maar mag wellicht in deze kwesties nog eens extra benadrukt worden. Beslissingen waarin geoordeeld wordt dat de omstandigheden van het geval "niet zijn aan te merken als een onaanvaardbare onrechtmatige bedreiging op grond waarvan nietigverklaring van het huwelijk tussen partijen als in strijd met de Nederlandse openbare orde zou kunnen worden uitgesproken",⁷⁸ zetten partijen op het verkeerde been en dragen er wellicht toe bij dat in cassatie over andere kwesties gevochten wordt dan over het probleem dat werkelijk aan de orde is.

3.3.3.2 *Ingrijpen door functionarissen of omstanders?*

Het lijkt niet uitgesloten dat overheidsfunctionarissen signalen krijgen dat er bij een recent gesloten of binnenkort te sluiten huwelijk dwang is of wordt uitgeoefend op een der partijen. Te denken valt aan de ambtenaar van de burgerlijke stand, aan de korpchef die een verklaring op grond van art. 1:44 lid 1 sub k BW afgeeft of aan diplomatieke of consulaire functionarissen aan wie gevraagd wordt een buitenlandse huwelijksakte te legaliseren. Wat kunnen zij ondernemen?

Stuiting van het huwelijk is, als wij het goed zien, niet mogelijk. Art. 1:50 BW bepaalt dat een huwelijk kan worden gestuit, wanneer partijen niet de vereisten in zich verenigen om een huwelijk aan te gaan, dan wel wanneer het om een schijnhuwelijk gaat. De kandidaten bij een gedwongen huwelijk kunnen zeer wel de vereisten in zich verenigen om een huwelijk aan te gaan. Stuiting kan wel plaatsvinden indien een of beide huwelijkskandidaten niet de vereiste minimumleeftijd bezitten en er geen ontheffing is verleend door de Minister van Justitie.

Indien aan de ambtenaar van de burgerlijke stand een der in de artikelen 31 tot en met 33, 41 en 42 omschreven huwelijksbeletselen bekend is, mag hij op grond van art. 1:57 BW niet aan een huwelijksaangifte of huwelijksvoltrekking meewerken. Dat op een van de partners dwang wordt uitgeoefend, behoort niet tot de hier genoemde huwelijksbeletselen. Niettemin kan (en moet) de ambtenaar van de burgerlijke stand weigeren om mee te werken aan een huwelijk waarvan hij weet dat het niet vrijwillig wordt aangegaan, en wel op grond van art. 1:18b lid 2 BW. Maar wat moet hij doen wanneer hij niet zeker weet, doch sterkere of minder sterke vermoedens heeft dat er dwang wordt uitgeoefend? Het zal moeilijk zijn om hierin een grens te bepalen. Het is ons niet bekend of ambtenaren van de burgerlijke stand in afzonderlijke gemeenten, via de Nevabs of anderszins hierover afspraken hebben gemaakt of beleid hebben ontwikkeld.

De korpchef die een verklaring op grond van art. 1:44 lid 1 sub k BW afgeeft, let op signalen die er op duiden dat er sprake is van een schijnhuwelijk. Het is ons niet bekend of de korpchefs tevens letten op signalen dat er dwang bij de huwelijksluiting wordt uitgeoefend en of zij dergelijke signalen doorgeven aan de ambtenaren van de burgerlijke stand.

Diplomatieke en consulaire ambtenaren aan wie legalisatie van buitenlandse documenten wordt verzocht, controleren de formele echtheid van die documenten. Tot voor kort werd in een vijftal landen, te weten Pakistan, India, Nigeria, Ghana en de Dominicaanse Republiek, tevens een inhoudelijk verificatie-onderzoek verricht naar het in de akte beschrevene.

---

⁷⁸ Hof 's-Hertogenbosch 24 september 1997, NIPR 1998, 274, voorafgaand aan HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 6.

De Raad van State heeft op 8 september 2004 twee uitspraken gewezen⁷⁹ waarbij bepaald is dat de legalisatie slechts kan strekken tot bevestiging van de formele echtheid van een document, niet tot het bieden van uitsluitend omtrent de juistheid van de inhoud ervan. Dit heeft er toe geleid dat het genoemde "probleemlandenbeleid" is stopgezet. Inhoudelijk onderzoek vindt daardoor niet meer plaats in het kader van de legalisatieprocedure. Indien in procedures onder Nederlands recht twijfel rijst over de juistheid van de inhoud van een document, kan echter, aldus de Raad van State, wel aan diplomatieke of consulaire ambtenaren worden verzocht de daarin vermelde feiten te doen verifiëren. Aan de hand van de uitkomsten van dat verificatieonderzoek kan door de Nederlandse instanties worden beoordeeld of het document zijn door de houder beoogde rol als bewijsstuk kan vervullen in de procedure waarvoor het als bewijsstuk nodig is. Het is ons niet bekend of er momenteel in dergelijke mogelijkheden tot inhoudelijke verificatie wordt voorzien en, zo ja, of daarbij ruimte is om op signalen te letten dat er bij de totstandkoming van een in het buitenland gesloten huwelijk dwang is uitgeoefend.

Indien blijkt dat bij de huwelijkssluiting in het buitenland dwang is uitgeoefend, hangt het van de internationaal privaatrechtelijke benadering van dergelijke gedwongen huwelijken af, of de autoriteiten er gevolg aan kunnen verbinden. Volgt men in het internationaal privaatrecht de weg van niet-erkenning van buitenlandse gedwongen huwelijken, dan kan, indien van dwang blijkt, geweigerd worden de akte in Nederland in te schrijven. Bij inschrijving in het GBA dient men in dat geval de betrokkenen als ongehuwd te beschouwen. Van belang is dat ook hier slechts zelden zekerheid zal bestaan over de uitoefening van dwang en dat er veel vaker twijfel over zal bestaan. Evenals bij de sluiting van huwelijken zal het ook dan moeilijk zijn om te bepalen wanneer een buitenlands huwelijk in Nederland moet worden erkend en wanneer niet. Volgt men de benadering waarbij een buitenlands gedwongen huwelijk, net als een in Nederland gesloten gedwongen huwelijk, als geldig doch vatbaar voor nietigverklaring wordt beschouwd, dan kan inschrijving in Nederland niet op die grond worden geweigerd.

Wordt na de huwelijkssluiting geconstateerd dat er dwang is uitgeoefend, dan kunnen alleen de huwelijkspartners zelf nietigverklaring in Nederland verzoeken. Is het huwelijk tevens een schijnhuwelijk, dan kan het Openbaar Ministerie nietigverklaring verzoeken op grond van art. 1:71a BW.

Of functionarissen dan wel particulieren die bemerken dat er dwang wordt uitgeoefend bij een huwelijk, andere hulpdiensten kunnen inschakelen, valt buiten het bestek van dit onderzoek. Ook de wijze waarop de hier genoemde functionarissen met elkaar kunnen communiceren en eventueel verdere actie kunnen ondernemen, komt hier niet nader aan de orde. Het lijkt nuttig om eventuele mogelijkheden daartoe nader te (doen) onderzoeken.

---

⁷⁹ Afd. Bestuursrechtspraak Raad van State 8 september 2004, nr. 200303055/1, www.rechtspraak.nl LJN AQ9959 en Afd. Bestuursrechtspraak Raad van State 8 september 2004, nr. 200304168/1, AB 2004, 329, www.rechtspraak.nl AQ9960.

HOOFDSTUK 4 STRAFRECHT

4.1 Inleiding

Het Nederlandse strafrecht kent geen bepaling die zich specifiek richt tegen het uitoefenen van dwang bij het aangaan van een huwelijk. De vraag rijst dan ook of er, indien er bij huwelijksluiting dwang wordt uitgeoefend, in beginsel steeds strafvervolging kan plaatsvinden op grond van meer algemene bepalingen. Deze vraag willen wij in § 4.2 behandelen. In § 4.3 willen wij aandacht besteden aan enige bepalingen die in § 4.2 niet aan de orde komen maar waarvan wel bekend is of te verwachten valt dat zij regelmatig voorkomen in relatie tot gedwongen huwelijken. In § 4.4 wordt achtereenvolgens kort ingegaan op kwesties met betrekking tot de toepasselijkheid van de Nederlandse strafwet op delicten in het buitenland gepleegd (§ 4.4.1), tot deelnemingsvormen (§ 4.4.2) en bewijs (§ 4.4.3).

4.2 Is ieder die een ander tot een huwelijk dwingt, strafbaar?

Het tweede boek, titel XVIII (Misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid) van het Wetboek van Strafrecht bevat een aantal bepalingen waarbij verschillende vormen van dwang en bedreiging strafbaar worden gesteld.

De meest algemene bepaling is art. 284 Sr., waarin dwang in algemene termen strafbaar wordt gesteld:

"1. Met gevangenisstraf van ten hoogste negen maanden of geldboete van de derde categorie wordt gestraft:

1e. hij die een ander door geweld of enige andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of enige andere feitelijkheid, gericht hetzij tegen die ander hetzij tegen derden, wederrechtelijk dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden;

2e. hij die een ander door bedreiging met smaad of smaadschrift dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden.

2. In het geval onder 2e omschreven wordt het misdrijf niet vervolgd dan op klacht van hem tegen wie het gepleegd is".

Art. 285 Sr. stelt een zwaardere straf (twee jaar) op bedreiging indien er gedreigd wordt met één van een aantal specifieke misdrijven, waaronder openlijk geweld met verenigde krachten tegen personen of goederen, verkrachting, feitelijke aanranding van de eerbaarheid, enig misdrijf tegen het leven gericht, gijzeling, zware mishandeling en brandstichting. Dat hiermee gepoogd wordt het slachtoffer ergens toe te dwingen is niet vereist. Geschiedt de dreiging schriftelijk en "onder een bepaalde voorwaarde" (dus wordt er, schriftelijk, wel dwang uitgeoefend), dan is het strafmaximum vier jaar.

Art. 285a Sr. bepaalt:

"Hij die opzettelijk mondeling, door gebaren, bij geschrift of afbeelding zich jegens een persoon uit, kennelijk om diens vrijheid om naar waarheid of geweten ten overstaan van een rechter of ambtenaar een verklaring af te leggen te beïnvloeden, terwijl hij weet of ernstige reden heeft te vermoeden dat die verklaring zal worden afgelegd, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie".

Art. 285b Sr. stelt belaging (stalking) strafbaar:

1. Hij die wederrechtelijk stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op eens anders persoonlijke levenssfeer met het oogmerk die ander te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden dan wel vrees aan te jagen wordt, als schuldig aan belaging, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of een geldboete van de vierde categorie.

2. Vervolging vindt niet plaats dan op klacht van hem tegen wie het misdrijf is begaan.

Art. 285a Sr. is primair geschreven om het beïnvloeden van getuigen strafbaar te stellen, maar laat zich toepassen op iedere situatie waarin getracht wordt om een persoon te beïnvloeden in de verklaring die zij of hij aflegt ten overstaan van een rechter of ambtenaar, en daaronder kan ook de ambtenaar van de burgerlijke stand begrepen worden.

Stelt men zich een gedwongen huwelijk voor, dan zal men vaak primair denken aan de huwelijken waarbij het slachtoffer door uitoefening van geweld of door bedreiging tot instemming met het huwelijk wordt gedwongen. Op die situaties lijken de hier genoemde bepalingen in het bijzonder van toepassing. Afhankelijk van de precieze vorm van geweld, bedreiging, beïnvloeding of inbreuk op de persoonlijke levenssfeer kan de ene of de andere bepaling worden gehanteerd. Art. 285b Sr. is in 2000 in het Wetboek van Strafrecht opgenomen met als doel, een handvat te bieden voor strafrechtelijke vervolging van personen die (veelal ook in de autochtone Nederlandse cultuur) hun slachtoffer willen dwingen een relatie aan te gaan of, vaker wellicht, een beëindigde relatie voort te zetten.

De bepalingen lijken zowel toepasbaar indien de dwang wordt uitgeoefend door derden als door de beoogde huwelijkskandidaat zelf.

Voor de toepassing van art. 285 Sr. is niet vereist dat er dwang is uitgeoefend, maar bij die bepaling gaat het om bedreiging met ernstige misdrijven. Bij de andere bepalingen moet bewezen worden dat de dader dwang heeft uitgeoefend. Dat kan op de volgende problemen stuiten:

a. Uit het antropologisch onderzoek is gebleken dat het regelmatig voorkomt dat "slachtoffers" geen nee durven te zeggen. Indien zij dat niet durven nádat er bedreigingen zijn geuit of dwang is uitgeoefend, kunnen de bovengenoemde bepalingen van toepassing zijn. Heeft er echter geen bedreiging of dwang plaatsgevonden maar durft de betrokkene geen "nee" te zeggen uit het enkele ontzag voor haar of zijn ouders, dan zijn de hier genoemde bepalingen niet van toepassing. Dat is echter terecht.

b. Indien er wel dwang en/of bedreiging heeft plaatsgevonden, zal dat vaak moeilijk of niet te bewijzen zijn omdat het in de privésfeer heeft plaatsgevonden en omdat dwang en bedreiging bovendien niet alleen afhankelijk zijn van wát er gezegd en gedaan is, maar sterk medebepaald worden door hóe dat gezegd en gedaan is. Intonatie, oogopslag, stilte e.d. kunnen elementen zijn die in een getuigenverklaring niet precies worden weergegeven maar wel de dreiging medebepalen.

Aan dit bewijsprobleem zal moeilijk of niet te ontkomen zijn. Zou men minder zwaar aan de bewijslast tillen, dan zou het risico bestaan van veroordeling van onschuldigen, vooral wanneer slachtoffers gemeend hebben dat zij onder druk werden gezet maar in werkelijkheid zelf onvoldoende weerstand hebben geboden.

Aan de bewijsmoeilijkheid is in zekere zin tegemoetgekomen doordat de middelen van de dwang ruim zijn geformuleerd. In art. 284 Sr. is als middel van dwang geformuleerd (bedreiging met) "geweld of enige andere feitelijkheid". Onder "andere feitelijkheid" moeten worden verstaan alle handelingen die niet onder geweld vallen, maar die anderzijds niet uitsluitend bestaan in het uitspreken van woorden.⁸⁰ Een ruimere omschrijving lijkt vrijwel niet denkbaar. In art. 285a Sr. is geen sprake van dwang maar van "beïnvloeding van de vrijheid", en die beïnvloeding is strafbaar indien men haar pleegt "mondeling, door gebaren, bij geschrift of afbeelding". Ook deze omschrijving is ruim.

Bij kinderhuwelijken kan er sprake zijn van dwang en/of bedreiging, en daarmee van toepasselijkheid van de hier genoemde strafbepalingen, maar noodzakelijk is dat niet. Wij hebben eerder besloten om kinderhuwelijken gelijk te stellen met gedwongen huwelijken, ook wanneer het betrokken kind zich niet tegen het huwelijk heeft verzet. Is er geen verzet, dan zal er vaak ook geen sprake zijn van delicten als mishandeling en wederrechtelijke vrijheidsberoving. Wel zou men de toepasselijkheid kunnen overwegen van art. 255 Sr, waarin strafbaar gesteld wordt het in een hulpeloze toestand brengen of laten van iemand tot wiens onderhoud, verpleging of verzorging men krachtens wet of overeenkomst verplicht is.

---

⁸⁰ Noyon, Langemeijer, Rummelink, Wetboek van Strafrecht (losbladig), art. 284 aant. 3.

Het lijkt echter twijfelachtig om te moeten discussiëren of een kind dat aan een bepaalde huwelijkspartner wordt overgedragen, daarmee in een hulpeloze toestand komt te verkeren. Vooral wanneer "hulpeloze toestand" betekent: het ontbreken van onderhoud, verpleging en verzorging, lijkt deze bepaling niet van toepassing indien de huwelijkspartner de verzorging van zijn nieuwe echtgenoot ter hand neemt. Overigens is deze kwestie van beperkte betekenis: omdat het om huwelijken gaat waaraan de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand geen medewerking zal verlenen gezien de leeftijd van het kind (verleent hij die medewerking wel, dan hoeft de strafbaarheid niet te worden onderzocht), zal het gaan om huwelijken die in het buitenland gesloten worden. Vinden ook de belangrijkste door de ouders verrichte handelingen in het buitenland plaats, dan is er, rekening houdend met de artt. 2-8 Sr., vermoedelijk geen strafbaarheid in Nederland (zie nader § 4.4.1).

Geeft een persoon zich valselijk uit voor een van de huwelijkskandidaten zonder dat die laatste daarmee heeft ingestemd, dan zijn de artt. 284, 285 en 285a Sr. vermoedelijk niet van toepassing. Wel zal er, indien het huwelijk in Nederland wordt aangegaan, waarschijnlijk sprake zijn van een van de misdrijven van titel XII, Valsheid in geschriften. Van toepassing kunnen zijn: art. 225 Sr. (valsheid in geschrift: het valselijk opmaken of vervalsen van een geschrift dat bestemd is om tot bewijs van enig feit te dienen, met het oogmerk om het als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken; maximumstraf 6 jaar) of art. 226 Sr. (valsheid in geschrift, gepleegd in o.m. authentieke akten: maximumstraf 7 jaar), maar men kan twijfels hebben over de vraag of het wel de "valse" huwelijkskandidaat is die de valsheid in geschrift pleegt; wellicht is er sprake van doen plegen. Art. 227 Sr. lijkt echter meer op de hier aan de orde zijnde situatie toegesneden: in dit artikel wordt strafbaar gesteld (maximum: 6 jaar) het in een authentieke akte doen opnemen van een valse opgave aangaande een feit van welks waarheid de akte moet doen blijken, met het oogmerk om die akte te gebruiken of door anderen te doen gebruiken als ware zijn opgave in overeenstemming met de waarheid.

4.3 Overige delicten in relatie tot gedwongen huwelijken

Dwang kan in het bijzonder worden uitgeoefend door geweld en door bedreiging met geweld. Geweld kan ook strafbaar zijn wanneer het niet in relatie tot dwang wordt uitgeoefend. Uit het antropologisch onderzoek blijkt dat dwang veelal verbaal wordt uitgeoefend, maar ook feitelijk geweld komt voor. Te denken valt aan *mishandeling* (artt. 300 Sr. e.v.; strafmaximum twee jaar, gekwalificeerde vormen oplopend tot 12 jaar voor zware mishandeling in art. 303 Sr, alle vormen met een derde te verhogen indien gepleegd tegen o.m. zijn echtgenoot of kind), *wederrechtelijke vrijheidsberoving* (art. 282; strafmaximum acht jaar, bij zwaar lichamelijk letsel negen jaar, bij overlijden twaalf jaar; ook omvattende het opzettelijk een plaats verschaffen tot wederrechtelijke vrijheidsberoving) en voorts aan *verkrachting* (art. 242; strafmaximum twaalf jaar) of *andere zedenmisdrijven* (Titel XIV, verschillende strafmaxima). Wordt de dwang door meer personen gezamenlijk uitgeoefend, dan kan ook art. 283 Sr. van belang zijn: "hij aan wiens schuld te wijten is dat iemand wederrechtelijk van de vrijheid beroofd wordt of beroofd blijft" wordt gestraft met maximaal drie maanden, bij zwaar letsel negen maanden, bij overlijden een jaar.

Deze (en mogelijk andere) delicten kunnen aan de orde komen voorafgaand aan de huwelijksluiting bij het uitoefenen van dwang op het slachtoffer om aan het huwelijk mee te werken. Zij kunnen echter ook een rol spelen na de huwelijksluiting.

Hoewel wij geen concrete gegevens hebben over het verloop van gedwongen huwelijken na de huwelijkssluiting, valt te verwachten dat er in een aantal gevallen na de gedwongen sluiting van het huwelijk ook gedwongen seksueel contact zal zijn (verkrachting en andere zedenmisdrijven); voorts dat het aantal gevallen van mishandeling en ander huiselijk geweld niet lager zal zijn dan bij andere huwelijken; en ten slotte dat, indien het slachtoffer aan de huwelijkssituatie wenst te ontkomen, de dader wellicht (opnieuw) zijn toevlucht zal nemen tot vrijheidsberoving.

Op enkele van deze delicten willen wij hier nader ingaan, namelijk op vrijheidsberoving en het daarmee samenhangende delict schaking (2.1), op de zedendelicten (2.2, mede in verband met minderjarigenbescherming en kinderhuwelijken) en op delicten die een rol kunnen spelen in relatie tot mensenhandel.

4.3.1 Vrijheidsberoving, schaking

Voorafgaand aan art. 282 Sr. is art. 281 Sr. (schaking) opgenomen:

"1. Als schuldig aan schaking wordt gestraft:

a. met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie, hij die een minderjarige vrouw, zonder de wil van haar ouders of voogden doch met haar toestemming, wegvoert, met het oogmerk om zich haar bezit in of buiten echt te verzekeren;

b. met gevangenisstraf van ten hoogste negen jaren of geldboete van de vijfde categorie, hij die een vrouw door list, geweld of bedreiging met geweld wegvoert, met het oogmerk om zich haar bezit in of buiten echt te verzekeren.

2. Geen vervolging heeft plaats dan op klacht.

3. De klacht geschiedt:

a. indien de vrouw tijdens de wegvoering minderjarig is, hetzij door haarzelf, hetzij door iemand wiens toestemming zij tot het aangaan van een huwelijk behoeft;

b. indien zij tijdens de wegvoering meerderjarig is, hetzij door haarzelf, hetzij door haar echtgenoot.

4. Indien de schaker met de weggevoerde een huwelijk heeft gesloten, heeft geen veroordeling plaats, dan nadat de nietigheid van het huwelijk is uitgesproken."

In twee arresten van de Hoge Raad uit 1990 kwam de betekenis van art. 281 Sr. aan de orde. In het eerste van deze arresten ging het om de vraag of een beweerde schaking die als onmiddellijk doel niet geslachtsgemeenschap heeft maar een huwelijk, onder art. 281 Sr. valt. De Hoge Raad overwoog:⁸¹

"5.1. Een voorstel uit de Tweede Kamer om de in het oorspronkelijk regeringsontwerp voor het huidige art. 281 Sr voorkomende woorden "met het oogmerk om zich haar bezit in of buiten echt te verzekeren" te vervangen door de ruimere term "tot het plegen van ontuchtige handelingen of het aangaan van een huwelijk" is door de regering niet overgenomen. Het enkele door list, geweld of bedreiging met geweld, wegvoeren ener vrouw ten einde te bereiken dat men met haar in het huwelijk kan treden heeft de wetgever mitsdien - onverminderd de strafbaarheid van daarmee gepaard gaande wederrechtelijke vrijheidsberoving - niet als schaking strafbaar willen stellen.

5.2. Blijkens het verband waarin zij zijn gebezigd drukken de woorden "met het oogmerk om zich haar bezit (...) te verzekeren" in art. 281 eerste lid Sr het vereiste uit dat de dader heeft gehandeld met als naaste doel het met de weggevoerde vrouw hebben van vleselijke gemeenschap."

In het tweede arrest kwam in het aangevoerde slechts aan de orde of de uitgevoerde plechtigheid volgens de Syrisch-Orthodoxe ritus tot een huwelijk had geleid in de zin van art. 281 lid 4 Sr. (quod non, aldus de HR). In zijn conclusie voorafgaand aan dit arrest betoogde de Advocaat-Generaal dat het ook hier ging om een man die de beweerde schaking had gepleegd met als naaste doel een huwelijk aan te gaan, niet om geslachtsverkeer te hebben. Hij meende echter dat ook in dat geval aan de delictomschrijving van art. 281 Sr. voldaan is.

⁸¹ HR 27 februari 1990, NJ 1991, 109.

Dat de Hoge Raad hier niet op inging, was voor de bewerker van de NJ reden om te concluderen dat de Hoge Raad "om" was en dat de woorden "met het oogmerk om zich haar bezit in of buiten echt te verzekeren" in art. 281 Sr. niet slechts zien "op het oogmerk met de weggevoerde vrouw sexuele gemeenschap te hebben, maar ook op het oogmerk met de weggevoerde vrouw te huwen".⁸² Of dat terecht is, mag in het midden blijven. Met de annotator kan men instemmen dat het doel van de schaking niet het "bezit" óf het huwelijk geweest zal zijn, maar het "bezit in echt".

Art. 281 lid 4 Sr. bepaalt, dat geen veroordeling plaats heeft wanneer de schaker met het slachtoffer is getrouwd, tenzij de nietigheid - bedoeld zal zijn: de nietigverklaring - van het huwelijk is uitgesproken. Nietigverklaring komt weinig voor, zodat, áls eenmaal een huwelijk tot stand is gekomen, de dader niet vaak op grond van art. 281 Sr. zal kunnen worden veroordeeld. Wel zal in dat geval art. 282 Sr. (wederrechtelijke vrijheidsberoving) van toepassing zijn. Gaat het om een minderjarige die geschaakt is zonder toestemming van de ouders, dan komt vermoedelijk ook art. 279 Sr. (onttrekking aan het wettig gezag) voor toepassing in aanmerking. Om aan de dader zoveel mogelijk duidelijk te laten zijn waarom zijn gedrag niet wordt geaccepteerd, lijkt het echter aan te bevelen om art. 281 Sr. toe te passen waar mogelijk en pas als dat niet kan, zijn toevlucht te nemen tot art. 282 Sr.

Men zal zich wellicht afvragen of art. 281 lid 4 Sr. niet een reden is om aan in het buitenland gesloten gedwongen huwelijken erkenning te onthouden, in plaats van ze te erkennen en voor nietigverklaring vatbaar te doen zijn. Dit lijkt echter geen juiste oplossing. Niet alleen zou dan de oplossing voor alle gevallen van gedwongen huwelijken worden aangepast aan het beperkte aantal gevallen waarin sprake is van schaking, maar ook los daarvan lijkt het beter om de leden 3 en 4 van art. 281 Sr. te heroverwegen. Zowel lid 3, waarin bepaald is dat art. 281 Sr. een klachtdelict is, als lid 4 lijken er op gericht de dader niet te vervolgen wanneer daarmee op een ongewenste wijze in de privésfeer van het slachtoffer zou worden ingegrepen. Beide bepalingen kunnen als nadeel hebben dat het slachtoffer actie tegen de dader moet ondernemen - door een klacht in te dienen respectievelijk door nietigverklaring van het huwelijk te verzoeken - en dat daartegen belemmeringen kunnen bestaan wanneer hetzij de dader of anderen uit de omgeving van het slachtoffer druk op haar uitoefenen. Te overwegen vallen de volgende mogelijkheden:

- schrapping van lid 3, in het vertrouwen dat lid 4 voldoende bescherming geeft aan de privésfeer van het slachtoffer;
- schrapping van lid 4, in het vertrouwen dat lid 3 voldoende bescherming geeft aan de privésfeer van het slachtoffer;
- schrapping van lid 3 en lid 4, in het vertrouwen dat een goed vervolgingsbeleid voldoende bescherming geeft aan de privésfeer van het slachtoffer;
- aanpassing van lid 4 in die zin, dat na sluiting van een huwelijk geen veroordeling plaatsheeft, dan nadat de nietigverklaring van het huwelijk is uitgesproken of het huwelijk ontbonden is;
- schrapping van lid 4 en beperking van het klachtrecht van lid 3 in die zin, dat het klachtrecht gedurende het huwelijk tussen dader en slachtoffer beperkt blijft tot de vrouw of, zolang zij geen achttien jaar is, tot de vrouw en degene wiens toestemming zij voor het aangaan van een huwelijk behoeft indien het huwelijk niet gesloten zou zijn, en dat er na nietigverklaring of ontbinding geen sprake meer is van een klachtdelict.

---

⁸² HR 2 juli 1990, NJ 1991, 110.

In de discussie over het voortbestaan als klachtdelict valt te onderzoeken of bij het schrappen van de woorden "buiten echt" in art. 242 Sr. (verkrachting) overwogen is om van verkrachting binnen het huwelijk een klachtdelict te maken en waarom er toen voor gekozen is om dat niet te doen. Ook valt eventueel te denken aan de mogelijkheid om van art. 281 Sr. - al dan niet in een beperkt aantal gevallen - een "negatief klachtdelict" te maken: ambtshalve vervolging is mogelijk, tenzij het slachtoffer een verzoek tot niet-vervolging heeft ingediend. Of dit binnen het Nederlandse strafrecht zou passen, kunnen wij niet beoordelen. Ook kunnen wij niet beoordelen op welke wijze het slachtoffer bij een dergelijke oplossing onder druk kan komen te staan vanuit haar omgeving om een verzoek tot niet-vervolging in te dienen. Indien dat gebeurt, is dat voor haar wellicht een nog zwaardere belasting dan de keuze tussen wel of niet een klacht indienen, zoals die zich nu kan voordoen.

Meer in het algemeen geldt, dat men zich bij heroverweging van de leden 3 en 4 bewust dient te zijn van mogelijke gevolgen die een wijziging van deze leden kan hebben voor het slachtoffer. Zo valt te onderzoeken of niet gevreesd moet worden dat de te kiezen variant negatief zal uitwerken doordat het slachtoffer tijdelijk of blijvend kan worden weerhouden van een echtscheiding teneinde strafvervolging van de dader te voorkomen.

Tot slot zij opgemerkt dat de belasting die er voor het slachtoffer van uit kan gaan wanneer zij moet beslissen om een klacht in te dienen of een verzoek tot niet-vervolging in te dienen, wellicht verminderd kan worden indien voor alle betrokkenen duidelijk is dat het Openbaar Ministerie, indien vervolging wegens schaking niet mogelijk is, ambtshalve een vervolging zal instellen wegens vrijheidsberoving wanneer aan de delictsomschrijving van art. 282 Sr. is voldaan. Een duidelijk vervolgingsbeleid en een goede communicatie daarover kunnen wellicht van groot belang zijn.

4.3.2 Zedendelicten

Zoals eerder opgemerkt kan verkrachting of ander seksueel geweld een middel zijn om een slachtoffer tot het aangaan van een huwelijk te dwingen, maar omdat de huwelijkspartner van het slachtoffer er veelal vanuit zal gaan dat hij na de huwelijkssluiting een "recht" op seksueel verkeer heeft, kunnen de zedendelicten ook dan een rol blijven (of gaan) spelen.

Is het slachtoffer volwassen, dan zal veelal sprake zijn van verkrachting en/of aanranding (artt. 243 Sr. resp. 246 Sr.). Daarbij is vereist dat er dwang heeft plaatsgevonden.

Is het slachtoffer een minderjarige, dan verdienen vooral de volgende bepalingen aandacht:

1. Art. 244 Sr.: seksueel binnendringen, slachtoffer jonger dan twaalf jaar, geen dwang vereist; strafmaximum twaalf jaar;
2. Art. 245 Sr.: als art. 244 Sr., maar bij een slachtoffer tussen twaalf en zestien jaar en alleen indien buiten echt gepleegd; strafmaximum acht jaar;
3. Art. 247 Sr.: ontucht met, onder meer, een persoon beneden de zestien jaar, doch alleen buiten echt; strafmaximum zes jaar;
4. Art. 248a Sr.: ontucht met minderjarige, waarbij vereist is dat er sprake is van "giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding"; strafmaximum vier jaar;
5. Art. 249 Sr.: ontucht met, onder meer, een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige; strafmaximum zes jaar;
6. Art. 250 Sr.: het teweegbrengen of bevorderen van ontucht van een minderjarige; strafmaximum drie jaar, maar vier jaar indien de minderjarige een eigen kind is, dan wel een stiefkind of pleegkind, een pupil of een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige of zijn minderjarige bediende of ondergeschikte.

Voorzover ons bekend, is, hoe jong kinderhuwelijken ook worden gesloten, de leeftijd van de jongste partner toch veelal boven de twaalf jaar. Dat betekent dat vervolging van de partner van de minderjarige op grond van art. 245 veelal niet mogelijk is in verband met het vereiste dat het feit "buiten echt" heeft plaatsgevonden. Ook art. 247 Sr. (ontucht met een persoon beneden de zestien jaar) geldt alleen indien het feit buiten echt plaatsvindt. In de artt. 248a en 249 Sr. zijn de woorden "buiten echt" niet opgenomen omdat naar Nederlands recht een huwelijk leidt tot meerderjarigheid, zodat er geen sprake kan zijn van ontucht met een minderjarige binnen huwelijk.

Art. 250 Sr. lijkt een mogelijkheid te bieden tot strafrechtelijke vervolging van ouders die hun minderjarige kind ten huwelijk geven, maar, op grond van het bepaalde onder lid 1 sub b, ook aan anderen die opzettelijk aan een kinderhuwelijk meewerken. Zij kunnen er immers vanuit gaan dat er na het huwelijk seksueel verkeer zal plaatsvinden. De term "minderjarigheid" is hier geen obstakel voor strafrechtelijke vervolging, omdat het feit plaatsvindt voorafgaand aan het huwelijk, dus als de betrokkene nog minderjarig is. Blijkens de artt. 245, 248a en 249 Sr. heeft de wetgever echter niet gewild dat vrijwillig seksueel verkeer van een persoon boven twaalf jaar binnen echt strafbaar is, en het lijkt daarom te verdedigen dat er in dit geval geen sprake is van ontucht. Mocht men wel menen dat er sprake is van ontucht, dan zou dat bovendien tot consequentie hebben dat ouders die toestaan dat hun minderjarige kind een huwelijk aangaat dat naar Nederlands recht aanvaardbaar wordt geacht (hetzij in overeenstemming met art. 1:31 leden 2 en 3 BW, hetzij in overeenstemming met de artt. 2 en 3 WCH, hetzij een in het buitenland gesloten huwelijk dat in Nederland wordt erkend en niet voor vernietiging vatbaar is) eveneens strafbaar zouden zijn op grond van art. 250 Sr.

De conclusie is, dat bij kinderhuwelijken waarbij geen dwang plaatsvindt, ook geen basis voor strafbaarheid van de partner of van de ouders gevonden kan worden in titel XIV van boek 2 Sr. Dit laat uiteraard onverlet dat er strafbare feiten gepleegd kunnen zijn wanneer er wel dwang plaatsvindt of dat de partner strafbaar kan zijn wanneer er voor of na de sluiting van het huwelijk onvrijwillig seksueel verkeer plaatsvindt.

4.3.3 Delicten in relatie tot mensenhandel

Tot voor kort werd mensenhandel strafbaar gesteld in art. 250a Sr. Recent is dit artikel afgeschaft en vervangen door het uitgebreidere art. 273a Sr. Art. 273a Sr. maakt deel uit van de Wet van 9 december 2004 tot uitvoering van internationale regelgeving ter bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel, waarin een aantal internationale verdragen, enkele Europese kaderbesluiten en een Europese richtlijn geïmplementeerd zijn.⁸³

---

⁸³ Te weten: het op 25 mei 2000 te New York totstandgekomen Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, prostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind (Trb. 2001, 63), het op 15 november 2000 te New York totstandgekomen Verdrag tegen transnationale georganiseerde misdaad (Trb. 2001, 68), het op 15 november 2000 te New York totstandgekomen Protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, tot aanvulling van het Verdrag tegen transnationale georganiseerde misdaad (Trb. 2001, 69), het op 15 november 2000 te New York totstandgekomen Protocol tegen de smokkel van migranten over land, over de zee en in de lucht, tot aanvulling van het Verdrag tegen transnationale georganiseerde misdaad (Trb. 2001, 70), het op 19 juli 2002 te Brussel totstandgekomen kaderbesluit van de Raad inzake bestrijding van mensenhandel (PbEG L 203), de op 28 november 2002 te Brussel totstandgekomen richtlijn van de Raad tot omschrijving van de hulp bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf (PbEG L 328), het op 28 november 2002 te Brussel totstandgekomen kaderbesluit van de Raad tot versterking van het strafrechtelijk kader voor de bestrijding van de hulp bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf (PbEG L 328) en het op 22 december 2003 te Brussel totstandgekomen kaderbesluit van de Raad ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie (PbEG 2004 L 13).

Art. 273a Sr. heeft een beduidend grotere reikwijdte dan art. 250a Sr. had. Art. 250a Sr. zag slechts op mensenhandel in het kader van de prostitutie, terwijl in art. 273a Sr. ook strafbaar wordt gesteld de handel in mensen ten behoeve van uitbuiting, de verwijdering van organen van het slachtoffer of het beschikbaar stellen van organen door het slachtoffer, of het verrichten van arbeid of diensten door het slachtoffer. Uitbuiting omvat ten minste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken (art. 273a lid 2 Sr.).

Met dit laatste wordt mede invulling gegeven aan art. 1 sub c van het Aanvullend Verdrag tot afschaffing van slavernij, slavenhandel en met slavernij vergelijkbare praktijken.⁸⁴ Hierin wordt onder de met slavernij vergelijkbare praktijken gerekend:

(c) Any institution or practice whereby:

(i) A woman, without the right to refuse, is promised or given in marriage on payment of a consideration in money or in kind to her parents, guardian, family or any other person or group; or

(ii) The husband of a woman, his family, or his clan, has the right to transfer her to another person for value received or otherwise; or

(iii) A woman on the death of her husband is liable to be inherited by another person.

Aldus komt gedwongen uithuwelijking onder art. 273a Sr. te vallen, echter in beginsel alleen indien degene die de vrouw uithuwelijkt, daarvoor een wederprestatie in geld of in natura ontvangt.

Het lijkt wenselijk om met vervolging op grond van deze bepaling voorzichtigheid te betrachten. Worden financiële of andere prestaties geleverd, dan kunnen die al snel als betaling worden aangemerkt terwijl ze, zeker wanneer ze gering van omvang zijn, wellicht niet zo zijn bedoeld of ervaren. Vervolging op grond van het algemene artikel inzake dwang, art. 284 Sr., of op grond van onomstreden strafbepalingen als mishandeling, zal dan wellicht door betrokkenen en hun omgeving beter begrepen worden als signaal van de onaanvaardbaarheid van gedwongen huwelijken dan de inzet van een zware delictsomschrijving als mensenhandel.

4.4 Overige kwesties

4.4.1 Strafbaarheid van feiten in het buitenland gepleegd

Op grond van de artt. 2 en 3 Sr. is de Nederlandse strafwet toepasselijk op ieder die zich in Nederland aan een strafbaar feit schuldig maakt, of buiten Nederland aan boord van een Nederlands vaartuig of luchtvaartuig. Feiten die buiten Nederland zijn gepleegd, worden in Nederland dus niet vervolgd, behalve wanneer het gaat om feiten waarvan in de artt. 4 tot en met 7 Sr. bepaald is dat de Nederlandse strafwet er op toepasselijk is. Voor ons onderzoek zijn alleen de artt. 5 en 5a van belang. Op grond van deze artikelen is de Nederlandse strafwet toepasselijk op

- de Nederlander die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een feit dat door de Nederlandse strafwet als misdrijf wordt beschouwd en waarop door de wet van het land waar het begaan is, straf is gesteld (art. 5 lid 1 sub 2);

- de Nederlander die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een der misdrijven van de artt. 240b tot en met 250 (zedemisdrijven) of art. 273a (mensenhandel), voorzover begaan tegen een persoon die de leeftijd van achttien jaar niet bereikt heeft (art. 5 lid 1 sub 3);

- de vreemdeling die in Nederland een vaste woon- of verblijfplaats heeft en die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een der misdrijven van de artt. 240b tot en met 250 (zedemisdrijven) of art. 273a (mensenhandel), voorzover begaan tegen een persoon die de leeftijd van achttien jaar niet bereikt heeft (art. 5a lid 1);

---

⁸⁴ Genève, 7 september 1956, Trb. 1957, 118.

Opmerkelijk is, dat vreemdelingen die in Nederland een vaste woon- of verblijfplaats hebben, niet op dezelfde wijze als Nederlanders in Nederland kunnen worden vervolgd voor een feit dat zij buiten Nederland hebben begaan wanneer dat feit in Nederland een misdrijf is en in het land van plegen strafbaar is gesteld. Het is ons niet bekend of hier in het verleden uitdrukkelijk voor is gekozen of dat er door de wetgever nooit over is nagedacht. Voor gedwongen huwelijken brengt het mee dat gevallen van, onder meer, ontvoering, mishandeling en bedreiging die door in Nederland wonende vreemdelingen in het land van herkomst zijn gepleegd, niet in Nederland vervolgd kunnen worden.

Overigens behoeft de plaats waar een strafbaar feit gepleegd wordt, uiteraard niet dezelfde plaats te zijn waar het huwelijk plaatsvindt. De feiten voorafgaand aan een huwelijk in het buitenland, kunnen in Nederland gepleegd zijn of omgekeerd.

4.4.2 Deelnemingsvormen

Dwang bij huwelijkssluiting wordt niet altijd uitgeoefend door één persoon. Vaak zijn er verschillende familieleden bij betrokken. Het zou te ver voeren om hier voor de verschillende delicten te bespreken welke deelnemingsvormen in welke typen van casusposities een rol kunnen spelen. Er zij slechts in algemene termen op gewezen dat er bij de vervolging problemen kunnen rijzen wanneer er meer personen bij de uitoefening van de dwang betrokken zijn. Vaststelling van ieders aandeel en beantwoording van de vraag welke delictsbestanddelen door welke persoon vervuld zijn en welke deelnemingsvormen ten laste gelegd moeten of kunnen worden zal in veel gevallen niet gemakkelijk zijn. Extra complicaties kunnen optreden wanneer feiten gedeeltelijk in Nederland en gedeeltelijk in het buitenland zijn gepleegd.

4.4.3 Bewijsproblematiek

Het leveren van bewijs van dwang bij de sluiting van een huwelijk zal in veel gevallen moeilijk zijn. Wij hebben dat bij de bespreking van de artt. 284 Sr. e.v. (hierboven, § 2) al geconstateerd. De hierboven gedane constatering over de strafbaarheid van feiten die in het buitenland zijn gepleegd en over de complicaties die kunnen optreden wanneer een feit is gepleegd door meer dan één persoon, voegen daar het nodige aan toe.

De vraag is gesteld of de zwaarte van het bewijs kan worden verlicht. Zeker bij gebrek aan rechtspraak is die vraag moeilijk te beantwoorden. Op het eerste gezicht zien wij echter weinig of geen mogelijkheden. Zoals bij de bespreking van de artt. 284 Sr. e.v. al is geconstateerd, zijn die bepalingen al ruim geformuleerd. De mogelijkheden die er bestaan binnen het beginsel dat het strafrecht zo scherp en duidelijk mogelijk de strafbaarheid moet formuleren, lijken grotendeels benut. Ook in het recent ingevoerde art. 273a lijkt de wetgever het mogelijke te hebben gedaan om, met inachtneming van de eisen van het strafrecht, de bewijslast zo licht mogelijk te houden. Dat blijkt uit het gebruik, naast "dwang" van begrippen als "een ander dwingen of bewegen" (lid 1 sub 4) of "een ander ertoe brengen" (lid 1 sub 3), maar bijvoorbeeld ook uit de catalogus van dwangmiddelen uit lid 1 sub 1.

HOOFDSTUK 5 VREEMDELINGENRECHT

5.1 Inleiding

Omdat bij een gedwongen huwelijk vaak minstens een van de huwelijkspartners van niet-Nederlandse afkomst is, zijn er aan dergelijke huwelijken vaak vreemdelingenrechtelijke aspecten verbonden. In dit hoofdstuk worden de volgende vragen besproken.

In § 5.2 komt aan de orde wat de vreemdelingenrechtelijke positie is voor het slachtoffer van een gedwongen huwelijk dat op grond van het huwelijk een afhankelijke verblijfstitel verwerft en vervolgens binnen drie jaar de relatie verbreekt. Onderzocht zal worden of er gronden zijn voor toepassing van het TBV Rechtspositie Vrouwen in het Vreemdelingenbeleid, en welke problemen er bij die toepassing kunnen rijzen. Voorts zal de vraag gesteld worden of er behoefte kan zijn aan een tijdelijk verblijfsrecht op overeenkomstige wijze als in de zogenaamde B9-procedure is geregeld voor slachtoffers en getuigen van mensenhandel.

In § 5.3 wordt de verblijfsrechtelijke positie besproken van degene die geen slachtoffer is. Allereerst wordt gekeken naar de positie van de huwelijkspartner van het slachtoffer (§ 5.3.2) en vervolgens komt de verblijfsrechtelijke positie aan de orde van de derde die dwang heeft uitgeoefend op het slachtoffer (§ 5.3.3).

§ 5.4 behandelt het probleem van de jongere die door haar of zijn ouders naar het land van herkomst wordt gestuurd. Daardoor gaat in beginsel de verblijfstitel verloren, behoudens de zgn. terugkeeroptie. In sommige, maar niet in alle gevallen is de terugkeeroptie afhankelijk van de band die men met Nederland en met het land van herkomst heeft. De vraag rijst of een huwelijk aldaar gewicht in de schaal legt voor het aannemen van een band met het land van herkomst, en of dit anders is wanneer duidelijk is dat het om een gedwongen huwelijk gaat.

In § 5.5 tenslotte wordt besproken in hoeverre gedwongen huwelijken van belang kunnen zijn bij vluchtelingenschap. Kan het feit dat men in het land van herkomst tot een huwelijk gedwongen werd, een rol spelen bij de toelating als vluchteling tot Nederland?

5.2 Positie van het slachtoffer dat vóór het huwelijk in het buitenland woonde en binnen drie jaar de relatie beëindigt

5.2.1 Verkrijging van een zelfstandige verblijfstitel

Dat een buitenlandse huwelijkspartner niet direct een zelfstandige verblijfstitel verwerft, heeft zijn grond in de wens van de overheid om schijnhuwelijken tegen te gaan. Zoals gezegd kan de dreiging van verlies van een (afhankelijke) verblijfsstatus een belemmering vormen het huwelijk binnen drie jaar te beëindigen. Terugkeer kan betekenen dat men in het land van herkomst in een geïsoleerde positie komt te verkeren, vooral wanneer de omgeving waarop het slachtoffer - veelal de vrouw - moet terugvallen niet accepteert dat zij stappen tegen de huwelijksdwang heeft ondernomen of wanneer die omgeving in het algemeen geen ruimte biedt aan gescheiden vrouwen. Ook wanneer blijkt dat een in Nederland uitgesproken echtscheiding of nietigverklaring van het huwelijk in het land van herkomst niet wordt erkend, zodat het slachtoffer aldaar nog steeds als gehuwd wordt aangemerkt, kan dat een bezwaar tegen terugkeer opleveren. Voorts kan het wenselijk of noodzakelijk zijn dat het slachtoffer na de ontbinding of nietigverklaring van het huwelijk hulp ontvangt, die wellicht wel in Nederland maar niet in het land van herkomst verleend kan worden. De vraag rijst dan ook, of er in het vreemdelingenrecht bescherming verleend moet worden aan een uit het buitenland komend slachtoffer dat binnen drie jaar na de huwelijkssluiting stappen onderneemt om het gedwongen huwelijk te beëindigen.

Naar huidig recht kan binnen drie jaar een zelfstandige verblijfsvergunning worden verkregen indien het huwelijk eindigt door overlijden van de andere echtgenoot of indien er sprake is van een combinatie van klemmende redenen van humanitaire aard. In het Tussentijds Bericht

Vreemdelingen-circulaire (TBV) Rechtspositie vrouwen in het vreemdelingenbeleid⁸⁵ worden de factoren genoemd die bij de belangenafweging betrokken kunnen worden. Dit zijn:

1. de situatie van alleenstaande vrouwen in het land van herkomst;
2. de maatschappelijke positie van vrouwen in het land van herkomst;
3. de vraag of in het land van herkomst een naar de maatstaven van dat land aanvaardbaar te achten opvang aanwezig is;
4. de zorg die de vreemdeling heeft voor kinderen die in Nederland geboren zijn of een opleiding volgen; en
5. aantoonbaar ondervonden (seksueel) geweld binnen de relatie dat heeft geleid tot de feitelijke verbreking.⁸⁶

Het is expliciet de eigen verantwoordelijkheid van de vreemdeling om bij het indienen van de aanvraag om voortgezet verblijf aan te geven dat er sprake is van een combinatie van bovengenoemde factoren, aldus het TBV.

In haar advies over het VN-Vrouwenverdrag in relatie tot de positie van vreemdelingen-vrouwen in het Nederlandse vreemdelingenrecht en vreemdelingenbeleid heeft de ACVZ als haar mening gegeven "dat mishandeling een dermate zware humanitaire omstandigheid is, dat deze reden *op zichzelf* voldoende kan zijn voor het verlenen van een zelfstandige verblijfsvergunning (en niet de eis moet worden gesteld: 'in combinatie met andere schrijnende factoren')".⁸⁷ De Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie heeft de Kamer op 17 oktober 2003 meegedeeld dat, indien er aantoonbaar sprake is van huiselijk geweld, voortgezet verblijf mogelijk is, ook als er naast huiselijk geweld geen sprake is van andere klemmende redenen van humanitaire aard.⁸⁸ Bij besluit van 30 maart 2004⁸⁹ is de Vreemdelingen-circulaire in die zin aangepast. Wel is thans vereist dat het geweld dat heeft geleid tot de huwelijksverbreking wordt aangetoond aan de hand van een proces-verbaal van de aangifte en een verklaring van een (vertrouwens)arts. Wordt door het Openbaar Ministerie ambtshalve vervolging ingesteld, dan kan het geweld worden aangetoond door een verklaring van het OM of van de korpschef. Een verklaring van een (vertrouwens)arts blijft in dat geval wel vereist.

In dit verband rijst de vraag of en in hoeverre dwang bij de huwelijksluiting een vorm van geweld binnen de relatie oplevert.

Het lijkt voor weinig discussie vatbaar dat naast mishandeling ook opsluiting, ontvoering en ernstige bedreiging als vormen van geweld moeten worden beschouwd.

Minder duidelijk is, of er sprake kan zijn van huiselijk geweld wanneer het geweld alleen voorafgaand aan het huwelijk gepleegd is (om de huwelijksluiting af te dwingen) of dat minstens een deel van het geweld na de sluiting van het huwelijk moet hebben plaatsgevonden. Voorzover geweld voorafgaand aan het huwelijk een rol kan spelen, rijst dan tevens de vraag of het uitmaakt door wie het geweld is gepleegd: kan "huiselijk geweld" alleen door de partner zijn gepleegd of ook door derden (zoals de ouders)?

---

⁸⁵ TBV 2000/25, Rechtspositie vrouwen in het vreemdelingenbeleid, Staatscourant 11 december 2000, nr. 240, p. 8.

⁸⁶ Deze regeling is opgenomen in de Vreemdelingen-circulaire in hoofdstuk B2/5.3.3.

⁸⁷ Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken, Het VN-Vrouwenverdrag in relatie tot de positie van vreemdelingen-vrouwen in het Nederlandse vreemdelingenrecht en vreemdelingenbeleid, 2002/12, december 2002, p. 20.

⁸⁸ Brief aan de kamer van de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie, 17 oktober 2003, kenmerk 5230689/03/DVB.

⁸⁹ Staatscourant 2004, 63, p. 16-17.

Het lijkt ons verdedigbaar om ook het geweld waarmee een van de partners is gedwongen tot het aangaan van een huwelijk aan te merken als geweld in de zin van bovengenoemd punt 5, en om zulks ook te doen indien het geweld niet door de aanstaande partner is uitgeoefend maar door derden. Weliswaar wordt er in de Vc 2000 gesproken over "geweld *binnen* het huwelijk" (cursivering van ons, tmcai) maar de grond voor de verlening van een zelfstandige verblijfsvergunning is onzes inziens niet gelegen in de schuld aan de zijde van de partner maar in de bescherming van het slachtoffer dat niet gedwongen mag worden om in een gewelddadige huwelijkssituatie te blijven verkeren.

Over de vraag, welke mate van dwang bij de huwelijkssluiting vereist is om van "geweld" te kunnen spreken, zijn uiteenlopende meningen denkbaar. Wat, indien de bedreigingen achteraf gezien minder ernstig bedoeld waren dan zij voor het slachtoffer schenen op het moment dat zij geuit werden? Of indien er helemaal niet bedreigd is maar het slachtoffer geen "nee" heeft durven zeggen uit angst die later (wellicht: geheel) ongegrond bleek? Zoals uit het antropologisch onderzoek blijkt, komen deze situaties regelmatig voor.

Is er werkelijk met geweld bedreigd, dan moet de mate waarin dat dreigement serieus te nemen viel, worden beoordeeld vanuit het perspectief van het slachtoffer op het moment dat zij of hij de beslissing moest nemen om aan de bedreiging toe te geven of weerstand te bieden. Dat een bedreiging achteraf minder ernstig bleek dan zij zich aanvankelijk liet aanzien, heeft voor het slachtoffer op dat moment uiteraard weinig betekenis gehad.

Ook bedreigingen met andere maatregelen dan geweld (bijvoorbeeld met sociale uitsluiting) kunnen voorkomen. Dergelijke bedreigingen kunnen door betrokkenen wellicht als zeer dwingend ervaren worden. Of een dergelijke bedreiging op één lijn geplaatst moet worden met geweld, valt echter te betwijfelen. Ook indien er niet door de omgeving met sociaal isolement wordt bedreigd, kan angst een reden zijn om een huwelijk aan te gaan. Te denken valt aan angst voor eenzaamheid of voor een sociaal geïsoleerde positie, of de angst om anders te zijn dan anderen ("alleen overblijven"). Mislukt een huwelijk dat vanuit een dergelijke angst is aangegaan, dan is die angst op zich geen reden om zich op klemmende redenen van humanitaire aard te beroepen. Wel kan het risico om na beëindiging van het huwelijk in het land van herkomst in een sociaal geïsoleerde positie te komen verkeren, uiteraard meewegen bij de beoordeling van de hierboven onder 1 tot en met 3 genoemde factoren.

Iets vergelijkbaars moet er vermoedelijk gelden wanneer er in het geheel geen dreigingen zijn geuit, maar de betrokkene het niet heeft aangedurfd om "nee" te zeggen of dat op zijn minst te proberen. In dit geval lijkt er eerder sprake te zijn van een situatie waarin de betrokkene het slachtoffer is geworden van haar of zijn eigen verkeerde voorstelling van zaken dan van geweld of dwang die door anderen werd uitgeoefend. Hoewel het voor ons als buitenstaanders moeilijk is om ons een volledige voorstelling te maken van de situatie en belevingswereld van de betrokkenen, lijkt er hier op het eerste gezicht weinig verschil te bestaan met andere situaties waarin men van te voren een verkeerde voorstelling over het huwelijk had, bijvoorbeeld indien de huwelijkspartner na de huwelijksdatum een geheel ander karakter bleek te hebben dan men zich van te voren had voorgesteld.

Naast de moeilijkheid om vast te stellen wanneer de uitgeoefende dwang zo sterk is dat er sprake is van "geweld binnen het huwelijk", kan er een bewijsprobleem zijn. Er moet sprake zijn van "*aantoonbaar* ondervonden (seksueel) geweld binnen de relatie dat heeft geleid tot de feitelijke verbreking". Het bewijs van dwang zal vaak moeilijker te leveren zijn dan het bewijs van fysiek geweld; anderzijds zal ook seksueel of (ander) psychisch geweld vaak moeilijk aantoonbaar zijn.

In dit verband rijzen er twee problemen met het bewijsvereiste dat in de Vreemdelingen-circulaire is geformuleerd, namelijk dat het geweld dat heeft geleid tot de huwelijksverbreking wordt aangetoond aan de hand van een proces-verbaal van de aangifte (dan wel, in het geval van ambtshalve vervolging, een verklaring van het OM of de korpschef) en een verklaring van een (vertrouwens)arts.

Het eerste van deze problemen is, dat dit bewijsvereiste meebrengt dat er aangifte moet zijn gedaan van een strafbaar feit. Nu zal het geweld of de bedreiging met geweld waarmee het huwelijk is afgedwongen, naar alle waarschijnlijkheid naar Nederlands recht strafbaar zijn: zo al geen andere bepalingen van toepassing zijn, zal deze dwang in de meeste gevallen minstgenomen onder de strafbedreiging van art. 284 Sr. vallen. Art. 284 Sr. is echter niet toepasselijk op feiten die in het buitenland gepleegd zijn, behalve indien het feit gepleegd is door een Nederlander en het aldaar eveneens strafbaar is (art. 5 lid 1 sub 2 Sr.). Ook andere feiten die dwang bij de huwelijksluiting kunnen opleveren, zoals wederrechtelijke vrijheidsberoving of mishandeling, zijn niet zonder meer strafbaar indien zij in het buitenland zijn gepleegd. Is er in Nederland een huwelijk tot stand gekomen doordat een ander zich valselijk voor een van de huwelijkskandidaten heeft uitgegeven, dan is er waarschijnlijk sprake van valsheid in geschrift (art. 225 Sr.) en/of van een valse opgave in een authentieke akte (art. 227 Sr.), maar ook deze delicten zijn, indien zij in het buitenland zijn gepleegd, in Nederland slechts vervolgbaar indien de dader Nederlander is en het feit in het land waar het gepleegd is, eveneens strafbaar is. Geconcludeerd moet daarom worden dat, indien de dwang tot het aangaan van het huwelijk in of vanuit het buitenland is uitgeoefend, het doen van aangifte in Nederland - voorzover de politie al bereid is om daarvan proces-verbaal op te maken - weinig functioneel is.

Heeft de dwang wel in Nederland plaatsgevonden, dan kan de noodzaak tot het doen van aangifte van een strafbaar feit tot een ander probleem leiden. Vaak is de dwang tot het sluiten van een huwelijk niet door de echtgenoot maar door familieleden van het slachtoffer gepleegd. Wil het slachtoffer de echtgenoot verlaten, dan zal zij of hij er wellicht eens te meer op zijn aangewezen om (althans voorlopig) terug te vallen op de eigen familie. Het doen van aangifte tegen leden van deze familie kan dan wellicht belemmerend werken.

Daarnaast kan getwijfeld worden of een verklaring van een (vertrouwens)arts in deze gevallen veel kan opleveren, wanneer de dwang niet door middel van mishandeling maar alleen door bedreiging heeft plaatsgevonden.

Een ander probleem dat in dit verband kan rijzen, is het volgende. In een recente publicatie constateert de Nationaal Rapporteur Mensenhandel dat de politie bij controles steeds vaker prostituees tegenkomt met een van een partner afhankelijke verblijfsstatus die mogelijk slachtoffer van mensenhandel zijn'.⁹⁰ Het is ons niet bekend in hoeveel gevallen er bij de totstandkoming van dergelijke huwelijken dwang is uitgeoefend, en ook is ons niet bekend of de hier genoemde prostituees met hun huwelijkspartner samenleven. Voorzover er sprake is van gedwongen huwelijken en voorzover de slachtoffers na het huwelijk niet met hun partner zijn gaan samenwonen, rijst het volgende probleem.

De hoofdregel dat men na een huwelijk drie jaar op een zelfstandige verblijfsvergunning moet wachten, is ingevoerd om schijnhuwelijken tegen te gaan. De uitzondering - eerdere verlening van een zelfstandige verblijfsvergunning - heeft kennelijk de strekking van een hardheidsclausule. Maar, zo kan men zich afvragen, moet die hardheidsclausule ook worden toegepast wanneer het gaat om een type huwelijk dat nu juist door de hoofdregel voorkomen en bestreden moet worden?

---

⁹⁰ Mensenhandel, Derde rapportage van de Nationaal Rapporteur. Bureau NRM, Den Haag 2004, pp. 83-84.

Indien de betrokkenen niet met elkaar zijn gaan samenleven, valt immers aan te nemen dat het huwelijk slechts gericht is op toelating tot Nederland en niet op het vervullen van de aan de huwelijkse staat verbonden plichten, en dat het dus om een schijnhuwelijk gaat.

De volgende overwegingen kunnen bij de beantwoording van deze vraag een rol spelen. Enerzijds moet opgemerkt worden dat bij een huwelijk als hier bedoeld, het initiatief niet uit zal gaan van het slachtoffer maar van de handelaar. Wordt dus het slachtoffer dat zich aan de sfeer van de handelaar weet te onttrekken beschermd, dan zal dat naar verwachting de handelaren niet aanmoedigen, doch eerder ontmoedigen. Deze bescherming versterkt immers de positie van het slachtoffer, ook tegenover de handelaar. Anderzijds moet men zich afvragen of het slachtoffer in gevallen als deze wel in een overeenkomstige situatie verkeert als het slachtoffer van een gedwongen huwelijk dat binnen de familiesfeer heeft plaatsgevonden. Vooral omdat er geen sprake is van samenwonen met de huwelijkspartner, zou betoogd kunnen worden dat het geweld of de bedreiging waarmee het huwelijk is afgedwongen, meer overeenkomsten vertoont met het (vele) geweld dat het slachtoffer van de mensenhandel ook langs andere weg ondervindt dan met "geweld binnen het huwelijk" of "huiselijk geweld". Het ligt daarom wellicht voor de hand om het slachtoffer op dezelfde wijze te beschermen als andere slachtoffers van mensenhandel, en niet op dezelfde wijze als slachtoffers van huiselijk geweld.

Het zij benadrukt dat deze observatie alleen betrekking heeft op gedwongen huwelijken waarbij de partners na de huwelijkssluiting niet met elkaar hebben samengeleefd. Hebben zij na het huwelijk samengewoond, dan komt het ons voor dat zij, voor wat betreft de toepasselijkheid van de regeling inzake huiselijk geweld op dezelfde wijze behandeld moeten worden als andere slachtoffers van gedwongen huwelijken. De bepalingen ter bescherming van slachtoffers van mensenhandel kunnen dan tegelijkertijd toepasselijk zijn.

Deelt men het standpunt dat ernstige vormen van dwang bij huwelijkssluiting (in ieder geval wanneer de partners na de huwelijkssluiting hebben samengeleefd) aangemerkt kunnen worden als huiselijk geweld, dan kan de bewijslevering, die geschiedt moet door overlegging van een proces-verbaal van de aangifte (dan wel, in het geval van ambtshalve vervolging, een verklaring van het OM of de korpschef) en een verklaring van een (vertrouwens)arts, voor verschillende problemen zorgen, zoals hierboven geschetst. Hoe groot deze problemen in de praktijk zijn, valt voor ons niet te beoordelen. Daarvoor zou nader onderzoek nodig zijn, mede naar de vraag of de genoemde bewijsvereisten streng dan wel soepel worden toegepast.

Wel is duidelijk dat, ook los van de hier geconstateerde bewijsproblemen, het leveren van bewijs van huiselijk geweld in het algemeen (dus niet alleen van dwang bij de huwelijkssluiting) vaak moeilijk zal zijn omdat de gestelde feiten veelal grotendeels in de privésfeer plaatsvinden. Dit zal veel slachtoffers doen twijfelen om de relatie te beëindigen. Wordt het bewijs niet geleverd, dan zal men immers geen zelfstandige verblijfsvergunning krijgen.

Alvorens wij in de volgende paragraaf nader op dit laatste ingaan, willen wij nog de volgende opmerking maken. Tot de voorwaarden voor de verlening van een zelfstandige verblijfstitel na verbreking van het huwelijk wegens huiselijk geweld behoort dat de betrokkene geen onjuiste gegevens heeft verstrekt. Het komt ons voor dat deze eis bij slachtoffers van gedwongen huwelijken met voorzichtigheid moet worden toegepast. Het is immers niet onwaarschijnlijk dat ook het verstrekken van onjuiste gegevens in een aantal gevallen onder dwang kan hebben plaatsgevonden.

5.2.2 De B9-procedure

Zoals gezegd, kan de onzekerheid over de bewijslevering van huiselijk geweld slachtoffers doen twijfelen om hun relatie te beëindigen. Overwogen kan worden of in de zogenaamde B9-procedure inspiratie gevonden kan worden om in dergelijke gevallen een oplossing te bieden.

Hoofdstuk B9 van de Vreemdelingencirculaire 2000 voorziet in een regeling van het rechtmatig verblijf van slachtoffers en getuigen die aangifte doen van mensenhandel gedurende de bedenktijd voorafgaande aan de aangifte en gedurende de periode van opsporing, vervolging en de berechting in feitelijke aanleg na aangifte van mensenhandel. Daarnaast geeft de regeling richtlijnen voor het bieden van opvang en bescherming van de slachtoffers- en getuige-aangevers van mensenhandel.

De regeling voorziet niet in algemene termen in een zelfstandige verblijfsvergunning voor slachtoffers en getuigen. Wel kan een slachtoffer of getuige een verzoek indienen tot verlenen van een verblijfstitel op grond van art. 3.52 Vreemdelingenbesluit indien van de vreemdeling wegens bijzondere individuele omstandigheden niet kan worden gevergd dat hij Nederland verlaat. Daarbij kunnen de risico's van represailles in het land van herkomst en van vervolging aldaar wegens bijvoorbeeld prostitutie en te verwachten problemen met sociale en maatschappelijke herintegratie in het land van herkomst een belangrijke rol spelen.

De B9-procedure onderscheidt zich van de regeling inzake huiselijk geweld, vooral doordat het verblijf krachtens hoofdstuk B9 in beginsel slechts wordt toegestaan voor de duur van de bedenktijd, de aangifte en de periode van opsporing, vervolging en berechting. Dit zal door het slachtoffer dat langer in Nederland wil blijven, als nadelig worden ervaren. Niettemin kan overwogen worden of de B9-procedure een oplossing kan bieden voor (een aantal) gevallen waarin de bewijslevering onzeker is. Is de betrokkene bijvoorbeeld bereid om, indien het bewijs niet geleverd wordt, terug te keren naar het land van herkomst, dan kan er niettemin behoefte aan bestaan om rechtmatig in Nederland te kunnen verblijven gedurende de echtscheiding, vooral indien er kinderen zijn en er over gezag, verblijfplaats en omgang beslist moet worden. Voorts kan het wenselijk of nodig zijn om in het land van herkomst maatregelen te treffen die de terugkeer mogelijk maken. Om de vraag te beantwoorden of er om deze of andere redenen behoefte bestaat aan een tijdelijk verblijfsrecht naar analogie van de B9-procedure, zou nader onderzoek nodig zijn waarbij deskundigen uit de praktijk zullen moeten worden geraadpleegd.

5.3 Positie van degene die geen slachtoffer is

5.3.1 Inleiding

In de vorige paragraaf bespraken we de vreemdelingenrechtelijke positie van het slachtoffer dat voorafgaand aan het huwelijk in het buitenland woonde. In het midden bleef wat de betrokkenheid van de andere partij is in het gedwongen huwelijk: dader, medeslachtoffer of geen van beide.

In deze paragraaf komt aan de orde wat de vreemdelingenrechtelijke positie is van degene die geen slachtoffer is. Allereerst bespreken we de situatie waarin deze persoon voorafgaand aan het huwelijk in het buitenland woonde (§ 5.3.2) op drie momenten: bij de toelating tot Nederland (§ 5.3.2.1), indien het huwelijk binnen drie jaar beëindigd wordt (§ 5.3.2.2) of indien het huwelijk na meer dan drie jaar beëindigd wordt (§ 5.3.2.3). Vervolgens komt aan de orde of er consequenties kunnen worden verbonden aan de vreemdelingenrechtelijke positie van een dader die zelf niet een van de huwelijkspartners is (5.3.3).

5.3.2 Positie van de huwelijkspartner die geen slachtoffer is en die voorafgaand aan het huwelijk in het buitenland woonde

De partner van het slachtoffer kan op drie manieren bij het gedwongen huwelijk betrokken zijn:

- hij kan zelf ook slachtoffer zijn; in dat geval is het in § 5.2 besprokene van toepassing;
- het is mogelijk dat hij zelf geen slachtoffer is maar er ook niet van op de hoogte is geweest dat zijn huwelijkspartner door anderen werd gedwongen;
- hij kan de dwang zelf hebben uitgeoefend of geweten hebben dat er dwang werd uitgeoefend door derden.

Is hij niet op de hoogte geweest van de uitgeoefende dwang, dan zal gelden dat zijn afhankelijke verblijfstitel komt te vervallen bij beëindiging van het huwelijk binnen drie jaar, zoals dat ook bij een gewone echtscheiding het geval is, en dat bij beëindiging van het huwelijk na meer dan drie jaar zijn zelfstandige verblijfstitel behouden blijft. Hetgeen hieronder besproken wordt over de mogelijke weigering, intrekking of niet-verlenging van een verblijfstitel wegens strijd met de openbare orde of strafrechtelijke veroordeling, is dan ook vooral relevant indien de persoon in kwestie betrokken is geweest bij de uitoefening van dwang.

5.3.2.1 Toelating tot Nederland

De in het buitenland wonende vreemdeling die met een in Nederland wonende partner huwt, komt op die grond in beginsel in aanmerking voor een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd. Blijkt, dat er bij de sluiting van het huwelijk dwang is uitgeoefend tegen de in Nederland wonende partner, dan kan dat bij de aanvraag van een verblijfsvergunning voor de uit het buitenland afkomstige partner de volgende consequenties hebben.

Wordt het onder dwang gesloten huwelijk vóór de verlening van de verblijfsvergunning nietigverklaard of wordt vastgesteld dat het huwelijk in Nederland niet wordt erkend, dan bestaat er tussen partijen geen huwelijk meer en wordt de verblijfsvergunning niet verleend, althans niet op grond van het huwelijk.

Is er wel een huwelijk, dan kan de verblijfsvergunning worden geweigerd op de gronden genoemd in art. 3.77 Vb 2000. Kort gezegd betekent dat, dat de verblijfsvergunning kan worden geweigerd indien er een ernstige reden bestaat om te veronderstellen dat de vreemdeling zich schuldig heeft gemaakt aan gedragingen als bedoeld in art. 1F Vluchtelingenverdrag (art. 3.77 lid 1 sub a) of indien de vreemdeling terzake van een misdrijf veroordeeld is tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf of vrijheidsontnemende maatregel, tot een taakstraf of tot een onvoorwaardelijke geldboete, of indien hij terzake van een misdrijf een transactieaanbod aanvaard heeft (art. 3.77 lid 1 sub c); bij de toepassing van deze grond wordt mede betrokken de buiten Nederland gepleegde inbreuk op de openbare orde, voorzover die naar Nederlands recht een misdrijf oplevert (art. 3.77 lid 2). Het is uiteraard niet uitgesloten dat de bij de huwelijksluiting uitgeoefende dwang onder een van deze criteria valt, maar toch lijkt het weinig waarschijnlijk dat daarvan bij de aanvraag van de verblijfsvergunning reeds blijkt zonder dat het huwelijk zelf beëindigd wordt. De kans dat deze weigeringsgronden een belangrijke rol zullen spelen bij het tegenhouden van de komst van vreemdelingen die hun partner tot een huwelijk hebben gedwongen, lijkt dan ook zeer gering.

5.3.2.2 Het huwelijk wordt binnen drie jaar beëindigd

Wordt een huwelijk binnen drie jaar beëindigd, dan vervalt de afhankelijke verblijfstitel van de vreemdeling die voorafgaand aan het huwelijk in het buitenland woonde. Is hij geen slachtoffer, dan kan hij geen beroep doen op klemmende redenen van humanitaire aard. Het is dan niet van belang of hij degene is geweest die dwang uitoefende, of hij er vanaf geweten heeft of dat hij er volledig onschuldig aan was. Evenmin is van belang of het huwelijk beëindigd wordt door echtscheiding of door nietigverklaring.

Wordt het huwelijk niet beëindigd, dan is het niettemin in beginsel mogelijk dat de verlenging van de afhankelijke verblijfstitel geweigerd wordt op grond van de in § 5.3.2.3 te bespreken criteria, te ontfemen aan art. 3.86 Vb en het is in beginsel denkbaar dat de bij de huwelijksluiting uitgeoefende dwang onder een van deze criteria valt, bijvoorbeeld indien zij heeft geleid tot een onherroepelijke strafrechtelijke veroordeling. Hiervoor geldt echter, mutatis mutandis, hetzelfde als in § 5.3.2.1 is opgemerkt over de aanvraag van een verblijfsvergunning: de kans dat een dergelijke weigeringsgrond zich voordoet zonder dat tevens het huwelijk beëindigd wordt, lijkt zeer gering.

5.3.2.3 Het huwelijk wordt na drie jaar of later beëindigd

Wordt het huwelijk na drie jaar of later beëindigd, dan vervalt de verblijfsvergunning van de betrokkene niet automatisch. Hij heeft dan immers inmiddels in beginsel een zelfstandige verblijfsvergunning verworven. Er moet nu onderscheiden worden:

- gedurende het vierde en vijfde jaar beschikt de vreemdeling nog over een (weliswaar zelfstandige) verblijfsvergunning voor bepaalde tijd;
- na vijf jaar beschikt hij over een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd.

De intrekking of niet-verlenging van een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd en de intrekking van een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd zijn in verschillende bepalingen geregeld. Het criterium "gevaar voor de openbare orde" van art. 18 Vw (voor intrekking/niet-verlenging van een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd) wordt echter, zoals we hieronder zullen zien, in het Vreemdelingenbesluit aldus uitgewerkt dat het overeenkomt met het criterium "veroordeling wegens een strafbaar feit" van art. 22 Vw (voor intrekking van een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd), zij het dat de zwaarte van het feit en van de veroordeling afhankelijk zijn van de feitelijke verblijfsduur.

Intrekking/niet verlenging van de verblijfsvergunning voor bepaalde tijd

De verblijfsvergunning voor bepaalde tijd kan op grond van art. 19 Vw worden ingetrokken op dezelfde gronden (op één na, welke hier niet ter zake doet) als waarop een verlenging ervan krachtens art. 18 Vw kan worden geweigerd. Voor ons onderzoek is van belang dat de vergunning kan worden ingetrokken indien:

"c. de vreemdeling onjuiste gegevens heeft verstrekt dan wel gegevens heeft achtergehouden terwijl die gegevens tot afwijzing van de oorspronkelijke aanvraag tot het verlenen of verlengen zouden hebben geleid;" of

"e. de vreemdeling een gevaar vormt voor de openbare orde of nationale veiligheid".

Voor wat betreft de onjuiste verstrekking of achterhouding van gegevens geldt, dat het niet van belang is of de vreemdeling zelf of een derde de onjuiste of onvolledige gegevens heeft verstrekt en of deze daarbij te goeder of te kwader trouw was; doorslaggevend is, of de verblijfsvergunning niet zou zijn verleend of verlengd indien de juiste gegevens waren verstrekt.⁹¹ Wel verlangt de rechter van de administratie dat zij aan de vreemdeling nauwkeurig duidelijk maakt, welke gegevens door haar noodzakelijk worden geacht voor de beoordeling van een aanvraag.⁹²

⁹¹ Kuijer/Steenbergen, Nederlands vreemdelingenrecht, 5e druk, 2002, p. 348.

⁹² Kuijer/Steenbergen, Nederlands vreemdelingenrecht, 5e druk, 2002, p. 348.

Het lijkt niet uitgesloten dat zich een enkele maal een situatie kan voordoen waarin gegevens overlegd hadden moeten worden die de autoriteiten op het spoor van een gedwongen huwelijk zouden hebben gezet, maar het is niet te verwachten dat deze grond voor intrekking van de verblijfsvergunning bij gedwongen huwelijken vaak voor toepassing in aanmerking zal komen.

Blijkens art. 3.86 Vb wordt de grond "gevaar voor openbare orde" voor beëindiging dan wel niet-verlenging van een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd aldus toegepast: er is strijd met de openbare orde indien

"a. er ernstige redenen zijn om te veronderstellen dat de vreemdeling zich schuldig heeft gemaakt aan gedragingen als bedoeld in artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag;

b. (...)

c. de vreemdeling met een verblijfsduur korter dan drie jaar wegens een misdrijf waartegen een gevangenisstraf van twee jaar of meer is bedreigd, bij onherroepelijk geworden rechterlijk vonnis een gevangenisstraf of jeugddetentie, een taakstraf of een maatregel als bedoeld in artikel 37a, 38m of 77h, vierde lid, onder a, van het Wetboek van Strafrecht, dan wel het buitenlandse equivalent daarvan, is opgelegd, en het onvoorwaardelijk ten uitvoer te leggen gedeelte van die straf of maatregel ten minste gelijk is aan de in het tweede lid bedoelde norm;

d. de vreemdeling wegens een misdrijf waartegen een gevangenisstraf van drie jaar of meer is bedreigd, bij onherroepelijk geworden rechterlijk vonnis een gevangenisstraf of jeugddetentie, een taakstraf of een maatregel als bedoeld in artikel 37a, 38m of 77h, vierde lid, onder a, van het Wetboek van Strafrecht, dan wel het buitenlandse equivalent daarvan, is opgelegd, en het onvoorwaardelijk ten uitvoer te leggen gedeelte van die straf of maatregel ten minste gelijk is aan de in het tweede lid bedoelde norm".

Lid 2 maakt de duur van het onvoorwaardelijke deel van de straf die grond kan zijn voor intrekking of niet-verlenging van de verblijfsvergunning afhankelijk van de duur van het rechtmatige verblijf: zij loopt op van een maand bij een verblijfsduur van minder dan een jaar, via negen c.q. twaalf maanden bij een verblijfsduur van drie respectievelijk vier jaar tot zesennegentig maanden bij een verblijfsduur van vijftien tot twintig jaar.

De overige leden van deze bepalingen geven verdere invulling aan het in lid één geformuleerde criterium. Vooral van belang is lid 3, waarin bepaald wordt dat bij de toepassing van het eerste lid mede wordt betrokken "de buiten Nederland gepleegde of bestrafte inbreuk op de openbare orde, voorzover die naar Nederlands recht een misdrijf oplevert waartegen een gevangenisstraf van twee, onderscheidenlijk drie jaren of meer is bedreigd en waarbij de strafmaat vergelijkbaar is met de strafmaat die in Nederland zou zijn opgelegd wanneer het feit in Nederland zou zijn gepleegd".

Bij de toepassing van art. 3.86 Vb is van belang dat een veroordeling wegens dwang op grond van art. 284 Sr. geen grond kan opleveren voor de intrekking van een tijdelijke verblijfsvergunning of voor de weigering van een verlenging, nu de maximale vrijheidsstraf bij overtreding van die bepaling negen maanden bedraagt. Eenvoudige mishandeling komt tijdens niet meer in aanmerking wanneer de vreemdeling langer dan drie jaar in Nederland verblijft, aangezien dat delict een maximumstraf van twee jaar kent.

Intrekking van de verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd

De verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd kan eveneens worden ingetrokken indien de vreemdeling onjuiste gegevens heeft verstrekt dan wel gegevens heeft achtergehouden terwijl die gegevens tot afwijzing van de aanvraag tot het verlenen of verlengen zouden hebben geleid (art. 22 lid 1 sub b Vw).

De verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd kan niet worden ingetrokken wegens mogelijke schuld van de vreemdeling aan gedragingen als bedoeld in artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag.

Ook kan de verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd niet worden ingetrokken op grond dat de vreemdeling een gevaar vormt voor de openbare orde. Wel bepaalt art. 22 lid 1 sub c Vw dat intrekking van de verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd mogelijk is indien de houder ervan bij onherroepelijk geworden rechterlijk vonnis veroordeeld wegens een misdrijf waartegen een gevangenisstraf van drie jaren of meer is bedreigd, dan wel hem terzake de maatregel, bedoeld in artikel 37a van het Wetboek van Strafrecht, is opgelegd. Art. 3.98 Vb verklaart de criteria van art. 3.86 Vb van overeenkomstige toepassing.

5.3.3 Positie van de derde die dwang heeft uitgeoefend

Vaak wordt de dwang niet, of niet alleen, uitgeoefend door een van de huwelijkspartners maar (mede) door derden, veelal familieleden. De vraag rijst, wat de consequenties voor hun verblijfsrecht kunnen zijn wanneer zij in Nederland verblijven.

Ontbinding of niet-erkenning van het gedwongen huwelijk op zich heeft voor de verblijfstitel van de derde geen verblijfsrechtelijke gevolgen, nu zijn verblijfstitel niet van het desbetreffende huwelijk afhankelijk is.

Voor de intrekking grond dat de betrokkene een gevaar vormt voor de openbare orde (bij een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd) dan wel veroordeeld is wegens een misdrijf waarop een gevangenisstraf van drie jaar of meer staat (bij een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd) geldt hetzelfde als besproken is voor de huwelijkspartner die zich schuldig heeft gemaakt aan het uitoefenen van dwang.

5.3.4 Europeesrechtelijke aspecten

De Nederlandse wetgeving inzake het vreemdelingenrecht moet voldoen aan een aantal Europese richtlijnen. Voorzover wij hebben kunnen nagaan, voldoet de huidige regelgeving aan de in die richtlijnen gestelde eisen. Mocht echter de inde voorgaande paragrafen genoemde regelgeving heroverwogen worden, dan is van belang te weten dat er vooral in de richtlijnen over gezinshereniging en over de status van langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen een aantal minimumeisen worden gesteld waaraan de Nederlandse regelgeving moet blijven voldoen.⁹³

5.4 Verlies van een Nederlandse verblijfstitel door gedwongen uithuwelijking in het buitenland - terugkeeroptie

In de praktijk komt het voor dat een in Nederland verblijvende minderjarige door haar of zijn ouders mee wordt genomen naar het land van herkomst. Daarmee vervalt het verblijfsrecht. Wenst de betrokkene later terug te keren, dan bestaat er een beperkte "terugkeeroptie" voor in Nederland opgegroeide jonge vreemdelingen. Heeft men tussen zijn vierde en negentiende jaar ten minste tien jaar rechtmatig in Nederland verbleven en dient men de aanvraag in vóór zijn drieëntwintigste jaar, dan komt men voor terugkeer in aanmerking. Heeft men vóór zijn achttiende tenminste vijf jaar in Nederland verbleven en dient men de aanvraag in vóór zijn drieëntwintigste jaar, dan komt men eveneens in aanmerking voor terugkeer, echter onder de voorwaarde dat Nederland als het meest aangewezen land is aan te merken.

---

⁹³ Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden, tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 1612/68 en tot intrekking van de Richtlijnen 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG, 93/96/EEG, PB L 229, 29.6.2004, pp. 35-48; Richtlijn 2003/109/EG van de Raad van 25 november 2003 betreffende de status van langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen, PB L 16, 23.1.2004, pp. 44-53.

In dat geval wordt bij de beoordeling onder meer meegewogen: de redenen van vertrek uit Nederland, de duur van het daaraan voorafgaande verblijf in Nederland en in het herkomstland, de in Nederland en elders genoten schoolopleiding; de in Nederland en elders opgedane arbeidservaring en de kennis van de Nederlandse taal (art. 3.54 Vb en B4/2.8 Vc 2000). Deze opsomming is niet limitatief. De wijze waarop het terugkeerbeleid wordt uitgevoerd en in het bijzonder het gewicht dat daarbij aan de verschillende factoren wordt toegekend, zijn, aldus Kuijer/Steenbergen, vooralsnog weinig inzichtelijk.⁹⁴ Denkbaar is, dat het sluiten van een huwelijk in het land van herkomst een rol kan spelen bij de afweging in die zin, dat daarmee de band met het land van herkomst zwaarder wordt geacht dan zonder huwelijk. Is dat huwelijk daarentegen door dwang of onder sterke druk tot stand gekomen, dan lijkt het onjuist om aan te nemen dat daarmee de band van de betrokkene met het land van herkomst is versterkt. Wellicht moet zelfs het tegenovergestelde worden aangenomen, zoals het geval lijkt in een uitspraak van de Rb. Den Haag.⁹⁵

5.5 Gedwongen huwelijk als grond voor vluchtelingenstatus

Met enige regelmaat komt in verhalen van asielzoekers aan de orde dat zij in het land van herkomst zijn gedwongen om een huwelijk aan te gaan, en dat deze dwang een van de motieven was om te vluchten. De vraag rijst daarom of dwang tot het aangaan van een huwelijk grond is voor vluchtelingenstatus.

Opgemerkt zij, dat dwang om een huwelijk aan te gaan meestal voorkomt in combinatie met andere factoren.

Op grond van art. 29 Vw kan een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd worden verleend aan een vreemdeling

"a. die verdragsvluchteling is;

b. die aannemelijk heeft gemaakt dat hij gegronde redenen heeft om aan te nemen dat hij bij uitzetting een reëel risico loopt om te worden onderworpen aan folteringen, aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen;

c. van wie naar het oordeel van Onze Minister op grond van klemmende redenen van humanitaire aard die verband houden met de redenen van zijn vertrek uit het land van herkomst, in redelijkheid niet kan worden verlangd dat hij terugkeert naar het land van herkomst;

d. voor wie terugkeer naar het land van herkomst naar het oordeel van Onze Minister van bijzondere hardheid zou zijn in verband met de algehele situatie aldaar".

Voorts zijn, onder e) en f), criteria opgenomen voor de toelating van meevluchtende echtgenoten, partners en kinderen.

Onder "verdragsvluchteling" wordt verstaan de vreemdeling die vluchteling is in de zin van het Vluchtelingenverdrag en op wie de bepalingen daarvan van toepassing zijn (art. 1 sub 1 Vw).

Een belangrijk element van de definitie van het begrip "vluchteling" in het Verdrag is, dat er sprake moet zijn van (vrees voor) vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging.⁹⁶ Dat roept twee vragen op. Ten eerste: is er bij dwang tot het aangaan van een huwelijk sprake van "vervolging", en, zo ja, ten tweede: vindt die vervolging plaats wegens een van de genoemde criteria? Beide vragen zullen positief moeten worden beantwoord alvorens men kan concluderen dat de betrokkene als verdragsvluchteling valt aan te merken.

---

⁹⁴ Kuijer/Steenbergen, *Nederlands vreemdelingenrecht*, 5e druk, 2002, p. 205.

⁹⁵ Rb. 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, AWB 99/4641, LJN AD4968.

⁹⁶ Art. 1A sub 2 Vluchtelingenverdrag.

De eerste vraag is van belang omdat het uitoefenen van dwang veelal plaatsvindt in de private sfeer. Zowel in de Guidelines "Gender-Related Persecution" als in de Guidelines "Membership of a particular social group" wordt echter het standpunt ingenomen dat er niet alleen sprake is van vervolging indien die vervolging plaatsvindt door overheidsdienaren. Er kan ook sprake zijn van vervolging indien er *serious discriminatory or other offensive acts* worden begaan door private partijen. Voorwaarde om in een dergelijk geval van vervolging te kunnen spreken is wel, dat deze handelingen bewust worden getolereerd door de overheid, of dat de overheid weigert of niet in staat is om effectieve bescherming te verlenen.⁹⁷ Ook op grond van art. 6 sub c Europese Vluchtelingendefinitierichtlijn⁹⁸ kunnen niet-overheidsactoren als actoren van vervolging of ernstige schade worden beschouwd, indien de overheidsactoren (in de zin van art. 6 sub a en b van die richtlijn: de staat en de partijen of organisaties die de staat of een aanzienlijk deel van zijn grondgebied beheersen), inclusief internationale organisaties, geen bescherming kunnen of willen bieden tegen vervolging of ernstige schade.

De tweede vraag luidt, of de vervolging plaats vindt wegens een van de criteria uit het Vluchtelingenverdrag. In een aantal gevallen hebben asielzoekers als motief opgegeven dat zij door familieleden zijn uitgehuwelijkt of dreigden te worden uitgehuwelijkt en dat zich daarnaast omstandigheden voordeden zoals (de dreiging van) vrouwenbesnijdenis en ander huiselijk geweld. Voor dergelijke gevallen valt te onderzoeken of er sprake is van vervolging die specifiek tegen vrouwen is gericht, en of vrouwen een "bepaalde sociale groep" zijn in de zin van het Verdrag. Deze laatste vraag is aan de orde gekomen in de reeds genoemde UNHCR Guidelines "Membership of a particular social group"⁹⁹ Hier wordt onder meer overwogen "that sex can properly be within the ambit of the social group category, with women being a clear example of a social subset defined by innate and immutable characteristics, and who are frequently treated differently to men". De vraag of hieruit kan worden afgeleid dat, omgekeerd, ook mannen in beginsel een "bepaalde sociale groep" kunnen vormen, kan positief worden beantwoord op grond van de UNCHR Guidelines "Gender-Related Persecution": "Gender-related claims may be brought by either women or men, although due to particular types of persecution, they are more commonly brought by women".¹⁰⁰ Ook de Europese Vluchtelingendefinitierichtlijn erkent dat elk der seksen als een bepaalde sociale groep moet worden aangemerkt (in de terminologie van de richtlijn: als een specifieke sociale groep).¹⁰¹

---

⁹⁷ UNHCR's Handbook, § 65; herhaald in Guidelines on international protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees; HCR/GIP/02/017 May 2002, p. 5, § 19, en in Guidelines on international protection: "Membership of a particular social group" within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, HCR/GIP/02/02, 7 May 2002, p. 5 § 18.

⁹⁸ Richtlijn 2004/83/EG van de Raad van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming.

⁹⁹ Guidelines on international protection: "Membership of a particular social group" within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, HCR/GIP/02/02, 7 May 2002, p. 3 § 12.

¹⁰⁰ Guidelines on international protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees; HCR/GIP/02/017 May 2002, p. 2, § 3.

¹⁰¹ Richtlijn 2004/83/EG van de Raad van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming, art. 10 lid 1 sub d juncto preambule overweging 21.

Inderdaad gaat het in alle ons bekende zaken waarin dwang bij huwelijksluiting werd aangevoerd als reden om te vluchten, om vrouwen. Daarmee is nog niet de vraag beantwoord of een gedwongen huwelijk geslachtsgerelateerd is, nu in beginsel ook mannen tot het aangaan van een huwelijk kunnen worden gedwongen.¹⁰² Uit de UNCHR Guidelines "Gender-Related Persecution" blijkt echter dat de UNHCR het begrip geslachtsgerelateerde vervolging ruim opvat. Zo rekent zij daartoe onder meer "acts of sexual violence, family/domestic violence, coerced family planning, female genital mutilation, punishment for transgression of social mores, and discrimination against homosexuals".¹⁰³ Elders in deze Guidelines worden gedwongen huwelijken specifiek genoemd als een van de verschijnselen waarop de interviewer van een asielzoeker bedacht moet zijn omdat zij door vrouwen die er het slachtoffer van zijn of dreigen te worden, vaak niet als een vorm van marteling worden onderkend, zodat het risico bestaat dat zij niet worden genoemd als antwoord op de vraag of de geïnterviewde aan marteling onderhevig is geweest.¹⁰⁴

Aldus lijkt (het gevaar van) gedwongen uithuwelijking naar de opvatting van de UNHCR mede een grond te kunnen zijn voor vluchtelingenstatus. De vraag kan nog rijzen of dit voor alle gedwongen huwelijken geldt of alleen voor gedwongen huwelijken in een geslachtsgerelateerde context. Bijvoorbeeld: in het antropologisch onderzoek is gebleken dat het motief voor dwang bij de huwelijksluiting gelegen kan zijn in het uitoefenen van controle over het gedrag van de eigen kinderen. Dit motief is in zoverre geslachtsgerelateerd dat de uithuwelijking van meisjes vaak plaatsvindt om hen te corrigeren in een door de ouders ongezond geachte belangstelling voor jongens, en dat het motief voor uithuwelijking van jongens vaak gelegen is in de gedachte dat een huwelijk hen van crimineel gedrag kan afhouden. Een ander motief, het op enige wijze helpen van familieleden, is op het eerste gezicht wellicht minder geslachtsgerelateerd.

In de UNHCR guidelines wordt dit onderscheid tussen verschillende motieven niet gemaakt en het lijkt ook geen realistisch onderscheid. Niet alleen is het weinig realistisch om te verwachten dat men aan de hand van een vluchtverhaal kan achterhalen wat de motieven van de daders geweest zijn - het is al moeilijk genoeg om überhaupt te bewijzen dat er sprake was van een gedwongen huwelijk, zeker wanneer het bij een dreiging is gebeven waaraan de betrokkene is ontkomen door te vluchten - maar bovendien valt aan te nemen dat ook een motief als het helpen van familieleden veelal niet los te denken zal zijn van de verwachtingen en de waardering die zowel de ouders als de andere familieleden ten aanzien van de toekomstige mannelijke en vrouwelijke echtgenoten koesteren. Dit kan wellicht mede verklaren dat in de rechtspraak over vluchtelingen tot nog toe alleen sprake is van vrouwen als slachtoffer.

---

¹⁰² Dat dit in de praktijk, zij het wellicht zelden, voorkomt, blijkt uit de ons verstrekte gegevens van het antropologisch onderzoek.

¹⁰³ Guidelines on international protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees; HCR/GIP/02/017 May 2002, p. 2, § 3.

¹⁰⁴ Guidelines on international protection: Gender-Related Persecution within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees; HCR/GIP/02/017 May 2002, p. 9, § 36.

In de Nederlandse rechtspraak zijn gedwongen huwelijken tot voor kort slechts bij uitzondering beschouwd als grond voor vluchtelingenschap in de zin van het Verdrag. Enkele malen is geoordeeld dat de door de vrouw gestelde dreiging met gedwongen huwelijk, besnijdenis en vergelijkbare omstandigheden niet tot vluchtelingenschap konden leiden omdat deze problemen zich in de privésfeer voordeden,¹⁰⁵ of is anderszins overwogen dat gedwongen uithuwelijking niet valt onder de gronden voor vluchtelingenschap krachtens het Verdrag.¹⁰⁶ Anders oordeelde de Rb. Alkmaar begin 2004: huiselijk geweld (in casu bestaande uit gedwongen uithuwelijking, seksueel misbruik en mishandeling) kan vervolging inhouden in de zin van het Vluchtelingenverdrag.¹⁰⁷

In enkele gevallen is de dreiging van een gedwongen huwelijk aan de orde geweest in een religieuze, politieke of etnische context. In één zaak werd een Iraanse vrouw geconfronteerd met strafrechtelijke dreiging wegens het bezit van een videoband waarop te zien was dat zij op een verjaardag met de chador op haar hoofd had gedanst - wat een belediging van de chador werd geacht - en wegens valse beschuldigingen van het bezit van drank en een kaartspel, waarna een lid van het Comité probeerde een huwelijk van zes jaar met haar af te dwingen.¹⁰⁸ Ook in enkele zaken waarin vrouwen waren gevlucht voor de Taliban, werd melding gemaakt van pogingen van Taliban-functionarissen om het slachtoffer te huwen.¹⁰⁹ Wanneer in dergelijke zaken de dwang tot het sluiten van een huwelijk niet wordt uitgeoefend door de naaste familieleden maar op initiatief van de beoogde huwelijkspartner, die tot voor kort aan het slachtoffer onbekend was, kan er moeilijk van huiselijk geweld worden gesproken. Van veel betekenis is dat niet: het behoeft waarschijnlijk weinig betoog dat hier wel sprake is van geslachtsgerelateerd geweld dat binnen de reikwijdte van art. 1A sub 2 Vluchtelingenverdrag valt.

Is er geen sprake van vluchtelingenschap in de zin van het Verdrag, dan kan niettemin een verblijfsvergunning worden verstrekt indien er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat de betrokkene na uitzetting een reëel risico loopt om te worden onderworpen aan foltering, aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen (art. 29 sub b Vw), wanneer op grond van klemmende redenen van humanitaire aard terugkeer in redelijkheid niet kan worden verlangd (art. 29 sub c Vw) of wanneer terugkeer naar het land van herkomst van een bijzondere hardheid zou zijn in verband met de algehele situatie aldaar (art. 29 sub d Vw). Deze gronden, en met name die onder b) en c) kunnen onder meer van belang zijn wanneer en voorzover huiselijk geweld of de dreiging van gedwongen huwelijken niet als grond voor vluchtelingenschap worden beschouwd.

---

¹⁰⁵ Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, 27-08-2003, AWB 02/37045, LJV AL8297; Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Middelburg, 14 juni 2004; AWB 04/24689, 04/24692, LJV AP3500; Rb. 's-Gravenhage 29 augustus 2002, 02/61316 (gepubliceerd op vluchtweb); Rb. 's-Gravenhage, zittingsplaats Zwolle, 16 januari 2003, AWB 02/95724, LJV AF6581 (deze laatste uitspraak had betrekking op een man die Afghanistan ontvlucht was voor eerwraak. De vrouw met wie hij een relatie had gehad was gedwongen uitgehuwelijkt, zij hadden hun relatie in het geheim voortgezet; na ontdekking was de vrouw door haar echtgenoot vermoord en werd de man, naar hij stelde, zowel door de Afghaanse autoriteiten als door de familie van de vrouw gezocht).

¹⁰⁶ Rb. Arnhem 7 november 2000, 02/74072; Rb. 's-Gravenhage 9 april 2003, 03/17691;

¹⁰⁷ Rb. Alkmaar 22 maart 2004, AWB 02/71373, 01/34827, NAV 2004, 135.

¹⁰⁸ Rb. 's-Gravenhage, zittingsplaats Haarlem, 4 mei 2000, AWB 96/96, LJV AA6702.

¹⁰⁹ Rb. 's-Gravenhage, zittingsplaats Zwolle, 14-12-2000, AWB 99/10691, LJV AB0143; Rb. 's-Gravenhage, zittingsplaats Zwolle, 9 januari 2003, AWB 02/92427, 02/92429, LJV AF5846; Rb. 's-Gravenhage, zittingsplaats Assen, 17 december 2002, AWB 01/32745, 01/32735 OVERIN A S2 LJV AF3042.

HOOFDSTUK 6 SOCIAAL RECHT

Over de relatie tussen sociaal recht en gedwongen huwelijken hebben wij vrijwel geen gegevens gevonden. Wel geldt voor slachtoffers van gedwongen huwelijken in beginsel hetzelfde als voor andere slachtoffers van huiselijk geweld. In het bijzonder de verblijfsrechtelijke onzekerheid die ontstaat wanneer iemand met een van de partner afhankelijke verblijfstitel vlucht voor huiselijk geweld, kan sociale onzekerheid meebrengen. Verwezen zij naar hetgeen hierover gesteld is in de nota "Privé geweld, publieke zaak".¹¹⁰

In de sociaalrechtelijke rechtspraak is enkele malen sprake van uithuwelijking, zonder dat duidelijk wordt of er bij de huwelijksluiting dwang is uitgeoefend.¹¹¹ Enkele andere malen is sprake van een gedwongen huwelijk.¹¹² Op één zaak willen wij kort nader ingaan.¹¹³ Er wordt in deze zaak door de Raad van State expliciet overwogen dat appellante in Marokko gedwongen was uitgetrouwde. Zonder nadere overwegingen over de geldigheid van het huwelijk en de vraag of het huwelijk in Nederland vatbaar is voor erkenning of eventueel voor nietigverklaring, wordt vervolgens overwogen dat de vrouw door het huwelijk meerderjarig geworden is. Alvorens deze conclusie te kunnen trekken zou echter de Raad van State hebben moeten onderzoeken of het huwelijk naar Marokkaans recht geldig was en voorts of het in Nederland als geldig werd erkend. Daarna zou ook, indien de vrouw de Marokkaanse nationaliteit bezat, de vraag beantwoord moeten worden of zij naar Marokkaans recht meerderjarig was geworden. Ook voor andere rechterlijke colleges dan de burgerlijke rechter is dus van belang dat er een duidelijk antwoord komt op de vraag of in het buitenland gesloten gedwongen huwelijken al of niet in Nederland worden erkend en of zij vatbaar zijn voor nietigverklaring.

---

¹¹⁰ Kamerstukken II, 28 345, nr. 2, i.h.b. in § 3.3.3.

¹¹¹ RvS, Afdeling geschillen van bestuur 15 juni 1993, nr. G04.91.0784, JABW 1993, 231; KB 3 oktober 1987, nr. 61, adviesnr. G04.86.0563.402E.87 JABW 1988, 95.

¹¹² In RvS, Afdeling geschillen van bestuur 4 juni 1991, nr. G04.89.0445, JABW 1991, 206 betrof het een bijstandsuitkering. Gedurende een gedwongen verblijf van twee maanden in Marokko, toen de vrouw ontvoerd was om daar te worden uitgetrouwde, werd een verblijf van vier weken doorbetaald, omdat de ABW voor maximaal vier weken doorbetaling gedurende buitenlands verblijf voorzag, en voor de overige periode werd een woonkostenvergoeding gegeven met als motivering dat in de overige kosten van levensonderhoud in Marokko was voorzien.

¹¹³ RvS, Afdeling geschillen van bestuur 15 juni 1993, nr. G04.91.0063.

HOOFDSTUK 7 CONCLUSIE

Wij willen in dit hoofdstuk de onderzoeksvragen nogmaals - concluderend - doorlopen.

1. Welke juridische definitie van een gedwongen huwelijk is, mede in internationaal verband, gangbaar respectievelijk bruikbaar?

In hoofdstuk 1 hebben wij geconstateerd dat bij het definiëren van het begrip "gedwongen huwelijk" enerzijds het onderzoeksterrein nader moet worden afgebakend (hetgeen aan het eigenlijke onderzoek voorafgaat) en anderzijds onderzocht moet worden wat er in de relevante bepalingen onder gedwongen huwelijk wordt verstaan (hetgeen deel is van het eigenlijke onderzoek). Voorafgaand hieraan hebben wij een beschrijving gegeven van de feitelijke casuïstiek waarin gedwongen huwelijken voorkomen.

Bij de bespreking van de feitelijke casuïstiek is onder meer aandacht gegeven aan de volgende aspecten:

- veel gedwongen huwelijken vinden plaats binnen de familiesfeer, maar ook daarbuiten komen gedwongen huwelijken voor;
- bij die laatste categorie valt aan te nemen dat er altijd sprake is van duidelijk geweld en bedreigingen, bij de gedwongen huwelijken binnen de familiesfeer kan er echter sprake zijn van zeer verschillende gradaties waarin druk of dwang op de beoogde huwelijkspartners wordt uitgeoefend.

Bij de afbakening van het onderzoeksterrein is er voor gekozen om onder gedwongen huwelijken niet alleen huwelijken te verstaan waarbij dwang is uitgeoefend op de huwelijkspartners om "ja" te zeggen, maar ook

- huwelijken waarbij een derde zich valselijk en zonder toestemming van beide betrokkenen voor een van de "huwelijkspartners" uitgeeft;
- kinderhuwelijken.

Er is noch in de mensenrechtenverdragen, noch in het burgerlijk recht, noch in het strafrecht een bepaling te vinden waarin juridisch gedefinieerd wordt wat onder een "gedwongen huwelijk" moet worden verstaan. Wel blijkt uit een groot aantal mensenrechtelijke bepalingen dat het van essentiële betekenis wordt geacht dat de partners bij een huwelijk hun toestemming in vrijheid geven. Die vrijheid bevat twee belangrijke elementen: partners die met elkaar een huwelijk willen aangaan en die aan de wettelijke vereisten voldoen, mogen daarin niet belemmerd worden en partners die geen huwelijk willen aangaan, mogen daartoe niet gedwongen worden. Ons onderzoek richt zich specifiek op het tweede van deze elementen. Het valt op dat veel van de bepalingen in mensenrechtelijke verdragen die betrekking hebben op de vrijheid van huwelijk, in nauw verband staan met bepalingen in diezelfde verdragen die zich richten tegen kinderhuwelijken. Dit bevestigt onzes inziens dat het juist is om kinderhuwelijken op één lijn te plaatsen met gedwongen huwelijken.

Op de vraag, wat er bij de toepassing van de genoemde mensenrechtelijke bepalingen moet worden verstaan onder dwang dan wel onder de vrijheid om een huwelijk aan te gaan, kunnen wij, bij gebrek aan rechtspraak, geen nadere concrete uitspraken doen.

In het Nederlands burgerlijk recht is de sanctie op dwang die bij de huwelijkssluiting is uitgeoefend, te vinden in art. 1:71 BW: een huwelijk dat onder ernstige onrechtmatige bedreiging is gesloten, kan worden nietigverklaard. Deze bepaling is slechts weinig toegepast. De rechtspraak die er over is geweest, loopt uiteen. In het rapport (§ 3.3.1.1) is hierover opgemerkt, dat men uit vijf rechterlijke beslissingen niet kan afleiden welk beleid de rechter in het algemeen voert ten aanzien van de invulling van het begrip dwang bij huwelijkssluiting. Zie echter ook hetgeen hieronder, in § 2, over deze rechtspraak wordt opgemerkt.

Het Nederlandse strafrecht kent weliswaar enkele bepalingen waarin dwang en bedreiging een belangrijk element vormen en die ook op gedwongen huwelijken van toepassing kunnen zijn, maar dat geen van die bepalingen specifiek op gedwongen huwelijken is gericht, en dat zij daarom niet richtinggevend kunnen zijn voor een definiëring van gedwongen huwelijken.

2. Wat zijn in het recente verleden in Nederland in civiel-, straf-, en bestuursrechtelijke procedures de problemen respectievelijk de mogelijkheden met betrekking tot het bewijzen van dwang terzake van huwelijksluiting?

Vooraf zij opgemerkt dat er op elk van de genoemde rechtsgebieden relatief weinig rechtspraak is gepubliceerd, zodat voorzichtigheid geboden is met het doen van uitspraken met een algemene strekking. Wel kan, ook op basis van de betrekkelijk kleine hoeveelheid beschikbare rechtspraak, geconstateerd worden dat men er op alle drie de rechtsgebieden mee wordt geconfronteerd dat het bewijzen van dwang moeilijk is. Of het geringe aantal procedures mede door deze bewijsmoeilijkheid wordt veroorzaakt, valt moeilijk te beoordelen. Het lijkt niet op voorhand uitgesloten.

De omvang van de bewijsproblemen hangt samen met de formulering van de wettelijke bepalingen die aan de orde zijn. De eis die in het burgerlijke recht wordt gesteld voor de nietigverklaring van een huwelijk, namelijk dat het huwelijk onder onrechtmatige ernstige bedreiging is gesloten, is zwaarder dan de geldigheidsvoorwaarde die bij de totstandkoming van boek 1 BW is voorgesteld, dat de vrije toestemming van de echtgenoten noodzakelijk is. De bedoeling van dit voorstel was, om huwelijken nietig te kunnen verklaren waarbij de toestemming onder druk van ouders of omgeving was gegeven, in welk geval de toestemming niet als vrij kan worden gekwalificeerd. Voor toepassing van het huidige art. 1:71 BW is nodig dat de bedreiging door de bedreigde niet of slechts door toegeven onder voor hem zeer nadelige gevolgen kon worden opgeheven. In de (weinige) rechtspraak over art. 1:71 BW zijn in enkele gevallen zeer strenge eisen gesteld aan het bewijs van de aanwezigheid van onrechtmatige ernstige bedreiging. De vraag is gesteld of daarmee wel recht gedaan is aan het gegeven dat het tot de (mede uit mensenrechtelijke verdragen blijkende) grondbeginselen van het Nederlandse familierecht behoort dat een huwelijk slechts met de vrije en volledige toestemming van de echtgenoten gesloten mag worden.

Ook in het strafrecht zijn slechts weinig procedures bekend die betrekking hebben op gedwongen huwelijken. Twee arresten van de Hoge Raad uit 1990 hebben betrekking op schaking. Andere strafrechtelijke uitspraken zijn wij niet tegengekomen. Ook zonder nader onderzoek lijkt het te mogen worden verondersteld dat het bewijzen van dwang en bedreiging (artt. 284 Sr. e.v.) moeilijk is, niet alleen omdat de feiten in de privésfeer plaatsvinden maar onder meer ook omdat er veel afhangt van kleine nuances in hetgeen er gezegd en gedaan wordt. Valsheid in geschrift en de daarmee samenhangende delicten (art. 225 Sr. e.v.), die van belang kunnen zijn wanneer iemand zich valselijk uitteefte voor een van de huwelijkskandidaten, lijken eenvoudiger bewijsbaar, indien men de dader weet te vinden. Over de bewijsmogelijkheden en -moeilijkheden bij andere delicten, zoals vrijheidsberoving, mishandeling en verkrachting en andere zedendelicten valt zonder nader onderzoek moeilijk een uitspraak te doen.

Zoals in de vorige alinea bij het civiele recht is opgemerkt, geldt ook voor het strafrecht dat de omvang van de bewijsproblemen samenhangt met de formulering van de wettelijke bepalingen die aan de orde zijn. Een voorbeeld is te vinden in art. 273a Sr. Deze bepaling bevat een ruime schakering van dwangmiddelen, maar er worden in de verschillende artikelleden ook verschillende gradaties van uitgeoefende dwang genoemd, zoals bijvoorbeeld "dwingen", "een ander dwingen of bewegen" en "een ander ertoe brengen".

Of verlichting van de bewijslast in het strafrecht mogelijk is, valt bij gebrek aan rechtspraak over de besproken bepalingen moeilijk te beoordelen. In § 4.4.3 hebben wij echter besproken dat dergelijke mogelijkheden vermoedelijk niet, of in ieder geval niet in ruime mate, aanwezig zijn.

In het vreemdelingenrecht doen zich in verschillende situaties bewijsproblemen voor.

Het eerste probleem doet zich voor bij slachtoffers van een gedwongen huwelijk die een van hun partner afhankelijke verblijfsvergunning hebben. Zij kunnen een zelfstandige verblijfsvergunning krijgen indien aantoonbaar ondervonden (seksueel) geweld heeft geleid tot het einde van de relatie. Naast het feit dat ook in deze context het bewijs van de uitgeoefende dwang vaak moeilijk te leveren zal zijn, doet zich de moeilijkheid voor dat het bewijs van het huiselijk geweld blijkens de Vreemdelingencirculaire geleverd moet worden door overlegging van een proces-verbaal van aangifte dan wel een verklaring van ambtshalve vervolging van de dader door het OM en een verklaring van een (vetrouwens)arts. Dat betekent dat aangifte gedaan moet worden van een strafbaar feit, terwijl de uitgeoefende dwang niet alleen moeilijk te bewijzen zal zijn maar, indien zij in het buitenland gepleegd is, vaak in Nederland niet strafbaar zal zijn.

Een tweede bewijsprobleem doet zich voor bij vluchtelingen die stellen dat zij in het land van herkomst tot het aangaan van een huwelijk gedwongen zijn. Voor hen combineert zich het gegeven dat dwang bij huwelijkssluiting vaak moeilijk te bewijzen is, met het gegeven dat het ook in het algemeen vaak moeilijk is om vluchtverhalen te bewijzen of aannemelijk te maken.

Het derde bewijsprobleem in het vreemdelingenrecht doet zich voor wanneer er aanwijzingen bestaan dat een vreemdeling betrokken is geweest bij het uitoefenen van dwang bij huwelijkssluiting. Is hij de echtgenoot van het slachtoffer dan vervalt zijn afhankelijke verblijfsvergunning indien het huwelijk wordt ontbonden of nietigverklaard binnen drie jaar na sluiting. Er is dan geen bewijsprobleem. Na drie tot vijf jaar kan zijn verblijfsvergunning worden ingetrokken indien hij een gevaar is voor de openbare orde, en dit criterium wordt aldus gehanteerd dat vrijwel dezelfde eis wordt gesteld die geldt wanneer hij zijn verblijfsvergunning langer dan vijf jaar heeft: dan is intrekking alleen mogelijk na veroordeling wegens een strafbaar feit, waarbij nadere eisen worden gesteld aan de maximale straf die op het feit staat en aan de feitelijk opgelegde straf. Aldus komt de bewijsproblematiek in deze situatie overeen met die, welke voor het strafrecht geldt.

Tot slot kan men in het vreemdelingenrecht de behoefte voelen om tijdig signalen op te vangen dat er sprake is van een gedwongen huwelijk, zodat men reeds in een vroeg stadium kan onderzoeken of wel een verblijfsvergunning moet worden verleend aan de partner die naar Nederland wenst te komen. Hierover hebben wij in § 3.3.3.2 opgemerkt dat wij, bij gebrek aan "veldonderzoek", niet op de hoogte zijn van de frequentie waarmee verschillende diensten (ambtenaren van de burgerlijke stand, korpschefs, diplomatieke en consulaire functionarissen, anderen) dergelijke signalen opvangen, van de wijze waarop de aldus verkregen informatie wordt gedeeld, van de wijze waarop getracht wordt om met behulp van deze informatie tegen gedwongen huwelijken op te treden en van de belemmeringen die zich in dit gehele proces kunnen voordoen.

3. Welke juridische factoren zijn relevant voor het ontwikkelen van een beleid om gedwongen huwelijken tegen te gaan en de negatieve gevolgen van dergelijke huwelijken te bestrijden?

Mensenrechten

In de mensenrechtelijke bepalingen wordt duidelijk hoe fundamenteel de vrijheid wordt geacht van individuen om alleen te huwen met een partner die men zelf heeft uitgekozen. Nederland is partij bij een aantal verdragen waarin deze vrijheid is vastgelegd en waarin eveneens is vastgelegd dat er voor het sluiten van een huwelijk naar nationaal recht een minimumleeftijd moet bestaan.

Burgerlijk recht

Het burgerlijk recht is van belang om het bestaan van het gedwongen huwelijk ongedaan te maken. Het Nederlandse materiële recht kent drie mogelijkheden:

- is niet aan de elementaire eisen voldaan, heeft bijvoorbeeld een van de partijen in het geheel geen toestemming voor het huwelijk gegeven of is het huwelijk niet voltrokken voor de ambtenaar van de burgerlijke stand (zoals bijvoorbeeld het geval was in de casus die leidde tot de strafzaak van HR 2 juli 1990, NJ 1991, 110, hierboven besproken in § 4.3.1, waar een plechtigheid werd uitgevoerd volgens de Syrisch-Orthodoxe ritus), dan is het huwelijk van rechtswege nietig, met andere woorden: er is in het geheel geen huwelijk tot stand gekomen;
- is er wel een huwelijk gesloten ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand, maar kleven daar gebreken aan (zoals de uitoefening van dwang jegens een der partijen) dan is het huwelijk geldig doch vatbaar voor nietigverklaring (met werking ex tunc);
- is er een geldig huwelijk dat duurzaam is ontworcht, dan is echtscheiding mogelijk.

Het internationaal privaatrecht geeft een antwoord op de vraag naar de bevoegdheid van de Nederlandse autoriteiten (ambtenaar van de burgerlijke stand, rechter) het door hen toe te passen recht bij de sluiting van een huwelijk of bij het doen van een uitspraak tot bijvoorbeeld nietigverklaring of echtscheiding, en ten slotte op de vraag naar de erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken en in het buitenland gedane rechterlijke uitspraken.

Voorts kan het burgerlijk recht van belang zijn wanneer het slachtoffer vergoeding eist van de dader voor de geleden schade en voor het doorstane leed. Ons zijn geen zaken bekend waarin een dergelijke materiële of immateriële schadevergoeding werd gevorderd, maar het lijkt evident dat het uitoefenen van dwang tot het sluiten van een huwelijk in beginsel een onrechtmatige daad oplevert.

Strafrecht

De functie van het strafrecht is duidelijk: het bestraffen van de dader. Het uitoefenen van dwang door middel van (bedreiging met) geweld of enige andere feitelijkheid is strafbaar op grond van art. 284. Het onder druk zetten van een huwelijkskandidaat alleen door op haar of hem in te praten zonder bedreigingen te uiten is dus niet strafbaar, het dreigen of het uitvoeren van handelingen om een ander te dwingen wel. Wordt een huwelijk gesloten doordat een ander zich valselijk voor een van de huwelijkskandidaten uitgeeft, dan is deze in beginsel strafbaar op grond van de artt. 225 e.v. Sr. Daarnaast kunnen, afhankelijk van de omstandigheden, andere strafbepalingen van toepassing zijn.

Vreemdelingenrecht

Dat het vreemdelingenrecht relevant is voor ons onderwerp, vloeit voort uit het gegeven dat gedwongen huwelijken in Nederland vooral voorkomen onder personen van allochtone afkomst. Vaak is één van de personen ter gelegenheid van het huwelijk naar Nederland gekomen. De belangrijkste vragen zijn, wat de consequenties zijn voor de verblijfsvergunning van het slachtoffer wanneer het huwelijk binnen drie jaar ontbonden wordt; wat de gevolgen zijn van een gedwongen huwelijk voor de terugkeeroptie van het slachtoffer; wat de gevolgen zijn voor de verblijfsvergunning van de huwelijkspartner die geen slachtoffer is, indien het huwelijk na meer dan drie jaar ontbonden of nietigverklaard wordt, en wat de positie is van een vluchteling die in het land van herkomst gedwongen is om een huwelijk te sluiten.

(4. Bij de beantwoording van de voorgaande vragen dient te worden uitgegaan van een daartoe op te stellen beknopte beschrijving van:

- **Internationaal-rechtelijke -waaronder internationaal privaatrechtelijke- bepalingen die verband houden met gedwongen huwelijken;**
- **Grondwettelijke bepalingen, straf-, bestuurs-, en civielrechtelijke bepalingen op nationaal niveau en EU-bepalingen die verband houden met gedwongen huwelijken;**
- **Jurisprudentie met betrekking tot gedwongen huwelijken.)**

Deze vraag heeft geen zelfstandige betekenis en behoeft hier dus niet te worden besproken.

5. Welke knelpunten kent het huidige Nederlandse juridische instrumentarium om gedwongen huwelijken adequaat tegen te gaan en het beschermen van slachtoffers van dergelijke huwelijken te optimaliseren?

Het belangrijkste knelpunt is niet van juridische, maar van feitelijke aard: de problematiek rond de bewijslevering. Zoals eerder opgemerkt, zien wij weinig mogelijkheden om de bewijsmogelijkheden uit te breiden.

Buiten het bewijs doen zich enkele problemen voor op de terreinen burgerlijk recht en IPR, strafrecht en vreemdelingenrecht. Deze staan betrekkelijk los van elkaar. Wij willen dan ook voor elk van deze terreinen een paragraaf opnemen met punten die aandacht, verbetering of mogelijk verder onderzoek behoeven.

Burgerlijk recht

De belangrijkste problemen die in het burgerlijk recht zijn gerezen, zijn de volgende.

Bij art. 1:71 BW kan de vraag gesteld worden of de toepassing van deze bepaling in de praktijk niet te streng is. Zoals eerder gezegd, kan men op grond van vijf uitspraken geen lijn ontwikkelen, maar in enkele beslissingen heeft de Nederlandse rechter (en in één daarvan de Hoge Raad¹¹⁴) het betoog van een huwelijkspartner dat er dwang was gepleegd, op erg eenvoudige wijze naast zich neergelegd.

Bij art. 1:71 lid 3 BW kan de vraag gesteld worden of de hier gestelde termijn van een half jaar niet te kort is. Daarbij kan gewezen worden op het belang dat er een mogelijkheid tot nietigverklaring bestaat - partijen moeten niet te eenvoudig naar de echtscheidingsprocedure worden verwezen - maar tevens kan er op gewezen worden dat de dwang vaak niet van de ene op de andere dag is afgelopen en dat het voor partijen vaak moeilijk zal zijn, de grens tussen "gedwongen" en "vrij" te bepalen.

---

¹¹⁴ HR 16 oktober 1998, zie tekst in § 3.2.2; de andere uitspraak is Arnhem 6 juni 1991, besproken in § 3.3.1.1.

Geconstateerd moet worden dat er in de internationaal privaatrechtelijke rechtspraak slordig wordt omgegaan met het onderscheid tussen het niet-erkennen van een buitenlands huwelijk en het nietigverklaren ervan. Er bestaat meer behoefte aan duidelijkheid.

Een belangrijke vraag is dan uiteraard, welke kant die duidelijkheid op moet gaan: moet een in het buitenland gesloten gedwongen huwelijk in Nederland niet worden erkend of moet het in Nederland wel worden erkend maar vatbaar te zijn voor nietigverklaring? Het belangrijkste argument is de parallel met het Nederlandse recht, waarin gedwongen huwelijken niet van rechtswege nietig zijn, maar eerst na nietigverklaring. Dit pleit ervoor om buitenlandse gedwongen huwelijken in Nederland te erkennen doch vatbaar te laten zijn voor nietigverklaring (§ 3.3.2.2).

Die oplossing brengt echter wel mee dat er behoefte bestaat aan een verwijzingsregel aan de hand waarvan kan worden vastgesteld welk recht de nietigverklaring beheerst. Thans is onduidelijk welke regel er geldt. Voor het hebben van voldoende zekerheid lijkt het wenselijk dat bij de nietigverklaring in ieder geval wordt getoetst aan een aantal elementaire normen van het Nederlandse recht, zoals de norm van art. 1:71 BW.

Tot slot kan de vraag gesteld worden of iemand die gehuwd is, indien dat huwelijk vatbaar is voor nietigverklaring, uit eigen beweging de voorkeur mag geven aan echtscheiding (§ 3.3.2.4). De Rb. 's-Gravenhage heeft deze vraag negatief beantwoord, maar ook een positief antwoord kan verdedigd worden.

Strafrecht

Het strafrecht kent de volgende lacunes en problemen:

1. de eerder gesignaleerde bewijsproblemen;
2. het gegeven dat veel feiten door meer dan één persoon worden gepleegd en het vaak moeilijk zal zijn ieders aandeel vast te stellen, c.q. vast te stellen welke deelnemingsvorm ten laste moet worden gelegd (§ 4.4.2);
3. het gegeven dat in beginsel alleen feiten die in Nederland gepleegd zijn, strafbaar zijn (nadere bespreking in § 4.4.1);
4. Ouders die hun kind op jonge leeftijd ten huwelijk geven, zijn over het algemeen niet strafbaar indien het kind zich niet verzet. Toepasselijkheid van art. 250 Sr. (bevordering van ontucht van zijn kind) lijkt niet erg voor de hand te liggen, en hetzelfde geldt voor 255 Sr. (verlating van hulpbehoevenden), zelfs als het feit in Nederland gepleegd is (§ 4.2). Wij willen hiermee geen oordeel uitspreken over de vraag of het gedrag van ouders in deze gevallen strafbaar zou moeten zijn;
5. Het delict schaking is een klachtdelict (art. 281 lid 3) en het huwelijk van dader en slachtoffer heft de strafbaarheid op zolang het huwelijk niet is nietigverklaard (art. 281 lid 4); in § 4.2 is voorgesteld om de leden 3 en 4 te heroverwegen zodat, met behoud van de bescherming van de privésfeer van het slachtoffer, de belemmeringen voor strafvervolgning minder groot worden.

Een oplossing voor de onder 1 en 2 genoemde lacunes lijkt vrijwel alleen gezocht te kunnen worden in een versoepeling van de bewijslast. Een te ver gaande versoepeling van de bewijslast lijkt echter op gespannen voet te staan met de presumptie van onschuld van de verdachte. Hetgeen uit het antropologisch onderzoek blijkt, namelijk dat de druk die ouders op hun kinderen uitoefenen om een huwelijk aan te gaan, door de kinderen nog wel eens als dwang wordt ervaren zonder dat er in werkelijkheid dwang (in de zin van: (bedreiging met) geweld of enige andere feitelijkheid) is uitgeoefend, is wellicht een belangrijke reden om hierin extra voorzichtig te zijn.

Een oplossing voor het onder 3 genoemde kan gezocht worden in een verruiming van de strafbaarstelling in Nederland van in het buitenland gepleegde feiten, maar dat overtreft uiteraard verre het onderwerp van gedwongen huwelijken. Het heeft ons, ook los van de strafbaarheid van dwang bij huwelijksluiting, verbaasd dat in art. 5a Sr. de strafbaarheid van in Nederland wonende vreemdelingen niet is uitgebreid met de feiten zoals die in art. 5 lid 1 sub 2 Sr. genoemd worden (feiten die in Nederland een misdrijf zijn en in het land van plegen strafbaar), maar daaraan ligt mogelijk een weloverwogen beslissing van de wetgever ten grondslag.

De vraag kan rijzen wat de functie van het strafrecht kan zijn bij de bestrijding van gedwongen huwelijken. Het is niet aan ons om die vraag te beantwoorden, maar wij willen één aspect voor het voetlicht plaatsen. In een discussie over dit onderwerp is wellicht niet alleen van belang of men bepaalde handelwijzen wel of niet strafrechtelijk wil vervolgen, maar ook welke strafbepalingen men daarvoor wil inzetten. Het lijkt bijvoorbeeld niet uitgesloten dat strafvervolging op grond van art. 284 Sr. (dwang) een duidelijk signaal kan zijn aan ouders en hun omgeving dat het niet geaccepteerd wordt wanneer mensen tot een huwelijk worden gedwongen, maar dat inzet van art. 273a Sr. (mensenhandel) tot averechtse effecten kan leiden wanneer het gaat om gedwongen huwelijken in de familiesfeer.

Men kan zich afvragen of het zinvol is om een strafbepaling in de wet op te nemen die zich specifiek op gedwongen huwelijken richt.

Bij de beantwoording kan een rol spelen

- in hoeverre men verwacht daarmee een lacune op te vullen;
- in hoeverre men het strafmaximum van art. 284 Sr. (negen maanden) te laag vindt;
- in hoeverre men verwacht dat er van een strafbepaling die zich specifiek tegen gedwongen huwelijken richt, een duidelijker signaal zal uitgaan dan van, bijvoorbeeld, art. 284 Sr.;
- in hoeverre men het wellicht onwenselijk acht dat er naast het algemene dwangartikel meer artikelen komen waarin dwang met een specifiek doel strafbaar wordt gesteld (zie echter, onder meer, art. 317 en 318 Sr. (afpersing en afdreiging).

Vreemdelingenrecht

Is het slachtoffer degene die naar Nederland is gekomen (§ 5.2), dan rijst de vraag of diens van de partner afhankelijke verblijfsvergunning kan worden omgezet in een zelfstandige verblijfsvergunning wanneer het huwelijk binnen drie jaar beëindigd wordt door nietigverklaring of echtscheiding.

De vraag is, of de regeling voor de bescherming van slachtoffers van huiselijk geweld ook van toepassing is voor slachtoffers van gedwongen huwelijken. In het bijzonder is niet zeker of elke vorm van huwelijksdwang aangemerkt kan worden als huiselijk geweld, zelfs wanneer de dwang alleen voorafgaand aan het huwelijk heeft plaatsgevonden en niet meer na de sluiting ervan.

Wij achten het verdedigbaar om deze vraag positief te beantwoorden en het slachtoffer dienovereenkomstig te behandelen, ook wanneer de dwang niet is uitgegaan van de aanstaande partner maar van anderen.

De hiermee samenhangende bewijsproblemen zijn hierboven reeds gesignaleerd. Kan het bewijs niet geleverd worden of wordt anderszins duidelijk dat het slachtoffer moet terugkeren naar het land van herkomst, dan kan er niettemin behoefte bestaan om tijdelijk in Nederland te kunnen verblijven gedurende een eventuele bedenktijd en gedurende de echtscheidingsprocedure, zeker indien er kinderen zijn over wie een beslissing inzake gezag en omgang moet worden genomen. Overwogen kan worden om voor dergelijke gevallen een procedure te laten gelden die overeenkomt met de B9-procedure voor slachtoffers en getuigen van mensenhandel. Of aan een dergelijke mogelijkheid ook werkelijk behoefte bestaat, hebben wij binnen dit onderzoek niet nader onderzocht.

De vraag is opgeworpen of de bescherming voor slachtoffers van huiselijk geweld ook moet gelden voor slachtoffers van gedwongen huwelijken die worden gesloten als schijnhuwelijk in het kader van de internationale mensenhandel. Wij hebben argumenten genoemd om, indien de huwelijkspartners niet hebben samengeleefd, deze slachtoffers niet op dezelfde wijze te behandelen als slachtoffers van huiselijk geweld, maar op gelijke wijze als andere slachtoffers van mensenhandel.

De verblijfstitel van de huwelijkspartner of derde die dwang heeft uitgeoefend, kan slechts in een beperkt aantal gevallen worden geweigerd of ingetrokken (§ 5.3). Heeft de betrokkene een verblijfstitel die afhankelijk is van het huwelijk, dan komt deze verblijfstitel te vervallen wanneer het huwelijk binnen drie jaar na zijn komst naar Nederland wordt beëindigd. In andere gevallen kan zijn verblijfstitel slechts worden geweigerd of ingetrokken wanneer hij is veroordeeld wegens een strafbaar feit; zowel feit als strafmaat moeten aan bepaalde minimumcriteria voldoen. Dat betekent bijvoorbeeld dat een veroordeling wegens dwang (art. 284 Sr.) niet tot gedwongen beëindiging van het verblijf kan leiden en dat een veroordeling wegens eenvoudige mishandeling slechts grond is voor intrekking van de verblijfsvergunning indien de betrokkene minder dan drie jaar in Nederland woont.

Bij jongeren die na een aantal jaren verblijf in Nederland door hun ouders worden teruggestuurd naar het land van herkomst, kunnen gedwongen huwelijken een rol spelen wanneer zij een beroep doen op de terugkeeroptie en wanneer bij de beoordeling daarvan de verbondenheid met Nederland en met het land van herkomst worden onderzocht (§ 5.4). Ook wanneer in een huwelijk in het land van herkomst een aanwijzing kan worden gezien voor verbondenheid met dat land, lijkt dat voor een gedwongen huwelijk niet te gelden (en wellicht kan zelfs het tegendeel worden beweerd).

Voor vluchtelingen speelt, naast de reeds genoemde bewijsproblematiek, de vraag of gedwongen huwelijken een grond kunnen vormen voor vluchtelingenschap (§ 5.5). Besproken is, dat dit onder bepaalde omstandigheden het geval kan zijn.

Tot slot

Wij hopen met dit onderzoek de belangrijkste juridische aspecten van gedwongen huwelijken in kaart te hebben gebracht, en aldus te hebben bijgedragen aan het verkrijgen van inzicht in de bestudeerde problematiek.

Den Haag, 11 maart 2005